

І С Т И Н И

АРТУР
КОНАН ДОЙЛ

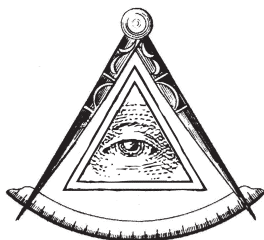
ДОЛИНА СТРАХУ

І С Т И Н И

АРТУР
КОНАН ДОЙЛ

ДОЛИНА СТРАХУ

Харків
«ФОЛІО»
2018

УДК 821.111
Д62

Серія «Істини»
заснована у 2017 році

Переклад з англійської
Євгена Тарнавського

Літературний редактор
А. Р. Коник

Художник-оформлювач
О. А. Гугалова

ISBN 978-966-03-7836-0
(Істини)
ISBN 978-966-03-8187-2

- © Є. В. Тарнавський, переклад українською, 2018
- © О. А. Гугалова, художнє оформлення, 2018
- © Видавництво «Фоліо», марка серії, 2017

ДОЛИНА СТРАХУ

Частина I
ТРАГЕДІЯ У БІРЛСТОУНІ

Розділ 1
ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

— Я схильний думати...

— Думайте, думайте, — спонукав Голмс із нетерпінням. Я певен, що належу до числа найбільш терплячих людей, але це глузливе зауваження мене зачепило.

— Послухайте, Голмсе, — буркнув я, — ви іноді виводите мене з себе.

Але той був занадто зайнятий власними думками, щоб мені відповісти, і повністю поринув у вивчення аркуша папери, що випав із конверта, який прибув поштою. Потім він узяв конверт і почав так само уважно розглядати і його.

— Це рука Порлока, — задумливо мовив Голмс. — Не сумніваюся, що це почерк Порлока, хоча досі бачив його лише двічі. Ігрек із особливим чубком дуже характерний. Але якщо це лист Порлока, то там є важлива звістка, дізнатися яку треба негайно.

Він балакав швидше сам із собою, ніж звертався до мене, але все моє роздратування раптово зникло.

— А хто цей Порлок?

— Порлок — це лише прізвисько, а за ним, Ватсоне, ховається напрочуд хитра та спритна bestія. У попередньому листі

Порлок повідомив мені, що це його ім'я вигадане, і просив не шукати його. Втім, Порлок важливий не сам собою, а лише тим, що перебуває в контакті зі значнішою персоною. Уявіть собі рибу-лоцмана, яка супроводжує акул, або шакала, що волочиться за левом, — хтось нікчемний у товаристві справді грізної істоти. І не лише грізної, Ватсоне, а й напрочуд таємничої. Ось чому Порлок мені цікавий. Ви вже чули від мене про професора Моріарті?

— Вчений і злочинець, такий величний у своїх хитрющих задумах, що...

— Що я і досі згадую про свої поразки...

— Я, власне, хотів сказати, що він залишається зовсім невідомим суспільству з цього боку.

— Це виразний натяк! — вигукнув Голмс. — Ви, Ватсоне, виявляєте несподівану жилку глузливого гумору. Вас краще остерігатися! Утім, назвавши Моріарті злочинцем, ви й самі схибили. Як не дивно, з точки зору закону це — наклеп. Один із найбільших зловмисників, організатор чи не всіх злочинів — ось хто насправді цей чоловік. Але він настільки невразливий, настільки вищий за всі підозри, що за ці ваші слова міг би позиватися на вас до суду за необґрунтоване звинувачення. Хіба не він прославлений автор «Руху астероїдів», книги, яка торкається таких висот чистої математики, що, кажуть, не знайшлося нікого, хто спромігся б написати про неї критичний відгук? Чи можна безкарно брехати про таку людину? Він геній, Ватсоне! Але прийде й наша черга тріумфувати!

— Як би мені хотілося це побачити! — вигукнув я. — Але ви згадали Порлока...

— Ах, звісно... Так от, цей так званий Порлок — лише одна з ланок у довгому ланцюжку, який створив цей незвичайний чоловік. І ланка доволі другорядна. Більше того: ланка, що дала тріщину. У цьому й криється надзвичайна важливість Порло-

ка для нас. Його частково спонукає совість, яка прокинулася в його душі, але головним чином чеки на десять фунтів, які я йому посилав, коли він двічі постачав мене цінною інформацією. Настільки цінною, що вона допомогла запобігти злочину. Якщо ми знайдемо ключ до шифру, то не сумніваюся, що цей лист виявиться повідомленням такого ж штибу.

Голмс розпрямив листа й поклав його на стіл. Я схилився над ним і почав розглядати загадкове послання. На аркуші паперу було написано таке:

**534 P2 13 127 36 31 4 17 21 45 Дуглас 109 293 5 37 Бірлстоун.
26 Бірлстоун 9 18 171**

— Що про це думаєте, Голмсе?

— Либонь, це намір повідомити якусь таємну інформацію.

— Але якщо немає ключа, яка користь від шифрованого послання?

— Зараз — жодної.

— А чому кажете: «зараз»?

— Бо чимало шифрів я можу прочитати з такою ж легкістю, як акростих за першими літерами кожного рядка. Такі нескладні завдання лише розважають. Але тут — інша річ. Ясно, що це послання на слова, які можна знайти на сторінці якоїсь книжки. Однак я безсилий, поки не дізнаюся її назву.

— А що можуть означати слова «Дуглас» і «Бірлстоун»?

— Либонь, цих слів немає на потрібній сторінці.

— Чому ж не вказана назва книжки?

— Любий Ватсоне, ваші розум і кмітливість, що справляють стільки радощів вашому покірному слугі, мали б вам підказати, що не варто посилати зашифрований лист і ключ до шифру в одному й тому ж конверті. Невдовзі, однак, принесуть свіжу пошту, і я буду здивований, якщо не отримаю листа з оголошенням або, можливо, навіть саму книжку, якої нам так бракує.

І справді, за кілька хвилин з'явився кур'єр Біллі, котрий і приніс очікуваного листа.

— Той самий почерк на конверті. І цього разу лист підписаний, — задоволено додав детектив, відкривши конверт. Але, переглянувши його, спохмурнів. — Наші очікування не виправдалися. Вочевидь, із цим Порлоком у нас нічого не вийде. Послухайте! *«Вельмишановний містере Голмс, я більше не можу нічим допомогти вам у цій справі. Вона занадто небезпечна. Гадаю, що Він мене підозрює. Тільки-но я надписав адресу на конверті, щоб надіслати вам ключ до шифру, як Він несподівано увійшов до мене. Я встиг прикрити конверт, але прочитав у Його очах підозру. Спалить шифрований лист — він вам більше не допоможе. Фред Порлок».*

Якийсь час Голмс сидів мовчки, тримаючи листа в руці та зосереджено дивлячись на вогонь у каміні.

— Цікаво, — промовив він нарешті, — що ж його могло так налякати? Можливо, всього лише голос нечистого сумління. Відчуваючи себе зрадником, він запідозрив звинувачення в очах іншого.

— Той інший, здогадуєся, професор Моріарті?

— Аякже. Коли хтось із цієї компанії каже «Він», то зрозуміло, кого мають на увазі. У них є лише один «Він», вищий над усіма іншими.

— І що ж Він затіває?

— Складне запитання. Коли проти вас постає один із найкращих розумів Європи, а за його спиною — безліч темних сил, можливі будь-які варіанти. Що б там не було, Порлок, мабуть, розгубився. Порівняйте лист із адресою на конверті, написаною до неприємного візиту. На конверті почерк твердий, у листі ж його можна розібрати, лише доклавши зусиль.

— Навіщо ж він таки написав, а просто не покинув цю справу?

— Боявся, що я буду домагатися пояснень, чим накличу на нього неприємності.

— Слушно, — погодився я і, взявши шифрований лист, почав напружено його вивчати. — Можна з глузду з'їхати від розуміння, що в такому клаптику паперу міститься важлива таємниця, в яку неможливо проникнути.

Шерлок Голмс закурив люльку, найкращу супутницю його найглибших роздумів.

— Можливо, тут усе ж є зачіпки, що вислизують від вас. Розгляньмо проблему при світлі чистого розуму. Ця людина посилається на якусь книжку — це вихідний пункт.

— Щось дуже невизначене, мушу зізнатися.

— І все ж ця проблема, коли вдуматися в неї, не здається мені нерозв'язною. Які вказівки містяться щодо цієї книжки?

— Їх немає.

— Ну, я б так не сказав. Шифрування починається великим числом п'ятсот тридцять чотири. Візьмімо за робочу гіпотезу, що тут ідеться про ту сторінку, до якої нас відсилають як до ключа шифру. Отже, це фоліант. Які ще вказівки є щодо цієї грубезної книжки? Наступний знак — P2. Що скажете про нього?

— Розділ другий.

— Навряд чи, Ватсоне. Якщо подано сторінку, то номер розділу вже не має значення. Крім того, якщо сторінка 534 стосується лише другого розділу, то розміри першого розділу мали б бути просто жахливі.

— Рядок! — вигукнув я.

— Чудово, Ватсоне! Ви сьогодні у формі! Звісно, це рядок. Отже, починаємо тепер із передбачення наявності грубої книжки, надрукованої у два стовпчики, бо одне зі слів позначене числом 293, а це більше, ніж може поміститися на сторінку в один стовпчик. Тепер ще таке міркування. Якби книжка

була рідкісною, він одразу ж надіслав би її мені. Насправді ж він мав намір, поки в його плани не втрутилися, повідомити лише ключ до шифру. А це означає, що книжку я знайду в себе без зусиль. Інакше кажучи, Ватсоне, йдеться про якусь дуже поширену книжку.

— Схоже на те.

— Отже, ми можемо сильно звузити коло наших пошуків, позаяк Порлок посилається на товсту й дуже поширену книжку, надруковану в два стовпчики.

— Біблія! — вигукнув я переможно.

— Авжеж, добре!.. Утім, цей здогад, на жаль, не годиться. Адже саме Біблію найважче уявити в руках у когось із соратників Моріарті. До того ж різних видань Біблії існує така прірва, що він не міг розраховувати на наявність у мене примірника з потрібною нумерацією сторінок. Ні, він посилається на щось конкретніше, він знає напевно, що вказана ним сторінка виявиться тотожною моїй п'ятсот тридцять четвертій сторінці.

— Однак книжок, що відповідають усім цим вимогам, зовсім небагато?

— Саме так. І саме в цьому наш порятунок. Наші пошуки мають тепер обмежитися книжками з постійною нумерацією сторінок, і до того ж такими, які зазвичай є в усіх.

— Якийсь щорічник.

— Браво, Ватсоне! Щорічник! Візьмемо число «Щорічника Вайтекера». Він дуже поширений. У ньому є потрібна кількість сторінок, і видрукований він у два стовпчики. — Голмс узяв томик із книжкової полиці. — Ось сторінка п'ятсот тридцять четверта... другий стовпчик... про бюджет і торгівлю Британської Індії. Записуйте слова, Ватсоне. № 13 — «Махратта». Боюся, початок розгадування шаради не надто сприятливий. Сто двадцять сьоме слово — «уряд». Тут уже є якийсь сенс, котрий має, правда, мало стосунку до нас і до професора Моріарті.

Тепер подивімося далі. Що ж робить уряд Махратти? На жаль! Наступне слово — «пір'я». Невдача, милий Ватсоне. Доводиться ставити крапку.

Голмс говорив жартівливо, однак його насуплені брови свідчили про ступінь розчарування. Я сидів також засмучений, поглядаючи на вогонь у каміні.

Запанувала мовчанка, яку порушив несподіваний вигук Голмса, котрий з'явився з-за дверцят книжкової шафи з пошарпаним томиком у руці.

— Ми поплатилися, Ватсоне, за свою поспішність. Сьогодні 7 січня, і ми взяли свіжий номер щорічника. Але більш ніж імовірно, що Порлок скористався для свого послання минулорічним номером. Без сумніву, він повідомив би про це, якби сам написав другого листа. Тепер погляньмо, на що нам покаже сторінка 534. Тринадцяте слово — «маю», сто двадцять сьоме — «інформація». Це вже щось.

Очі Голмса збуджено блищали.

— «Небезпека». Чудово! Записуйте, Ватсоне: «маю — інформація — небезпека — загрожуватиме — дуже — скоро — якийсь». Далі маємо ім'я «Дуглас». «Заможний — поміщик — тепер — у — Бірлстоун — замок — запевняти — вона — нагальна». Ось і все, Ватсоне! Що скажете про методику чистого розуму та її результати?

Я не відривав очей від аркуша паперу, що лежав на столі і на якому я записав текст послання під диктування Голмса.

— Що за дивний і туманний спосіб висловлювати свої думки!

— Навпаки, Порлок дуже чітко їх висловив, — заперечив Голмс. — Якщо ви використовуєте лише один книжковий стовпчик для висловлювання своїх думок, то навряд чи знайдете все, що вам потрібно. У дечому вимушено доводиться розраховувати на кмітливість вашого кореспондента. Певна

серйозна небезпека нависла над якимось Дугласом, заможним джентльменом, котрий живе, можливо, у своєму маєтку, на що й вказує Порлок. Він переконаний: «запевнити» — найближче, що йому вдалося знайти до слова «впевнений», — що ця небезпека дуже близька. Такий результат нашої роботи.

Шерлок Голмс відчував задоволення справжнього творця, який насолоджується своїм шедевром. Він ще продовжував тішитися досягнутим успіхом, коли Біллі оголосив про прибуття інспектора Мак-Дональда зі Скотленд-Ярду.

У той час Алек Мак-Дональд ще не здобув теперішньої широкої популярності. Цей молодий представник карного розшуку виявив неабиякі здібності в ряді випадків, коли йому довіряли слідство. Його висока костиста постать свідчила про неабияку фізичну силу, а відкрите високе чоло та очі, що виблискували з-під густих брів, — про проникливість і розум. Він був мовчуном із дещо суворим характером. За роки його служби в поліції Голмс уже двічі допомагав йому, вдовольняючись при цьому лише радістю мислителя, котрий розв'язав надскладну проблему. Шотландець відповідав глибокою вдячністю та повагою, радячись із Голмсом у кожному скрутному випадку. Не надто схильний до приятелювання, Голмс ставився до шотландця із симпатією і дружньо всміхнувся, побачивши колегу.

— Ви рання пташка, містере Мак. Боюся, що ваш візит спричинила якась нова надзвичайна подія.

— Я вибрався так рано тому, що перші години після злочину найдорожчі для нас...

Молодий інспектор раптом затнувся й здивовано задивився на клаптик паперу, що лежав на столі.

— «Дуглас», — пробурмотів він. — «Бірлстоун»! Джентльмени, але ж це якась чортівня! В ім'я всього святого, звідки ви взяли ці імена?!

— Із шифру, який доктор Ватсон і я щойно розгадали. А в чому річ?

Інспектор продовжував здивовано витріщатися на нас обох:

— Справа в тому, що містера Дугласа з Бірлстоунської садиби по-звірячому вбили сьогодні вночі.

Розділ 2

МІРКУВАННЯ ШЕРЛОКА ГОЛМСА

Це був один із тих драматичних моментів, які склали головний сенс життя мого приятеля. Було б перебільшенням стверджувати, що він виглядав приголомшеним. У його вдачі не було й тіні нечуйності, але, звісно, нерви його були загартовані постійною напруженою роботою. Душевні потяги чоловіка в такі миті ніби дримали, зате інтелектуальна сприйнятливність загострювалася до краю. У цьому випадку на обличчі Голмса не було помітно навіть сліду того жаху, який пройняв мене після слів Мак-Дональда, швидше за все воно виражало інтерес, із яким хімік спостерігає за химерним скупченням кристалів на дні реторти.

— Чудово! — промовив Голмс після невеликої паузи. — Дивовижно!

— Вас, здається, не здивувала ця звістка?

— Я зацікавився, містере Мак. Чому маю ще й дивуватися? Я отримав повідомлення, що одній особі загрожує небезпека. За годину дізнаюся, що задум реалізували й що цю особу вбили. Я зацікавлений, це так, але нітрохи не здивований.

Голмс розповів інспектору про зашифрованого листа та знайдений до нього ключ. Мак-Дональд сидів за столом,

спершись підборіддям на обидві руки, і слухав із напруженою увагою.

— Я хотів їхати до Бірлстоуна сьогодні ж уранці та зайшов попросити вас поїхати зі мною. Але з вашого повідомлення випливає, що ми можемо успішніше діяти в Лондоні.

— Ні, не так, містере Мак, — заперечив Голмс.

— Зважте все, містере Голмс, — не здавався інспектор. — День чи два всі газети будуть заповнені повідомленнями про бірлстоунську таємницю. Але що це за таємниця, якщо в Лондоні є людина, котра зуміла заздалегідь передбачити злочин? Залишається лише схопити цю особу, і все з'ясується.

— Без сумніву, містере Мак. Але яким чином ви плануєте схопити цього Порлока, як він себе називає?

Мак-Дональд із обох боків оглянув листа, отриманого Голмсом.

— Штемпель поставлений у Камбервілі. Цей факт нам не може допомогти. Ім'я, гадаєте, вигадане? Також, звісно, не дуже сприятлива обставина. Кажете, що послали йому гроші?

— Двічі.

— Куди саме?

— У Камбервільське поштове відділення чеками одного з банків.

— І жодного разу не поцікавилися, хто приходив за ними?

— Ні.

Інспектор був явно здивований.

— Чому ж?

— Бо я завжди тримаю своє слово. Після першого ж листа пообіцяв, що не буду його шукати.

— Гадаєте, що він лише пішак і що за ним стоїть якась велика риба?

— Я не думаю, я знаю.

— Той професор, про котрого я чув від вас?

— Власне, так.

— Не стану приховувати від вас, містере Голмс, що в нас у Скотленд-Ярді вважають, що ви даремно маєте зуб на цього професора. Я зібрав певну інформацію про нього: він має репутацію поважного й талановитого науковця.

— Радий, що ви визнаєте його талановитим.

— Після того як мені стало відоме ваше ставлення до нього, я визнав за необхідне побачитися з ним. Зі своїм благородним обличчям, із сивими скронями та якоюсь особливо вродливою манерою триматися, він був схожий на справжнього міністра. Коли він на прощання поклав мені руку на плече, це виглядало так, немов батько благословляє сина, відпускаючи його в жорстокий світ.

Голмс усміхнувся.

— Чудово! — вигукнув він. — Це справді вражає! Скажіть, любий Мак-Дональде, ця приємна інтимна бесіда відбувалася в кабінеті професора?

— Атож.

— Гарна кімната, чи не так?

— Дуже гарна.

— Ви сиділи біля його письмового столу?

— Еге ж.

— Так, що ви опинилися проти джерела світла, а його обличчя залишалося в тіні?

— Це відбувалося ввечері... Авжеж, світло лампи було спрямоване в мій бік.

— Цього й слід було очікувати. Чи звернули ви увагу на картину за спиною професора на стіні?

— Ще б пак, звісно, я помітив картину: на ній зображена голова дівчини впівоберта.

— Це картина Жана Батиста Греза, знаменитого французького художника, котрий жив у другій половині XVIII століття.

Інспектор слухав зовсім байдуже.

— Чи не краще нам... — почав було він.

— Ми саме це й робимо, — зупинив його Голмс. — Усе, про що я кажу, має прямий стосунок до того, що ви називаєте бірлстоунською таємницею. Це навіть можна назвати її стрижнем.

Мак-Дональд ледь помітно всміхнувся.

— Ви думаєте занадто швидко для мене, містере Голмс. Відкидаєте одну чи дві ланки у своїх міркуваннях, а тому я не можу встигнути за вами. Що може бути спільного між давно померлим художником і бірлстоунською справою?

— Одну відому картину Греза нещодавно на аукціоні «Порталіс» оцінили в один мільйон двісті тисяч франків.

Обличчя інспектора відразу ж набуло жвавого зацікавлення.

— Хочу нагадати вам, — продовжував Голмс, — що розмір платні професора Моріарті можна дізнатися вкрай легко: він отримує сімсот фунтів на рік.

— У такому разі, як же він зміг придбати...

— Саме так: як зміг?

— Продовжуйте, будь ласка, містере Голмс. Мене це дуже зацікавило. Непроста історія!

— А як щодо Бірлстоуна? — спитав Голмс усміхаючись.

— У нас іще є час, — відповів інспектор, зиркнувши на годинник. — Біля ваших дверей на мене чекає кеб, який за двадцять хвилин доправить нас на вокзал Вікторії. Але щодо тієї картини... Ви, містере Голмс, здається, якимось казали мені, що ніколи не навідували професора Моріарті?

— Правильно, ніколи.

— То звідки ви знайомі з його помешканням та інтер'єром?

— А це вже зовсім інша річ. Я тричі побував там без запрошень, двічі під різними приводами очікував його й ішов

ще до його повернення. А втретє... Ну, про той візит не буду поширюватися перед офіційним представником карного розшуку. Скажу лише, що того разу я дозволив собі переглянути його папери. Результати були зовсім несподівані!

— Виявили якийсь компромат?

— Абсолютно нічого. Це мене й вразило. Утім, є одна річ, про яку ви тепер знаєте, — картина. Слід гадати, що він дуже заможний чоловік. Але як він набув своїх статків? Його молодший брат служить начальником залізничної станції десь на заході Англії. Кафедра дає йому сімсот фунтів на рік. Тим часом у нього є справжній Ірез.

— Гадаєте, його статки здобуті незаконними шляхами?

— Певна річ. Але я маю й інші підстави для такого висновку: десятки найтонших ниток звивистими манівцями ведуть до центру павутини, де ховається ця на вигляд бездіяльна, але отруйна істота. Я згадав про Ірезу лише тому, що ви бачили його на власні очі.

— Зізнаюся, усе, що ви розповіли, украй цікаве. Але вкажіть на щось конкретніше. У чому його слід звинувачувати: у підробках, виготовленні фальшивих грошей, убивствах? Звідки він бере кошти?

— Ви читали про Джонатана Вайлда?

— Ім'я начебто знайоме. З якогось роману, чи не так? Зізнаюся, не люблю детективів із романів: герої здійснюють подвиги, але ніколи не розповідають, як саме вони це роблять. Вигадка, мало схожа на реальність.

— Джонатан Вайлд — не детектив і не герой роману. Це видатний злочинець, який жив у минулому столітті.

— У такому разі мені до нього немає діла. Мене цікавить винятково сучасне життя, я людина практична.

— Містере Мак, у житті все без винятку повторюється, навіть професор Моріарті. Джонатан Вайлд був наче невидимою

пружиною, таємною силою лондонських злочинців, котрим він позичав свій розум і організаторський хист за п'ятнадцять відсотків винагороди. Старе колесо обертається, і спиці повертаються на колишні місця. Усе, що ми бачимо, колись уже було й знову буде. Я розповім вам іще дещо про Моріарті.

— Будь ласка.

— У мене була нагода дізнатися, хто виступає першою ланкою у створеному ним ланцюзі, на одному кінці якого перебуває лиходій зі збоченим розумом, а на іншому — сотня жалюгідних дрібних шахраїв і шулерів. Що стосується середньої частини цього ланцюга, то її ви можете заповнити, не боячись помилитися, практично всіма типами карних злочинів. Начальник його штабу також тримається віддалік, поза будь-якими підозрами, так само недоступний для каральної руки закону. Це полковник Себастьян Моран. Як гадаєте, скільки він йому платить?

— Важко щось сказати.

— Шість тисяч фунтів на рік. Це оцінка розуму, зроблена, як бачите, у дусі американських махлярів. Сума ця перевищує зарплату прем'єр-міністра. Така подробиця дає вам змогу уявити прибутки Моріарті та масштаби, якими він оперує. Тепер інший момент. Я вважав доречним поцікавитися кількома останніми чеками Моріарті. Звичайнісінькими та безневинними чеками, якими він оплачує свої господарські рахунки. виявилось, що їх видали шість різних банків. Що скажете про це?

— Дивно, звісно. А який висновок робите ви?

— Такий, що він прагне уникнути зайвих балачок про своє багатство. Жодна людина не має знати, скільки в нього насправді грошей. Мабуть, він має щонайменше двадцять рахунків у різних фінансових установах. Значна частина коштів розміщена, либонь, за кордоном, швидше за все в Німецькому або Ліонському банках.

Мак-Дональд слухав дуже уважно, але шотландська практичність змусила його перервати мого друга.

— Погодьтеся, містере Голмс, ви дещо відійшли від теми. Поки що ми знаємо тільки, що є якийсь зв'язок між професором і злочином у Бірлстоуні. Такий висновок ви робите із застереження, отриманого вами від якогось Порлока. Які ще припущення можемо зробити?

— Можемо припустити можливі мотиви злочину. Вам слід знати, що Моріарті тримає своїх підопічних у залізних лещатах. Дисципліна, яку він запровадив, просто вражає. Єдине можливе покарання в його кодексі — смерть! Це дає підставу припустити насамперед, що вбитий Дуглас зрадив свого лідера, тож його покарали. Коли про нього дізнаються інші, то страх смерті ще дужче зміцнить дисципліну. Про долю, призначену Дугласу, заздалегідь дізнався один із другорядних членів зграї, і він повідомив про це мені.

— Це лише здогад...

— Та ні, це одна зі звичайних махінацій Моріарті. Там був грабунок?

— Я про таке не чув.

— Якщо був, то це свідчить проти першої гіпотези й на користь другої. Моріарті міг бути залучений до справи обіцяною часткою від прибутку або керувати нею за оплату готівкою. І те, й інше однаково можливо. Але як би там не було, відповіді на всі запитання маємо шукати саме в Бірлстоуні.

— У такому разі — гайда в Бірлстоун! — погодився Мак-Дональд і підвівся з крісла. — Хай йому грець! Уже пізно, джентльмени, тому на збори маємо всього кілька хвилин.

Голмс і я підвелися й почали вдягатися.

— Містере Мак, дорогою розповісте нам про всі відомі вам деталі...

Інформація ця була достатньо мізерною, але все ж з'ясувалося, що справа, яка очікувала нас, виявилася винятковою. Вислуховуючи сухі й на перший погляд незначні подробиці, Голмс пожвавився, час від часу потирав руки й хрустів тонкими пальцями. Місяці бездіяльності залишилися позаду, і тепер нарешті його чудовим здібностям знайшлося гідне застосування. Голмс зовсім змінився: очі його виблискували, і все тонке нервово обличчя ніби сяяло внутрішнім світлом. З напруженою увагою слухав він коротку оповідь Мак-Дональда про те, що нас чекало в Сассексі. Письмове повідомлення з викладом подій інспектор отримав із першим ранковим потягом. Місцевий поліцейний офіцер Вайт Мейсон — його особистий приятель; це пояснює, чому Мак-Дональд отримав повідомлення швидше, ніж це зазвичай відбувається, коли когось із Скотленд-Ярду викликають у провінцію.

«Любий інспекторе Мак-Дональд, — наголошував Мейсон у листі, — офіційне запрошення Ви отримуєте в окремому конверті. Я ж пишу Вам приватно. Телеграфуйте мені, яким потягом зможете приїхати в Бірлстоун, і я зустріну Вас сам або, якщо буду зайнятий, доручу комусь. Випадок дуже дивний. Приїжджайте, будь ласка, не гаючи ні хвилини. Спробуйте, якщо вдасться, привезти й містера Голмса, він знайде тут чимало цікавого. Можна подумати, що вся картина розрахована на театральний ефект, якби в її центрі не було вбитої людини. Даю слово честі: надзвичайно дивний випадок».

— Ваш приятель, здається, не дурень, — зауважив Голмс.

— Атож, сер, наскільки можу вважати, Вайт Мейсон дуже діловий чоловік.

— Гаразд, що ще можете повідомити?

— Нічого. Подробиці він розповість нам при зустрічі.

— Як же ви дізналися ім'я Дугласа й те, що його вбили зв'язним чином?

— Про це йшлося в офіційному повідомленні. У ньому не згадується слово «звірячий». Це — неофіційний термін. Там назване ім'я Джека Дугласа. Зазначено, що причина смерті — поранення в голову й що зняряддя вбивства — мисливська двоствольна рушниця. Повідомляється також і час злочину: незабаром після півночі. Далі додано, що ще нікого не заарештували. Наприкінці сказано, що випадок непересічний і що вся ситуація дає можливість робити найрозмаїтіші припущення. Це вже все, містере Голмс, що наразі маємо.

— У такому разі, містере Мак, з вашого дозволу, ми на цьому й зупинимося. Мені треба поміркувати.

Розділ 3

БІРЛСТОУНСЬКА ДРАМА

Нарешті в мене з'явилася можливість описати події, що сталися в Бірлстоуні, розташованому на північ від Лондона. Цілі століття це містечко перебувало в занедбаному стані, але за останні роки його мальовниче розташування привернуло заможних міщан, котрі тепер володіють віллами посеред навколишніх лісів. У самому Бірлстоуні з'явилася маса крамниць, які обслуговують значно зросле його населення.

За півмилі від центру Бірлстоуна, у старому парку з безліччю величезних буків, розмістилася старовинна садиба. Частина цієї солідної будівлі постала в часи перших хрестових походів. Споруда відчутно постраждала від вогню 1543 року, але дещо все ж уціліло, і незабаром на місці руїн феодального замку піднявся цегляний будинок: з черепицею на даху та вузькими віконцями, він виглядає так само й нині, яким його створили на початку XVII століття. Із двох ровів, що колись

захищали маєток войовничих феодалів, один наповнений водою. Тому єдиний шлях до будинку — через підйомний міст, який підіймають на ніч й опускають щоранку. Таким чином садиба щонаочі перетворюється на своєрідний острів. Цей факт мав прямий стосунок до таємниці, що привернула незабаром увагу всієї Англії.

Сім'я, що проживала в садибі, складалася з двох осіб: Джека Дугласа та його дружини. Дуглас, судячи з розповідей, мав близько п'ятдесяти років, ставний, із мужнім обличчям, великою щелепою, пронизливими сірими очима та сивими вусами. Він був із усіма привітний, але щось у його манерах залишало враження, ніби в минулому йому доводилося обертатися в набагато нижчих колах. Чоловік мав багато золота, подекували, що він здобув його на каліфорнійських копальнях. Добре ставлення до нього зміцнилося також завдяки репутації відчайдуха. Так, під час пожежі Дуглас здивував усіх відвагою, з якою кинувся в палаючий будинок рятувати майно вікарія — уже після того, як пожежна команда визнала цю справу безнадійною.

Його дружину також добре знали жителі Бірлстоуна, хоч англійці, особливо селяни, неохоче зближуються з чужинцями. Місіс Дуглас провадила доволі замкнутий спосіб життя. Було відомо, що вона познайомилася з Дугласом у Лондоні, коли він овдовів. Це була вродлива жінка, струнка, смаглява, років на двадцять молодша за свого чоловіка — різниця, яка, здавалося, ніяк не впливала на їхнє родинне щастя. Лише найближчі знайомі помічали, що між подружжям не існувало взаємної довіри, мабуть, після того, як дружина щось дізналася про минуле чоловіка. Крім того, місіс Дуглас явно нервувала, коли її чоловік пізно повертався додому.

Була ще одна особа, перебування якої під дахом Дугласа збіглося з цією трагедією. Це — Сесіл Беркер із Гемстеда.

Його огрядну постать часто можна було бачити у Бірлстоуні, позаяк там він був бажаним гостем. Вважалося, що лише він знав таємницю минулого містера Дугласа. Зі слів Беркера дізналися, що він познайомився з Дугласом в Америці та пережив разом із ним важкі часи. Беркер здавався людиною вельми заможною. Він був молодший за Дугласа, років сорока п'яти, широкогрудий, із гладко виголеним обличчям і густими чорними бровами. Він полюбляв гаяти час у прогулянках та поїздках околицями з Дугласом або з його дружиною. «Добрий, щедрий джентльмен, — відгукувався про нього дворецький Емс, — але я не хотів би опинитися на місці того, хто наважився б йому перечити». Беркер був у дуже близьких взаєминах із Дугласом і напрочуд дружній із його дружиною, що, як було помітно, завдавало смутку самому Дугласу. Це приблизно все, що можна сказати про Беркера, котрий опинився в родині Дугласів у день катастрофи. Зі слуг слід згадати про поважного Емса та місіс Еллен, веселої та привітної жіночки, яка поділяла хатні турботи з місіс Дуглас.

Було близько дванадцятої ночі проти шостого січня, коли місцевий поліційний пост отримав першу звістку про подію, де начальником служить сержант Вілсон. Страшенно схвилюваний Беркер повідомив про вбивство містера Дугласа й одразу ж помчав назад до садиби. Незабаром за ним з'явився поліційний сержант. Він прибув на місце злочину після дванадцятої, попередивши перед тим про все місцеву владу. Сержант побачив підйомний міст опущеним, а вікна — яскраво освітленими. На порозі стояв переляканий дворецький. Сесіл Беркер запропонував сержантові йти за ним.

Майже одразу ж прибув доктор Вуд, постійний житель Бірлстоуна. Троє чоловіків увійшли у фатальну кімнату. Мертвий Дуглас лежав розпростертий горлиць. Лікар став навко-

лішки, але одного погляду було достатньо, щоб переконатися у беззмістовності його візиту.

Убитий був украй спотворений. На грудях лежала дивна зброя: мисливська рушниця зі стволами, спиляними на фут від курків. Було ясно, що постріл зроблено з дуже близької відстані, тому заряд розвалив голову майже на шмаття. Курки були зв'язані дротом, вочевидь для того, щоб зробити одночасно постріл із обох стволів.

Полісмен розгубився від усвідомлення відповідальності, що лягла на його плечі.

— Ми нічого не чіпатимемо, поки не прибуде керівництво, — ледь чутно вимовив він, не зводячи очей із трупа.

— Нічого й не рухали, — повідомив Сесіл Беркер. — Усе залишилося в тому вигляді, в якому я це застав.

— Коли ви це знайшли? — спитав сержант, сягнувши по нотатник.

— О пів на дванадцяту. Я ще не роздягався й сидів біля каміна у своїй спальні, аж раптом почув постріл. Він не був гучний, а ніби чимось приглушений. Я одразу кинувся вниз. Минуло, мабуть, не більше тридцяти секунд, як я опинився в кімнаті Дугласа.

— Двері були відчинені?

— Атож, розчахнуті. Бідолаха Дуглас лежав так само, як його зараз бачите. На столі горів світильник.

— Нікого не бачили?

— Ні. Я почув, що місіс Дуглас спускається сходами слідом за мною, і поквапився перегородити їй дорогу. Економка Еллен також прийшла, вона й відвела господиню. Потім з'явився Емс, і я повернувся з ним знову сюди.

— Але мені здавалося, що міст у садибі піднятий усю ніч?

— Він і тієї ночі був піднятий, поки я його не опустив.

— Тоді як убивця зміг утекти? Містер Дуглас, ймовірно, сам укоротив собі життя.

— Я також спочатку так думав. Але погляньте, — Беркер відсунув фіранку: вікно виявилось відчиненим навстіж. — І ось ще! — Він показав на криваву пляму на підвіконні, схожу на слід чобота. — Хтось ставав сюди, коли вилазив.

— Гадаєте, він пробрався через рів?

— Інакше ніяк не можна.

— Отже, якщо ви опинилися в кімнаті за півхвилини після вбивства, то він мав би в цей час перебувати у воді.

— Я в цьому впевнений. На жаль, я не здогадався відразу ж підбігти до вікна. Його прикривала фіранка, і мені не спало на думку підняти її. Потім я почув кроки місіс Дуглас і не міг допустити, щоб вона увійшла сюди та побачила увесь цей жах.

— Припустімо, — зауважив сержант, — що зловмисник утік через рів. Як він зумів потрапити в будинок, якщо міст був піднятий?

— На це запитання, — відказав Беркер, — я не маю відповіді.

— О котрій годині міст підняли?

— Близько шостої, — повідомив дворецький.

— А я чув, — зауважив полісмен, — що його зазвичай підіймають одразу ж після заходу сонця Цієї пори року, однак, темніє радше о пів на п'яту, ніж о шостій.

— У містера Дугласа були гості до чаю, — пояснив Емс. — І я не міг підняти міст до того, як вони пішли.

— Отже, вбивця прийшов іззовні й мав би перейти міст до шостої години та сидіти в засідці доти, доки містер Дуглас після одинадцятої не увійшов до свого покою. Потім, утікаючи через вікно, вбивця покинув рушницю. Я так гадаю... Зрозуміло, слідство все з'ясує.

Несподівано сержант підняв картку, що лежала біля мерця на підлозі. На ній були видряпані ініціали «Д. В.», а під ними число: 341.

— А це що таке?

Беркер із цікавістю поглянув на картку.

— Я цього раніше не помітив, — спохмурнів він. — Ймовірно, убивця підкинув.

— «Д. В. 341». Нічого не розумію, — сержант крутив картку в руках. — Що означає «Д. В.»? Чийсь ініціали? Що ви там іще знайшли, лікарю?

Знахідкою виявився важкий молоток, що лежав на килимі перед каміном. Беркер указав рукою на скриньку цвяхів, що стояла на мармуровій дошці каміна.

— Містер Дуглас учора перевішував картини, — пояснив він. — Я бачив, як він стояв ось на цьому кріслі, намагаючись зміцнити найбільшу з них.

— Краще покладіть молоток назад на килим, звідки взяли, — наказав сержант лікареві, чухаючи в роздумах потилицю. — Ого! — схвильовано скрикнув він, відсмикуючи фіранку з іншого боку. — О котрій годині спустили порт'єри?

— Коли засвітили лампи, — відповів дворецький, — одразу після четвертої.

— Тут хтось вичікував, — сержант показав на сліди від брудних чобіт у кутку. — Якщо виходити з вашої теорії, містере Беркер, то можна припустити, що вбивця зайшов до садиби після четвертої, коли фіранки були спущені, але до шостої, поки міст не підняли. У кімнаті не знайшлося місця, куди можна було б сховатися, і він забився під гардини. Це цілком очевидно.

— Чи не гаємо ми дорогоцінний час? — поцікавився Беркер. — Може, краще обшукати місцевість, поки вбивця ще не втік далеко?

Сержант із хвилину міркував.

— Звідси немає потягів до шостої ранку, тому залізницею він виїхати не зможе. Якщо ж піде дорогою, то будь-хто зверне увагу на його брудні чоботи та примітить чужинця. Втім, у будь-якому випадку я не можу піти звідси, поки мене не змінять.

Лікар уважно оглядав тіло.

— А це що за знак? — спитав він. — Він не має якогось зв'язку зі злочином?

Права рука убитого була вивільнена з халата й оголена до ліктя. Вище зап'ястя виднівся дивний брунатний знак: трикутник у колі. — Це не татуювання, — продовжував лікар, дивлячись поверх окулярів, — це давно випалений знак на кшталт тих, яким таврують худобу. Що думаєте з цього приводу?

— Цей знак я бачив у Дугласа впродовж останніх десяти років, — відповів Сесіл Беркер.

— І я також, — додав дворецький. — Щоразу, коли господареві доводилося засукати рукав, я бачив цю дивну мітку. І часто дивувався, що вона могла б означати.

— Мабуть, цей знак не має нічого спільного з убивством, — припустив сержант Вілсон. — Але все ж це дуже дивно... Ну, щось іще?

Дворецький здивовано вказав на руку мерця.

— Він зняв його обручку!

— Що?

— Атож! Містер Дуглас завжди носив свою обручку на мизинному пальці лівої руки. Перстень, зроблений із золотого самородка, завжди одягав після обручки, і каблучку змієюю — на середньому пальці. Ось перстень із самородка, ось змійка, а обручка зникла.

— Дворецький має рацію, — підтвердив Беркер.

— Якщо містер Дуглас носив обручку під самородком, то вбивці довелося спочатку зняти його, потім обручку, а потім одягти каблучку із самородка назад?

— Так виходить.

Вілсон скрушно похитав головою:

— Чим швидше передамо цю справу до Лондона, тим для нас краще. Вайт Мейсон — спритний чоловік, проте, гадаю, в будь-якому разі доведеться звернутися до Лондона. Ця надзвичайно складна справа нам не до снаги.

Розділ 4

У ПІТЬМІ

За терміновим викликом сержанта Вілсона о третій годині ночі прибув начальник карного розшуку графства в легкому кебі. Із першим ранковим потягом він послав повідомлення у Скотленд-Ярд і о дванадцятій уже вітав нас на Бірлстоунській станції. Містер Вайт Мейсон, спокійний і на вигляд розважливий чоловік, із засмаглим обличчям, мужньої статури й трохи кривими ногами в гетрах, був схожий у своєму широкому піджаку на дрібного фермера або жокея, але тільки не на криміналіста.

— Ну, містере Мак-Дональд, — звернувся він до нього, — тут каверзний випадок. Сюди газетярі злетяться, як мухи на мед, варто їм лише пронюхати про те, що сталося. Але, сподіваюся, ми закінчимо справу раніше, ніж вони встигнуть устроювати свої носи. Тут знайдеться чимало цікавого й для вас, містере Голмс. Як і для вас, докторе Ватсон, адже медицину також знайдеться робота. Всім вам забронювали номери в готелі «Вествілл Армс».

Через десять хвилин ми вже розмістилися в готелі й майже одразу ж зібралися у вітальні, щоб спільно скласти картину до купи. Мак-Дональд усе нотував у записнику. Голмс мовчки слухав, і на його обличчі читалося то здивування, то неприховане захоплення.

— Чудово! — вигукнув він, коли вони виклали хід подій. — Дивовижно! Запевняю, що не можу згадати жодної справи зі своєї багаторічної практики з більш інтригуючими обставинами.

— Я був упевнений, що ви це скажете, містере Голмс, — зауважив Мейсон. — Вілсон грамотно зібрав факти. Я перевірів їх і доповнив своїми висновками.

— Якими ж? — жваво поцікавився Голмс.

— По-перше, я оглянув молоток і не знайшов на ньому жодних слідів. Якби містер Дуглас боронився молотком, то мав би завдати вбивці хоча б одного удару, і тоді хоч цятка крові на ньому залишилася б.

— Це не обов'язково, — заперечив інспектор Мак-Дональд. — Зустрічаються вбивства за допомогою молотків, на яких не знаходять жодних слідів.

— Припустімо. Потім я оглянув рушницю. Вона була заряджена крупним шротом, і, як засвідчив сержант Вілсон, курки були зв'язані один із одним, тому якщо потягнути за гачок, обидва стволи розрядяться водночас. Мабуть, це було розраховано на випадок промаху. Спиляна рушниця має довжину не більше двох футів, тож її можна було пронести під одягом. На ній немає повного імені фабриканта, лише друковані літери *P-E-N* на планці між стволами. Інші виявилися спиляними.

— Велике *P* — із прикрасою під ним, а *E* і *N* менші? — уточнив Голмс.

— Саме так.

— «Пенсільванська зброярня», дуже відома американська фірма, — розшифрував Шерлок.

Мейсон поглянув на свого приятеля, як сільський лікар на фахівця з Гарлі-стрит.

— Без сумніву, ви маєте рацію, містере Голмс. Дивно, не вже ви можете тримати у пам'яті назви всіх зброярень?

Голмс ніяк не відреагував на цю репліку.

— Звісно, це американська мисливська рушниця, — правив далі Мейсон. — Я десь читав, що спіяними мисливськими пукавками користуються в деяких штатах Америки. Це спало мені на думку ще до виявлення літер між стволами. Очевидно, чоловік, який прокрався в будинок і вбив його господаря, був американцем.

Мак-Дональд похитав головою.

— Це зовсім не очевидно, — сказав він. — Я досі не впевнений, що в оселі був чужинець.

— А як же вікно, кров на підвіконні, дивна картка, сліди чобіт у кутку, рушниця?

— Усе могли підлаштувати. Дуглас був американцем або довго жив в Америці. Як і Беркер. Вам немає потреби вводити в будинок американця, щоб приписати йому всі ці чудасії.

— Емс, дворецький...

— Йому можна вірити?

— Він десять років служив у сера Чарльза Чендоса і надійний як скеля. Він жив у Дугласа ще до того, як той орендував замок. Так от, Емс ніколи не бачив у будинку такої рушниці.

— Рушницю намагалися сховати, тому й спіяли люфи. Її легко можна було захвати в якусь валізу. Як Емс може бути впевнений, що такої рушниці не було в будинку?

— Однак у такому разі він хоча б раз її та й побачив.

Мак-Дональд знову похитав головою.

— Я все ж таки не певен, що жодної рушниці ніколи не було в цій оселі.

— Поділіться тоді з нами своїми міркуваннями, містере Мак, — пропросив Голмс з інтонацією мирового судді. — Цей чоловік — не грабіжник. Історія з перснем і картка вказують на навмисне вбивство з особистих міркувань. Чоловік прокрався в будинок із твердим наміром убити. Він знає, що, втікаючи, зіткнеться з труднощами, бо будинок оточений ровом із водою. Яку ж зброю обрати? Звісно, безшумну. Тоді він міг би сподіватися, скоївши вбивство, вислизнути у вікно та перебраться через рів. Сподіваюся, з такими міркуваннями погодяться всі. І погодяться з тим, що абсурдно було б принести з собою найгучнішу зброю, яка тільки існує. Чудово знаючи при цьому, що кожна людина в будинку щодуху примчить на постріл і виявить його ще до того, як він перебереться через рів.

— Авжеж, ви ґрунтовно продумали свою аргументацію, — задумливо мовив мій товариш. — Потрібні особливо вагомі докази зворотного. Скажіть, Мейсоне, коли ви досліджували зовнішній бік рову, то не виявили слідів, залишених людиною після прогулянки водою?

— Жодних слідів, містере Голмс. Однак краєм рову тягнеться кам'яне облицювання, вартувало б іще раз гарненько оглянути.

— Містере Мейсон, ви не заперечуватимете, щоб ми неґайно ж вирушили на місце?

— Я тільки-но хотів це запропонувати, містере Голмс, оскільки вже попередньо познайомив вас із усіма фактами.

Ми рушили мальовничою сільською дорогою, обрамленою з обох боків спочатку рядами підстрижених в'язів, а за ними — старих дубів. Загалом один із характерних пейзажів сільської Англії. Після закруту дороги перед нами з'явився

довгий низький будинок із темно-брунатної цегли зі старовинним садом із тисових дерев. Коли ми підійшли ближче, то побачили й дерев'яний підйомний міст, і широкий рів із водою, що виблискувала, немов ртуть під холодним зимовим сонцем. Три століття пролетіли над цим будинком — роки народження та смерті, сільських свят і ловів із гончаками. Дивно, але й тепер ця похмура будівля ніби кидала свою тінь на веселі долини.

Голмс підійшов до краю рову й зазирнув у нього. Потім дослідив кам'яне облицювання і траву.

— У мене хороший зір, містере Голмс, — зауважив Мейсон.

— Немає жодних слідів того, що хтось тут видряпався. Утім, хіба злочинець обов'язково мав залишити слід?

— Інакше й бути не могло...

— Вода завжди каламутна?

— Майже завжди. Потік приносить мул.

— Яка глибина?

— Близько двох футів скраю й три посередині.

— То вбивця не міг потонути, перетинаючи рів?

— Навіть дитина в ньому не втопилася б.

Ми проминули підйомний міст і побачили довготелесого, сухорлявого, дещо манірного чоловіка. Це виявився дворецький Емс. Бідний старигань був блідий і все ще тремтів від нервового переляку. Бірлстоунський полісмен — дебелий меланхолійний юнак зі слідами солдатського вишколу — стояв на чатах біля фатальної кімнати. Лікар уже пішов.

— Нічого нового, Вілсоне? — спитав Мейсон.

— Нічого, сер.

— Тепер ви можете повернутися додому. Ми пошлемо за вами, якщо виникне потреба. Скажіть дворецькому, щоб попередив містера Беркера, місіс Дуглас й економку, що нам треба переговорити з ними. Тепер, джентльмени, — звернувся

Мейсон до нас, — ви, можливо, дозволите мені поділитися тут, на місці, певними додатковими міркуваннями?

Мені дедалі більше подобався цей провінційний детектив. Він мав здоровий глузд, який однозначно допоможе йому в професійному плані. Навіть Голмс слухав його уважно, без нетерпіння, яке так часто виявляють фахівці щодо своїх молодших колег.

— Це самогубство чи вбивство — перше запитання, джентльмени, на яке треба відповісти. Якщо це суїцид, то будемо змушені припустити, що самогубця зняв свою обручку й сховав її; після цього він прийшов сюди в халаті, у вогкому взутті, натоптав у кутку за гардиною, щоб показати, ніби хтось його підстерігав, потім відчинив вікно, потім кров'ю...

— Цей варіант можемо одразу ж відкинути, — перебив його Мак-Дональд.

— І я так думаю. Суїцид неможливий. Залишається вбивство. Тоді варто визначити, чи вчинила його невідома особа, що вдерлася сюди, чи хтось, хто мешкає в будинку.

— Гаразд. Оприлюдніть ваші міркування.

— І в тому, і в тому випадку зіштовхуємося зі значними труднощами. Але так чи інакше злочин скоїли. Припустімо, що зловмисник живе в будинку. Він убив Дугласа з найгучнішої зброї, що мало б здійняти галас у всьому домі.

— Жодних сумнівів.

— Відомо, що після пострілу минула всього хвилина, перш ніж не лише містер Беркер, а й Емс опинилися на місці злочину. Яким же чином за цей час злочинець устиг натоптати в кутку, відчинити вікно, вимастити підвіконня кров'ю, стягнути обручку з пальця мерця й усе інше? Це неможливо.

— Ви дуже точно все виклали, — похвалив Голмс. — Повністю погоджуюся з вами в цьому питанні.

— Тепер звернімося до версії, що вбивця прийшов іззовні. У такому разі ми неминуче зіштовхуємося з великими труднощами, хоча саму версію не можна вважати неймовірною. Вбивця потрапив у будинок між о пів на п'яту, тобто вже в сутінках, але до того, як підняли міст. У будинку гості, двері відчинені, тож йому нічого не заважало. Він міг просто з'явитися сюди в особистій справі до містера Дугласа. Оскільки Дуглас провів більшу частину життя в Америці й рушниця виявилася американською, то цілком імовірно, що вбивство скоїли з метою помсти. Злочинець прийшов у цю кімнату та заचाївся за гардиною. Тут він пробув до одинадцятої години ночі. Коли містер Дуглас увійшов до кімнати, між ними сталася коротка розмова. Якщо взагалі сталася, адже місіс Дуглас стверджує, що після того як чоловік пішов від неї, минуло не більше п'яти хвилин, коли жінка почула постріл...

— Світильник на столі це підтверджує, — додав Голмс.

— Саме так. Узяли нову свічку, яка встигла згоріти лише на півдьюма. Чоловік поставив свічник на стіл, перш ніж стався напад, інакше свічка мала б упасти разом із ним. Це доводить, що на нього напали не одразу після того, як чоловік увійшов до кімнати. Коли з'явився містер Беркер, горішнє світло було, але свічку загасили. Із цих припущень я спробую відтворити сцену вбивства. Містер Дуглас входить у кімнату, запалює свічку. З-за гардини з'являється невідома особа, озброєна рушницею. Вимагає обручку — хтозна, навіщо, але це, мабуть, було так. Містер Дуглас віддає. Тоді — з холодним серцем або в запалі боротьби — Дуглас хапає молоток, знайдений на килимі. Зловмисник стріляє в нього, потім кидає рушницю, а також цю дивну картку «Д. В. 341» і втікає через вікно, спускається в рів якраз у ту мить, коли Беркер виявляє злочин. Як вважаєте, містере Голмс?

— Цікаво, тільки не зовсім правильно.

— Це було б дуже цікавим, якби не було таким безглуз-
дим, — втрутився Мак-Дональд. — Злочинець, котрий стояв за
порт'єрою, ким би він там не був, мабуть, міг би сказати вам,
що вбивство скоїв іншим чином. Справді, на що він розрахо-
вував, сам відрізаючи собі шлях до відступу? Про що думав,
стріляючи з мисливської рушниці, коли тиша була для нього
єдиним рятівним шансом? Будь ласка, містере Голмс, може,
ви нам це поясните, якщо вважаєте теорію містера Мейсона
переконливою?

Упродовж усієї розмови Голмс просидів майже мовчки, не
пропустивши жодного сказаного слова й лише зрідка уважно
оглядаючись навсібіч.

— Потрібно зібрати більше фактів, аби зробити остаточні
висновки, містере Мак, — нарешті сказав він, опускаючись
на коліна перед трупом. — Можна викликати дворецького на
хвильку?.. Так... Емсе, кажете, що ви часто бачили цей дивний
знак на руці містера Дугласа: випалений трикутник посере-
дині кола?

— Звісно, сер.

— Ви ніколи не чули якихось пояснень із цього приводу?

— Ніколи.

— Це, без сумніву, тавро. Так... Емсе, а ось маленький
шматочок пластиру в кутку рота містера Дугласа. Ви його
помітили?

— Авжеж, сер. Учора вранці він порізався, коли голився.

— А траплялося йому раніше порізатися при голінні?

— Не так давно, сер...

— Так-так! Це може бути випадковим збігом або проявом
певної нервовості, що свідчить про те, що він мав підстави чо-
гось остерігатися. Ви не помітили вчора чогось незвичайного
в його поведінці, Емсе?

— Мені здалося, сер, що він був дещо неуважний і стурбований.

— Отже, напад був не зовсім несподіваний. Потроху просуваємося вперед. Але, можливо, ви прагнете продовжити розслідування, містере Мак?

— Ні, містере Голмс, воно зараз у кращих руках.

— Гаразд, тоді перейдімо до картки «Д. В. 341»... Вона з нерівним обрізом. У вас удома немає паперу такого ґатунку?

— Ні, сер.

Голмс підійшов до письмового столу й накріпав чорнила з кожної чорнильниці на прес-пап'є.

— Напис зробили не тут, це чорнило чорне, а на картці — червоне. Та й написано товстим пером, а тут усе пір'я тонке. Ні, це написали в іншому місці. Вам про щось повідомляє цей напис, Емсе?

— Ні, сер.

— А що ви думаєте, містере Мак?

— Мені спало на думку якесь таємне товариство. Це підтверджує й знак на руці.

— І я так вважаю, — додав Мейсон.

— Що ж, візьмімо за основу цю гіпотезу та поглянемо, наскільки проясниться ситуація. Член такого товариства залазить у будинок, чекає містера Дугласа, майже повністю розвалює йому голову з рушниць й утікає через рів, залишивши біля вбитого картку. Навіщо? Та для того, щоб про неї згодом згадали в пресі й інші члени товариства дізналися, що помста не забарилася. Ось тільки чому з усіх видів зброї вибрали саме рушницю?

— Справді дивно.

— І куди зникла обручка?

— Також незрозуміло.

— І чому досі нікого не заарештували? Минуло вже більше двох годин. Сподіваюся, потрібні накази віддали й із самого ранку кожен констебль на відстані сорока миль розшукує підозрілих чоловіків, змоклих до нитки?

— Звісно, містере Голмс.

— Він міг зникнути, лише зачаївшись у якійсь норі або перевдягнувшись.

Голмс підійшов до столу й узявся вивчати кривавий слід на підвіконні за допомогою лупи.

— Немає сумнівів, слід чобота. Але який величезний! Судячи зі слідів у кутку, можна припустити, що в нього менші ноги... А що це під столом?

— Гімнастичні гірі містера Дугласа, — пояснив Емс.

— Гімнастична гиля тут одна. А де друга?

— Не знаю, містере Голмс. Може, і була всього одна. Я не звертав на це уваги.

— Одна гімнастична гиля... — повторив Голмс у задумі.

У цю мить пролунав наполегливий стукіт у двері. До кімнати увійшов високий засмаглий джентльмен. Було неважко здогадатися, що це — Сесіл Беркер. Його очі допитливо блищали, коли він переводив погляд із одного присутнього на іншого.

— Даруйте, що завадив, — вибачився він, — але мені треба повідомити вам новину. Щойно знайшли велосипед. Хтось його покинув. Це за сто кроків від вхідних дверей.

Ми пішли за Беркером і побачили кількох роззяв біля велосипеда, якого витягнули з кущів, де той і був захований. Велосипед поширеної марки був увесь заляпаний грязюкою, наче після довгої подорожі. У сидельній торбі лежали гайковий ключ і маслянка, і нічого, що допомогло б упізнати власника.

— Для поліції може знадобитися, — зауважив інспектор, — ці речі занесуть до списку. Якщо ми не дізналися на-

разі, куди зник злочинець, то принаймні спробуємо з'ясувати, звідки він з'явився. Але чому зловмисник покинув велосипед тут? І як він без нього дістанеться туди, куди планує? Містере Голмс, ми, здається, ніколи не доберемося до просвіту в цій пільмі.

Розділ 5

УЧАСНИКИ ДРАМИ

— Ви оглянули в кімнаті все, що вас цікавило? — спитав Вайт Мейсон, коли ми повернулися.

— Наразі все, — відказав інспектор.

Голмс обмежився кивком на знак згоди.

— Тоді, можливо, ви захочете вислухати свідчення мешканців будинку? Перейдімо для цього в їдальню. Будь ласка, Емсе, ви першим розкажете нам усе, що знаєте.

Розповідь дворецького була проста й справила враження безумовної щирості. П'ять років тому він влаштувався на службу до містера Дугласа. Від нього Емс отримав наказ підіймати міст щовечора, як у старосвітські часи. Господар любив старовинні звичаї. Він виїжджав до Лондона, та й узагалі з дому, вкрай рідко, але за день до вбивства їздив до Танбридж-Вельса на закупі. Того дня Емс зауважив у містерові Дугласі якийсь неспокій. Він був нетерплячий і дратувався, що було на нього не схоже. Фатальної ночі дворецький перебував у коморі та чистив столове срібло після гостей. Раптом він почув різкий дзвінок. Пострілу не чув, що цілком природно, бо комора та кухня розташовані в самому кінці будинку та відокремлені від загальних кімнат безліччю щільно зачи-нених дверей і довгим коридором. Покоївка також вибігла

зі своєї кімнати, стривожена дзвінком. Вони разом подалися на загальну половину будинку. Коли вони дійшли до підніжжя сходів, Емс побачив місіс Дуглас, котра спускалася донизу. Вона не виглядала переляканою чи схвильованою. Як тільки жінка дійшла до кінця сходів, до неї підбіг містер Беркер. Він зупинив місіс Дуглас і почав переконувати її повернутися: «Заради Бога, поверніться в свою кімнату! Бідний Джек мертвий! Ви нічим не можете йому допомогти. Ідіть до себе!» Місіс Дуглас покійно подалася назад. Економка Еллен допомогла їй піднятися сходами та пішла з господинею в її спальню. Емс і містер Беркер попрямували до кімнати убитого, де знайшли все так, як виявила поліція. Вони визирнули у вікно, проте ніч була темною, і нічого не було видно. Після цього Емс кинувся опускати міст, аби містер Беркер зміг покликати поліцію.

Розповідь економки Еллен загалом підтвердила слова Емса й нічого до них не додала.

Потім як свідка допитали містера Беркера. Він був упевнений, що вбивця втік через вікно, про що свідчив кривавий слід. Містер Беркер висунув свою версію причини злочину. Дуглас вирізнявся потаємністю, і в книзі його життя були сторінки, про які він ніколи нікому не розповідав. Уперше Беркер зустрів його в Каліфорнії, де вони стали компаньйонами в розробці багатой рудної жили в містечку Бенітоканьйон. Вони там уже остаточно облаштувалися, але раптом Дуглас завершив усі свої справи й несподівано переїхав до Англії. Через якийсь час і Беркер продав свою частку й оселився в Лондоні. Там вони поновили свою дружбу. Дуглас справляв враження людини, яку всюди підстерігала якась небезпека. Такий висновок Беркер зробив і з його раптового від'їзду з Каліфорнії, і з того, що він орендував будинок в одному з найтихіших закутків Англії. Беркер вважав, що якась таємна

організація стежила за Дугласом. Таємнича картка, вочевидь, мала стосунок до неї.

— Як довго ви жили з Дугласом у Каліфорнії? — поцікавився Мак-Дональд.

— Цілих п'ять років.

— Він не був одружений?

— Удівець.

— Ви не чули, звідки родом його перша дружина?

— Він казав, що вона була шведкою та померла від тифу за рік до нашого знайомства.

— Не можете пов'язати його минуле з якоюсь конкретною місциною в Америці?

— Іноді він розповідав мені про Чикаго, яке знав дуже добре. Він багато мандрував свого часу.

— Він не цікавився політикою?

— Ні, політика була йому байдужа.

— У вас немає підстав вважати, що він був злочинцем?

— Я не зустрічав людини, чеснішої за нього.

— Ви не помічали в ньому чогось дивного, коли жили разом у Каліфорнії?

— Він унікав людних місць. Ось чому я ще тоді подумав, що він когось боїться. Після його раптового від'їзду до Європи я в цьому вже не сумнівався. Мабуть, він отримав тоді якесь застереження. Через тиждень після його від'їзду про нього питали якісь шестеро чоловіків.

— Як вони виглядали?

— Брутальні на вигляд.

— Ці люди були каліфорнійцями?

— Не думаю, але, певна річ, вони були американцями. На гірників не схожі. Словом, не знаю, хто вони такі.

— Це сталося шість років тому?

— Атож.

— А до цього ви з Дугласом прожили в Каліфорнії п'ять років. Тож невідома нам історія сталася не раніше, ніж одинадцять років тому?

— Напевно.

— Це, мабуть, винятково запекла ворожнеча, якщо вона протривала досі й завершилася таким сумним фіналом.

— Гадаю, це була якась похмура справа, що кидала тінь на все його життя. Спогад про неї ніколи не полишав його.

— Але якщо чоловік знав, що над його головою зависла смертельна небезпека, то чому не звернувся до поліції?

— Імовірно, від цієї небезпеки ніхто не міг його захистити. Не випадково він усюди ходив озброєний. Але тієї ночі був уже у халаті. Оскільки міст підняли, він вважав, що перебуває в безпеці.

— Я хотів би точніше розібратися в часовій послідовності, — промовив Мак-Дональд. — Шість років тому Дуглас залишив Каліфорнію. Ви відбули за ним наступного року?

— Авжеж, наступного.

— Якщо він був одружений п'ять років, то ви повернулися в Англію ще до весілля?

— За місяць до вінчання. Я був його дружкою.

— А ви були знайомі з місіс Дуглас до шлюбу?

— Ні, адже я тоді жив не в Англії.

— Але після цього ви часто її бачили?

— Я часто бачив Дугласа, — Беркер холодно зиркнув на детектива. — Якщо ж зустрічався з нею, то лише тому, що неможливо навідувати приятеля, уникаючи контакту з його дружиною. Якщо ви припускаєте, що...

— Я нічого не припускаю, містере Беркер. Ставлю лише ті запитання, які потрібні, щоб збагнути справу. Містер Дуглас схвалював вашу дружбу з його дружиною?

Беркер зблід, як сметана.

— Прошу не питати мене про таке! — крикнув він. — Як це стосується справи, яку ви розслідуєте?

— Я змушений повторити своє запитання.

— А я відмовляюся відповідати.

— Ви маєте право відмовчуватися, але ваша відмова і є відповіддю.

Беркер із хвилину помовчав. У його чорних очах читалася велика напрута думки. Несподівано він усміхнувся.

— Врешті-решт, джентльмени, ви справді лише виконуєте свій обов'язок, і я не можу перешкоджати вам. Прошу тільки не дошкуляти місіс Дуглас всіма цими запитаннями. На її долю й так припало достатньо смутку. Змушений визнати, що бідний Дуглас мав один-єдиний недолік — ревності. Він любив мене й обожнював свою дружину. Хотів, аби я приходив сюди й навіть часто посилав за мною. Але коли він бачив, як його дружина по-дружньому розмовляла зі мною, він неодноразово втрачав самовладання й навіть міг образити. Й, однак, ніхто у світі не мав більш люблячої, вірної дружини та відданого приятеля, ніж я.

— Ви ж знаєте, що обручку вбитого зняли з його пальця?

— Начебто так.

— Що хочете сказати цим «начебто»? Це ж безсумнівний факт.

Беркер уперше виглядав розгубленим і збентеженим.

— Коли я сказав «начебто», то, власне, хотів підкреслити його непевність. Адже не виключено, що Дуглас сам зняв перстень.

— Проте зникнення каблучки вказує на те, що між шлюбом Дугласа та злочином є певний зв'язок.

Беркер стенив плечима.

— Не бачу жодного зв'язку, — заперечив він. — Але якщо ви натякаєте, що це кидає тінь на репутацію місіс Дуглас,

то... — очі чоловіка гнівno блиснули, але він зусиллям волі стримав себе, — то ви на хибному шляху.

— Більше запитань не маю, — холодно сказав Мак-Дональд.

— А в мене є, — зауважив Шерлок Голмс. — Коли ви увійшли в кімнату, там горіла лише свічка на столі, правильно?

— Так.

— І при її світлі ви побачили все, що сталося в кімнаті?

— Загалом усе.

— І відразу ж подзвонили?

— Атож.

— Й Емс прибув дуже скоро?

— Через хвилину або десь так.

— І коли він прибіг, то побачив, що свічка задмухнута, а горішнє світло запалене. Це дуже дивно.

Беркер знову неабияк збентежився.

— Не бачу в цьому нічого дивного, містере Голмс, — відповів він, помовчавши. — Свічка ж дає недостатньо світла.

Голмс більше ні про що не питав, і Беркер, недовіриливо поглянувши на кожного з нас, вийшов.

Інспектор Мак-Дональд послав із Емсом записку для місіс Дуглас, в якій повідомив, що готовий піднятися в її кімнату. Жінка відказала, що зійде до нас сама. Незабаром у їдальню увійшла струнка вродлива жінка років тридцяти, стримана й врівноважена. Її запитальний погляд перебігав із одного з нас на іншого.

— Ви щось з'ясували? — спитала вона.

У голосі леді звучав радше страх, ніж надія.

— Ми робимо все від нас залежне, місіс Дуглас, — відповів інспектор.

— Не скупіться на витрати, — заявила вона холодним тоном.

— Ми чули від Сесіла Беркера, що ви ще не були в тій кімнаті, де стався злочин?

— Ні, він стримав мене на сходах і попросив повернутися до себе.

— Ви почули постріл і спустилися вниз?

— Я накинула халат і зійшла вниз.

— Через скільки часу після пострілу ви зустріли на сходах містера Беркера?

— Дуже швидко. Важко помітити, скільки минуло часу в такій ситуації. Він благав мене не заходити туди та запевняв, що я вже нічим не можу зарадити чоловікові. Тоді місіс Еллен, наша економка, відвела мене знову нагору.

— Чи не могли б ви уточнити, скільки часу ваш чоловік перебував унизу, коли ви почули постріл?

— Ні, не можу. Я не чула його кроків. У нього була звичка щоночі обходити будинок.

— Через цю його звичку я й потурбував вас, місіс Дуглас. Ви познайомилися з вашим чоловіком в Англії?

— Авжеж.

— Містер Дуглас ніколи не розповідав вам про подію, що сталася в Америці й накликала на нього небезпеку?

Місіс Дуглас серйозно задумалася, перш ніж відповісти.

— Ні, не розповідав, — відповіла вона нарешті. — Але я завжди відчувала, що якась небезпека йому таки загрожує. Він не бажав розмовляти на цю тему, причому не через відсутність довіри до мене, а через прагнення захистити мене від прикрощів.

— Як же ви тоді здогадалися про ту небезпеку?

На обличчі місіс Дуглас з'явилася посмішка.

— Хіба може чоловік приховувати щось усе життя, щоб його кохана жінка нічого не запідозрила? Я здогадалася про це за багатьма ознаками, але найголовніше — за його манерою

спілкуватися з незнайомцями. Я збагнула, що в нього є могутні вороги й що він вважає, ніби вони натрапили на його слід. Він завжди тримався насторожі, і я нервувала, якщо чоловік повертався додому пізніше, ніж зазвичай.

— Які слова чоловіка надто здивували вас і залишились у вашій пам'яті? — спитав Голмс.

— Долина страху. Такими були слова, які він вжив, відповідаючи якось на мої розпитування про його минуле. «Я був у Долині страху. Я ще й досі з неї не вийшов».

— Ви питали його, що він мав на увазі під Долиною страху?

— Питала, але він тільки сумно хитав головою. «Вже кепсько те, що я побував там. Дай, Боже, щоб її жах ніколи не торкнувся тебе». Це, мабуть, була якась реальна долина, в якій йому довелося жити, де з ним сталося щось страшне. У цьому я впевнена. Більше нічого не можу додати.

— І він не називав жодних імен?

— Ні. Але якось після нещасного випадку на полюванні, років три тому, у нього стався напад. Тоді він безперестанку гнівно повторював ім'я якогось магістра Мак-Гінті, «володаря душі й тіла». Коли він одужав, я запитала його, хто такий магістр Мак-Гінті та чиїх душ і тіл він володар. «Слава Богу, не моїх!» — відповів чоловік регочучи. Гадаю, що існує зв'язок між тим Мак-Гінті та Долиною страху.

— Ще одне запитання, — попросив інспектор Мак-Дональд. — Ви зустрілися з містером Дугласом у Лондоні, і там він запропонував вам руку і серце. Чи не передував цьому якийсь роман? Чи було щось таємниче у ваших заручинах?

— Роман був. У всіх завжди бувають романи. Але не пригадую нічого таємничого.

— У нього не було суперника?

— Ні, я була вільною.

— Ви знаєте, що його обручку хтось зняв. Вас це не дивує? Можливо, якийсь старовинний ворог і справді вистежив вашого чоловіка, але заради чого була знята обручка?

Я готовий був запряисягтися, що легка усмішка промайнула на її вустах.

— Не можу сказати.

— Гаразд. Більше не будемо вас затримувати. Прийміть наші вибачення за турботу, — піднявся й уклонився інспектор. — Залишилася ще купа нез'ясованих моментів, але ми повернемося до них пізніше.

Місіс Дуглас підвелася з крісла, і я знову помітив швидкий запитальний погляд, який вона кинула на нас, — ніби спитала: «Яке враження справили на вас мої свідчення?» — і пішла.

— Вродлива жінка, — задумливо мовив Мак-Дональд, коли двері за нею зачинилися. — Беркер, гадаю, добряче встромив носа в тутешні події. Він визнав, що покійник був ревнивий, і він напевно більше за будь-кого іншого знав про причини його ревнощів. А історія з обручкою? Її не можна недооцінювати. Той, хто стягнув із пальця мерця обручку... Що скажете, містере Голмс?

Мій приятель сидів, опустивши голову на руки, занурений у роздуми. Потім він підвівся й подзвонив.

— Емсе, — сказав Шерлок, коли увійшов дворецький, — а де зараз містер Беркер?

— Піду його пошукаю, сер.

Через хвилину він повернувся і повідомив, що містер Беркер у саду.

— Не пригадуєте, Емсе, що було на ногах у містера Беркера минулої ночі?

— Він був у нічних капцях. Я приніс йому чоботи, коли він мав іти в поліцію.

— Гаразд, Емсе. Нам важливо знати, які сліди залишив містер Беркер, а які — злочинець.

— Мушу зауважити, що його капці брудні від крові. Так само, як і мої власні, звісно.

— Це цілком природно, кров у кімнаті була повсюди. Однак, Емсе, принесіть, будь ласка, це взуття сюди.

Емс подався за ним і незабаром повернувся з капцями в руках. Підшви їхні були чорні від застиглої крові.

— Дивно! — пробурмотів Голмс, який стояв біля вікна та розглядав взуття. — Дуже дивно!

Потім швидким різким рухом поставив один капець у кривавий слід, що залишився на підвіконні. Слід повністю збігався. Він мовчки всміхнувся своїм колегам.

Інспектор змінився на обличчі. У його мові чітко зазвучав шотландський акцент, як завжди в миті хвилювання.

— Джентльмени, — залентував він, — тут не може бути сумнівів! Беркер сам указав на вікно. Пляма набагато ширша за слід чобота. Але що все це означає, містере Голмс, що ж це таке?

— Це цікаво... — пробурмотів мій товариш.

Вайт Мейсон захихотів.

— Я ж казав, що тут незвичайний випадок! — вигукнув він. — Дивовижний випадок!

Розділ 6

ПРОСВІТ

Три детективи залишилися в садибі, щоб докладніше розібратися в результатах слідства, а я наодинці подався в наш скромний готель. Але спочатку мені заманулося погуляти в старовинному саду, що оточував будинок, між рядами ста-

рих підстрижених тисів. У глибині саду я знайшов невеличку гарненьку галявину із сонячним годинником посередині. Усе це створювало мирну та заспокійливу атмосферу, таку бажану для моїх розхитаних нервів. У цьому спокої якось забувалася похмура кімната із закривавленим тілом на підлозі, а якщо й згадувалася, то лише як страшний сон. Але коли я прогулювався садочком, намагаючись відпочити тут душею, стався інцидент, який одразу повернув мої думки до злочину.

Я вже казав, що будинок оточували ряди тисових дерев. У найвіддаленішому від дому ряду вони росли дуже щільно, як живопліт. Позаду них стояла кам'яна лава, схована від поглядів людей у будинку. Підійшовши, я почув голоси: якусь фразу, кинуту чоловічим голосом, і тихий жіночий сміх, ніби у відповідь на неї. Через хвилину я побачив місіс Дуглас і Беркера, причому побачив раніше, ніж вони помітили мене. Вираз її обличчя мене вразив. На допиті вона здавалася серйозною та сумною, та тепер усі сліди горя на її обличчі стерлися, а очі навіть світилися радіощами. За мить, побачивши мене (вони спізналися лише на хвилину), обоє вдягли похмуро-врочисті маски. Кинувши швидко й тихо два-три слова, Беркер підвівся й пішов мені назустріч.

— Даруйте, сер, — сказав він, — я маю честь звертатися до доктора Ватсона?

Я холодно вклонився.

— Ми так і думали, що це мали би бути ви. Про вашу дружбу з містером Шерлоком Голмсом знають усі. Чи не підійдете ви на хвильку, щоб перекинутися словом із місіс Дуглас?

Я пішов за ним із похмурим обличчям. Дуже чітко уявив собі потрощену голову мерця. А тут, у його саду, за кілька годин після злочину дружина й найкращий товариш весело регочуть над чимось. Я стримано вклонився місіс Дуглас. Я так

хвилювався за неї на допиті, та тепер її запитальний погляд не знайшов у мені жодного відгуку.

— Боюся, що ви визнали мене безсердечною, — зітхнула леді.

— Мене це не стосується, — відповів я і стенов плечима.

— Пізніше, можливо, ви зможете мене збагнути. Якби ви тільки змогли...

— Зовсім зайве, щоб доктор Ватсон щось міг, — квапився втрутитися Беркер. — Як він сам сказав, це його не стосується.

— Саме так, тому прошу дозволити мені продовжити прогулянку.

— Хвильку, докторе Ватсон! — заметушилася місіс Дуглас. — Я вам поставлю лише одне запитання, на яке ви можете відповісти краще за будь-кого. Те, що я хочу спитати, для мене має неабияке значення. Ви знаєте містера Голмса та його взаємини з поліцією краще за інших. Припустімо, що розгадку справи йому конфіденційно повідомлять. Чи він буде змушений неодмінно поділитися нею з офіційною владою?

— Власне, — різко промовив Беркер. — Чи працює він окремо, співпрацює з ними чи працює на них?

— Навіть не знаю, чи можу обговорювати таке делікатне питання...

— Благаю вас, докторе Ватсон. Запевняю, що ви дуже допоможете... надзвичайно сильно, якщо проясните це питання.

В її голосі звучала така щирість, що на мить я зовсім забув про її поведінку.

— Містер Голмс — незалежний консультант. Він повністю самостійний і діятиме, як йому підказує його совість. Звісно, він лояльний до своїх офіційних помічників, і, гадаю, це може завадити йому приховати від них важливі деталі. Однак раджу вам звернутися безпосередньо до самого містера Голмса, якщо хочете отримати точнішу інформацію.

Сказавши це, я підняв капелюха та пішов своєю дорогою. Лише одного разу я озирнувся й побачив парочку, що сиділа на тому ж місці й гаряче сперечалася.

— Мені не потрібна їхня відвертість, — гмикнув Голмс, коли я розповів йому про розмову з Беркером і місіс Дуглас.

Голмс довгенько пробув у садибі, повернувся в заїзд близько п'ятої і з апетитом узявся за обід, який я звелів для нього приготувати.

— Без відвертості, Ватсоне, бо вона буде недоречною, якщо справа дійде до їхнього арешту за змовою в убивстві.

— Гадаєте, усе йде саме до цього?

Він був у гарному та піднесеному гуморі.

— Любий Ватсоне, коли я закінчу трапезу, то буду спроможний ознайомити вас з деталями ситуації. Не скажу, що ми вже все знаємо, але коли натрапимо на слід зниклої гімнастичної гири...

— Гімнастичної гири?

— Боже милий, Ватсоне, та невже ви ще не зрозуміли, що все впирається в цю зниклу гирю? Втім, так виглядає, що ні інспектор Мак, ні цей місцевий детектив не надали жодного значення її вражаючому зникненню. Одна гиря, Ватсоне! Уявіть собі гімнаста з одною гирею! Адже це загрожувало б сколіозом.

Голмс сидів, старанно поглинаючи обід, а його очі лукаво виблискували, стежачи за моїм збентеженням. Його чудовий апетит служив гарантією успіху — у моїй пам'яті збереглися спогади про багато днів і ночей, коли Голмс зовсім нічого не їв, а його стривожений розум розгадував ребуси й був поглинутий напруженою роботою. Нарешті він закурив люльку й почав неквапливо викладати новини, ніби міркуючи вголос.

— Неправда, Ватсоне, нахабна, злочинна брехня — ось що довелося взяти за основу. Уся історія, розказана Беркером, —

вигадка. Позаяк розповідь Беркера підтвердила й місіс Дуглас, це означає, що й вона брехуха. Обоє дурили, змовившись раніше. Тому постало завдання з'ясувати: чому вони брешуть? Спробуємо, Ватсоне, відновити істину. Згідно з їхніми свідченнями, вбивця менш ніж за хвилину після скоєного вбивства зняв із пальця жертви перстень, який ховався під іншою каблучкою, одягнув останню на колишнє місце (що він сам, мабуть, ніколи не зробив би) і поклав поруч із трупом ту дивну картку. Усе це в голові не вкладається. Не витримує критики й версія, ніби перстень могли зняти до того, як Дугласа вбили. Той факт, що свічка згоріла зовсім мало, доводить, що зустріч тривала недовго. Невже Дуглас, про безстрашний характер якого ми стільки чули, віддав свою обручку добровільно? Нісенітниця! Ні, Ватсоне, вбивця перебував із Дугласом якийсь час наодинці із запаленим світлом. У цьому я ніскільки не сумніваюся. Причиною смерті став, мабуть, постріл із рушниці. Отже, він мав статися трохи раніше, ніж нам розповіли. Сумнівів у цьому бути не може. Тому маємо обдуману змову двох людей, котрі чули постріл, — Беркера та місіс Дуглас. Коли ж я переконався, що криваву пляму на підвіконні навмисно відтиснув Беркер, аби спрямувати поліцію хибним слідом, то довелося визнати наявність вагомих доказів проти нього.

Голмс трохи помовчав.

— Тепер питаємо себе, о котрій годині сталося вбивство. До пів на одинадцятку слуги ще не розходилися, тому до цього часу воно відбутися не могло. За чверть до одинадцятої вони розійшлися по своїх кімнатах; втім, Емс спочатку пішов до комори. Після того як ви подалися відпочити сьогодні вдень, я зробив кілька експериментів і переконався, що жоден гамір, вчинений Мак-Дональдом у кімнаті, не може проникнути в комору, якщо всі двері зачинені. А ось

зі спальнею економки Еллен інша річ. Вона не так віддалена коридором, і з неї я почув невиразний відгомін, якщо розмовляти гучніше. Але постріл від рушниці не чути, якщо стріляти впритул, як це й було в нашому випадку. Постріл був тихий, але в нічній тиші його звук міг долетіти й до місис Еллен. Вона, як ми знаємо, трохи глухувата, але, однак, чула щось схоже на грюкіт дверей, що зачиняються, за півгодини до того, як ударили на сполох. Півгодини до тривоги — це якраз і буде за чверть одинадцята. Не сумніваюся: те, що вона чула, і було пострілом із рушниці; саме тоді й сталося вбивство. Якщо це так, то маємо тепер установити, що робили містер Беркер і місис Дуглас (припустивши, що вбивці не вони) від за чверть одинадцята, коли відгомін пострілу змусив їх збігти вниз, до чверть по одинадцятій, коли вони подзвонили та викликали слуг. Що вони робили й чому не здійняли тривогу негайно ж? Ось запитання, яке виникло перед нами, і, відповівши на нього, ми знайдемо шлях до розв'язання таємниці.

— Я впевнений, — сказав я, — що ці двоє людей про щось змовилися. Місис Дуглас зовсім не має серця, якщо може сміятися будь із ким через кілька годин після жахливої втрати чоловіка.

— Еге ж. Навіть її власна розповідь про те, що сталося, справила не надто хороше враження. Я не належу до шанувальників жіночої статі, як ви знаєте, але мені ще не доводилося зустрічати жінок, які дозволили б відтягнути себе від трупа чоловіка за першим же словом сторонньої людини. Навіть незаангажований спостерігач здивувався б, виявивши таку цілковиту байдужість. Якби не було навіть інших доказів, уже цей інцидент здатен викликати підозру в змові.

— Отже, ви дійшли висновку, що Беркер і місис Дуглас винні в убивстві?

— Яка прямолінійність, Ватсоне! Якщо припустити, що місіс Дуглас і Беркер знають правду про вбивство та приховують її, тоді я зможу дати вам позитивну відповідь. Але ваш суворий вердикт не настільки обґрунтований. Спробуймо збагнути складнощі, що перешкоджають нам. Припустімо, ця пара пов'язана путами злочинного кохання. Це лише гіпотеза, бо допит слуг та інших осіб цього не підтверджує. Навпаки, казали, що Дугласи були дуже близькі.

— Ну, це ще як сказати, — заперечив я, згадавши зустріч у садочку й усміхнене обличчя молодої жінки.

— У будь-кому разі вони справляли таке враження. Що б там не казали, місіс Дуглас і Беркер — вельми хитра парочка, яка б могла одурити всіх і замислити вбивство Дугласа, чоловіка, над головою котрого зависла небезпека.

— Про це ми знаємо лише з їхніх слів.

Голмс у задумі поглянув на мене.

— Бачу, Ватсоне, ви вигадали версію, з якої випливає, що все, що вони сказали, — брехня від початку до кінця. А це означає, що не існує ні погроз, ні таємного товариства, ні Долини страху, ні магістра Мак... забув, як його. Це широке узагальнення. Погляньмо, до чого воно нас приведе. Змовники вигадали Долину страху. Після цього перевезли велосипед до парку як доказ присутності когось іззовні. Пляма на підвіконні підтверджує цю думку так само, як і картка біля трупа, приготована кимось у будинку. Усе це працює на вашу гіпотезу, Ватсоне. Але звернімося до тих дивних фактів, які ніяк не знаходять собі місця у ваших розумуваннях. Чому з усіх можливих типів вогнепальної зброї обрали рушницю зі спіяними стволами, до того ж американську? Як вони могли бути впевнені, що віддуння пострілу з неї нікого не привабить? Адже це сліпий випадок, що місіс Еллен не поцікавилася причиною, чому хряснули двері. Чому злочинна парочка вчинила саме так, Ватсоне?

— Зізнаюся, що не можу цього пояснити.

— Ідемо далі. Якщо жінка та її коханець змовилися вчинити злочин, навіщо їм було його афішувати, знявши обручку з мерця? Вам це здається ймовірним, Ватсоне?

— Ні, не здається.

— І знову ж таки, якщо б вам спало на думку залишити велосипед, схований ззовні, то ви відразу ж, ймовірно, відмовилися б від такої задуми, адже велосипед — найпотрібніша в цьому випадку річ для людини, вимушеної накивати п'ятами.

— Я не можу це пояснити.

— А пояснення мусить бути. Не може існувати такої комбінації випадкових і невідповідних подій, для яких людський розум не міг би знайти пояснення. Я спробую вказати інший можливий хід думок, не претендуючи, однак, на їхню абсолютну справедливість. Припустімо, що в житті Дугласа була якась ганебна таємниця. Таємниця спричиняє появу, скажімо, месника, когось стороннього, не з домашніх. Месник із якогось дива знімає з пальця вбитого його обручку. Помста може стосуватися часу першого шлюбу Дугласа, і перстень зняли з міркувань, спричинених тим шлюбом. Перш ніж убивця пішов, до кабінету прибігли Беркер і місіс Дуглас. Убивця переконав їх, що спроба заарештувати його спричинить розголос якоїсь ганебної події. Отож вони погодилися його відпустити. Злочинець із якоїсь причини вирішив, що йому безпечніше відбутися пішки, ніж на велосипеді. Тому він залишив його там, де його навряд чи могли знайти, поки він не сховається. Наразі ми ще не виходимо за межі можливого. Як ви вважаєте, Ватсоне?

— Повністю згоден із вами в цьому, — відповів я стримано.

— Тоді продовжимо нашу розповідь, побудовану на гіпотезах. Після відходу вбивці Беркер і місіс Дуглас усвідомлю-

ють, що поставили себе в становище, в якому буде важко довести, що вони не лише не скоїли вбивства, але й не причетні до нього. Тому швидко, хоча й не надто вдало обмірковують свої дії. Пляму на підвіконні залишив закривавлений капець Беркера, щоб показати, яким чином злочинець утік. Ясно, що вони обоє мали чути постріл, тому й здійняли тривогу, але на добрих півгодини пізніше, ніж запевняли нас.

— А як ви плануєте все це довести?

— Ну, якби справді хтось був іззовні, то його можна було б вистежити та схопити. Це був би найпереконливіший із усіх доказів. Але якщо його немає... Утім, ресурси моїх здібностей ще далеко не вичерпані. Гадаю, що вечір, проведений у тій кімнаті, дуже мені допоможе.

— Вечір... там... на самоті?

— Я маю намір сьогодні ж туди податися. Я вже домовився з Емсом, котрий, як мені здається, зовсім не прихильник Беркера. Я посиджу в кімнаті й переконаюся, чи не надихне мене її атмосфера. Вірю в натхнення. Ви посміхаєтеся, Ватсоне. Гарзд, поживемо — побачимо. Між іншим, ви привезли з собою вашу велику парасольку?

— Авжеж, привіз.

— Я позичив би її у вас, якщо дозволите.

— Звісно... Але що за дивну зброю ви обираєте? А якщо там буде небезпечно?

— Жодної серйозної небезпеки, любий Ватсоне, інакше б я попросив вас мене супроводжувати. Отже, я беру парасольку. Але все ж дочекаюся повернення наших колег із Танбридж-Вельса, де вони, ймовірно, шукають власника велосипеда.

Уже стемніло, коли інспектор Мак-Дональд і Вайт Мейсон повернулися зі своєї експедиції. І повернулися, явно тріумфуючи.

— Джентльмени, зізнаюся, що я сумнівався, чи справді тут був хтось із сторонніх, — заявив Мак-Дональд. — Але це підтверджується. Ми дізналися, хто власник велосипеда. Більше того, маємо його опис.

— Вітаю вас обох від щирого серця, — сказав Голмс.

— Я виходив у своїх пошуках із того факту, що містер Дуглас видався всім стривоженим після того, як побував у Танбридж-Вельсі. Отже, особу з велосипедом можна було шукати саме в Танбриджі. Ми взяли велосипед із собою й показували його в готелях. Управитель «Ігл комершл» визнав, що він належить людині на ім'я Гаргрейв, котрий винаймав у них номер два дні тому. Весь його багаж складався з цього велосипеда та валізи. Він записався як приїжджий із Лондона, але адреси не залишив. Валізка була лондонського виробництва, але сам гість, без сумніву, був американцем.

— Дуже добре, — звеселів Голмс. — Ви там добряче попрацювали, поки я сидів тут із моїм приятелем і розвивав теорії. Урок практики, містере Мак.

— Авжеж, справді так, містере Голмс, — самовдоволено відказав інспектор.

— Але ці факти можуть підійти й до наших теорій, — зауважив я.

— Може, і так, а може, й ні. Продовжуйте, містере Мак. Ви не виявили нічого, завдяки чому можна було б упізнати цю особу?

— Чоловік усіляко намагався триматися непомітним. При ньому не було ні документів, ні листів, навіть на одязі були відсутні мітки фірми. Лише на столі в його номері лежала дорожня мапа графства. А вчора вранці після сніданку він виїхав із готелю на велосипеді.

— Одне мене бентежить, містере Голмс, — втрутився Вайт Мейсон. — Якщо чоловік волів не викликати підозр, то він

повернувся б і залишився в готелі як звичайний турист. Він мав би збагнути, що управитель, якщо потрібно, повідомить про нього поліції, а якщо він зникне, це пов'яже його з убивством.

— Так здається, атож. Але не будемо судити про його кмітливність, поки його не спіймали. Як він виглядає?

Мак-Дональд зазирнув до свого нотатника.

— Ми записали все, що нам розповіли про його зовнішність. Свідчення швейцара, портьє та покоївки загалом узгоджуються. Це був чоловік зростом близько п'яти футів і дев'яти дюймів, років п'ятдесяти або десь так, чуприна на голові з сивиною, вуса також. Гачкуватий ніс, обличчя, як усі кажуть, жорстоке й навіть відразливе.

— Ну, якщо не брати до уваги виразу обличчя, опис пасує навіть Дугласу, — зауважив Голмс. — Йому якраз за п'ятдесят, у нього сиві вуса та волосся, він приблизно такого ж зросту. Що ще ви дізналися?

— Він був у сірому піджаку, картатій жилетці, жовтому плащі та м'якому кашкеті.

— А як щодо рушниці?

— Вона могла без проблем вміститися в його валізці. Її легко було пронести й під полою.

— Вважаєте, що це все стосується нашої справи?

— Коли ми впіймаємо цю людину, тоді буде легше судити про все. Але поки що в нас сила-силенна роботи. Ми знаємо, що американець, який назвався Гаргрейвом, приїхав до Танбриджа два дні тому з велосипедом і валізою. В останній, імовірно, лежала рушниця зі спиляними стволами, отже, він приїхав, аби вбивати. Учора вранці він вирушив на місце злочину на велосипеді з рушницею, схованою під плащем. Наскільки ми знаємо, ніхто не бачив його прибуття, йому не треба було проїжджати через Бірлстоун, аби досягти брами парку, до

того ж на шосе зустрічається багато велосипедистів. Імовірно, він одразу ж заховав свій велосипед між лавровими кущами, а можливо, і сам причаївся там само, стежачи за будинком і чекаючи, коли ж вийде Дуглас. Рушниця — невідповідна зброя для стрілянини всередині приміщення, але ж він мав намір скористатися нею за межами оселі, й, окрім того, вона має й очевидні переваги: стріляючи, важко схибити, а звук пострілів такий звичний в Англії серед сусідів-спортсменів, що не привернув би нічиєї уваги.

— Усе звучить переконливо! — схвалив Голмс.

— Але містер Дуглас не з'являвся. Що йому було робити? Він залишив велосипед і в сутінках підійшов до будинку. Міст виявився опущений, навколо не було нікого. Вбивця спробував щастя, приготувавши якесь пояснення на випадок, якщо зустрінеється не з Дугласом. Але він нікого не побачив. Прослизнувши в кімнату, він зачаївся за гардиною. Звідти вбивця міг бачити, як підіймали міст, і збагнув, що єдиний шлях, який йому залишився, — перейти рів. Він чекав до чверті по одинадцятій, коли містер Дуглас увійшов до кімнати. Застрелив його й утік. Вирішивши, що велосипед упізнають службовці готелю й він стане доказом, вбивця покинув його та вирушив пішки до Лондона чи в інше безпечне місце. Як вам таке пояснення, містере Голмс?

— Добре, містере Мак, дуже добре й украй логічне. Правда, моя гіпотеза дещо інша. Я впевнений, що злочин скоїли на півгодини раніше, ніж розповідали; що місіс Дуглас і містер Беркер змовилися й щось приховують; що вони допомогли злочинцю втекти й що вони сфабрикували докази його втечі через вікно, бо самі дали йому зникнути, опустивши міст. Таке моє тлумачення початку драматичних подій.

— Ну, містере Голмс, якщо це так, то ми просто переходимо від однієї таємниці до іншої! — вигукнув інспектор.

— І навіть до ще темнішої, — додав Вайт Мейсон. — Місіс Дуглас ніколи в житті не була в Америці. Що ж спільного могла вона мати з американським убивцею?

— Охоче визнаю слушність усіх сумнівів, — зазначив Голмс. — І пропоную провести невелике дослідження цієї ночі, яке, ймовірно, допоможе з'ясувати певні обставини.

— Маємо вам допомогти, містере Голмс?

— Ні! Мої вимоги скромні. Темрява й парасолька доктора Ватсона. Та й Емс, без сумніву, про мене подбає. Усі мої роздуми неодмінно повертають мене до основного запитання: як могла людина атлетичного складу розвивати свої м'язи за допомогою однієї гири?..

Була пізня ніч, коли Голмс повернувся зі своєї експедиції. Ми спали в номері з двома ліжками, найкращому, який тільки можна було отримати в маленькому готелі. Я вже практично задрімав, коли кризь дрімоту, що здолала мене, почув кроки Голмса.

— Ну, — пробурмотів я, — знайшли щось?

— Ватсоне, — прошепотів він, — ви б не побоялися спати в одній кімнаті з лунатиком, з людиною, котра з'їхала з глузду?

— Ні, — здивувався я.

— Тоді все гаразд, — зітхнув він із полегшенням і цієї ночі не промовив більше жодного слова.

Розділ 7

РОЗГАДКА

Наступного ранку після сніданку ми знайшли інспектора Мак-Дональда й містера Вайта Мейсона в маленькій приймальні місцевого поліцейного відділку. На столі перед ними

лежало безліч листів і телеграм, які вони вже розсортували; три з них були відкладені набік.

— Усе ще вистежуєте велосипедиста, котрий ховається? — весело спитав Голмс. — Які останні новини про лиходія?

Мак-Дональд із сумом показав на купу кореспонденції.

— Як ви знаєте, ми розіслали телеграми з його прикметами в безліч поліційних відділків. І, як бачите, зібрали багатий урожай. Про злочинця повідомляють із Лейчестера, Ноттінгема, Саутгемптона, Дербі, Іст-Гейма, Річмонда та з чотирнадцяти інших місцин. У трьох із них — Іст-Геймі, Лейчестері та Ліверпулі — його вже вистежили й заарештували. Уся країна, здається, переповнена втікачами в жовтих плащах.

— Отакої! — співчутливо відгукнувся Голмс. — А тепер послушайте мене, містере Мак і містере Мейсон, хочу дати вам пораду. Приїхавши з вами сюди, я домовився (ви, певна річ, пам'ятаєте), що не буду оприлюднювати непідтвержені теорії, а продовжу роботу за своєю системою доти, доки остаточно не переконаюся в результатах. Тому я досі не ділився з вами своїми гіпотезами та висновками. Однак люблю чесну гру й не вважаю, що буде гарно дозволяти вам гаяти час та енергію намарно. Отже, я прийшов сюди, щоб дати вам пораду, що складається з трьох слів: облиште цю справу.

Мак-Дональд і Вайт Мейсон здивовано витріщилися на свого знаменитого колегу.

— Ви вважаєте її безнадійною? — вигукнув інспектор.

— Вважаю безнадійними лише ваші пошуки.

— Але цей велосипедист... Він не плід чиєїсь фантазії! У нас є його опис, валіза, велосипед. Він же десь має ховатися. Отже, його можна схопити.

— Авжеж, без сумніву, але не варто цим займатися в Іст-Геймі чи в Ліверпулі. Я впевнений, що ключ до розгадки можна знайти на місці.

— Ви щось приховуєте від нас. Це недобре з вашого боку, містере Голмс.

Інспектор був явно роздратований.

— Ви знайомі з моїми методами, містере Мак. Утім, я мовчатиму ще зовсім трішки. Треба лише перевірити одну деталь. Разом з вами. А потім я попрощаюся та повернуся до Лондона, залишивши всі отримані факти у вашому повному розпорядженні. Я дуже вам зобов'язаний, аби вчинити інакше: в усій моїй практиці не можу пригадати дивнішої та цікавішої справи.

— Все сказане вами нам незрозуміле, містере Голмс. Ми бачилися вчора після нашого повернення з Танбридж-Вельса, і загалом ви погоджувалися з нашими висновками. Що ж сталося з того часу?

— Ну, якщо вам уривається терпець... Цієї ночі я провів кілька годин вельми корисно...

— Як саме?

— На жаль, поки що можу вам дати лише загальну відповідь. Між іншим, я вивчив короткий, але повчальний опис старовинної будівлі садиби, куплений за один пенс у тютюновій крамниці. — Голмс витягнув із кишені жилетки маленьку книжку, прикрашену незграбним зображенням будівлі. — Любий містере Мак, коли в деталях знайомишся з навколишньою історичною атмосферою, це додає особливої краси слідству. Не проявляйте нетерпіння. Повірте, читаючи навіть такий короткий опис, мимоволі долучаєшся до образів старовини. Дозвольте й вас зацікавити ними. Ось, наприклад, кілька рядків: «Побудована в п'ятий рік правління короля Якова I споруда стоїть на частково вцілілому фундаменті ще старішого замку. Бірлстоунська садиба є одним із прекрасних взірців житла часів Якова I, оточеного ровами...»

— Ви знущаетесь над нами, містере Голмс! — зупинив читання інспектор.

— Будьте терплячі, містере Мак! Ви знову проявляєте свій шотландський темперамент. Гаразд, не читатиму далі, якщо це вас так дратує. Лише додаю, що тут можна знайти історію взяття замку парламентськими військами 1644 року, опис того, як садиба служила тимчасовим притулком для Карла під час громадянської війни, і навіть історію відвідин Георга II. Ви ж не можете не визнати, що в книжечці є чимало різноманітних і цікавих дрібничок...

— Я в цьому не сумніваюся, містере Голмс, але вони нас не стосуються.

— Ви в цьому впевнені? Широта кругозору, мій милий містере Мак, обов'язкова для нашого фаху. Своєчасна реалізація накопичених знань на практиці часто відіграє вирішальну роль. Ви вже даруйте: повчання такого стибу з боку хоч і скромного любителя криміналістики, але все ж старшого за віком і, можливо, трохи досвідченішого, напевно, зможете витримати.

— Ну про що ви таке кажете! — в запалі вигукнув інспектор. — І, звісно, ви просуваєтеся до своєї мети, але обрали для цього манівці...

— Гаразд, залишмо в спокої історію та повернімося до сьогоднішнього дня. Точніше, до цієї ночі, коли я відвідав садибу. Я не зустрів ні містера Беркера, ні місіс Дуглас. Вирішив не турбувати їх, зате переконався, що вдова, мабуть, не сумувала й провела чудовий вечір. Замість цього я обмінявся з Емсом люб'язностями, які дозволили мені просидіти самому якийсь час у кімнаті покійника, не доводячи це до відома нікого іншого в будинку. Маю зізнатися, я провів там досить корисну чверть години.

— Що ж ви там робили?

— Щоб не сперечатися через таку дрібницю, скажу, що шукав зниклу гирю. Я надавав їй важливого значення із самого початку. Закінчилося тим, що я таки її знайшов.

— Де саме?

— Ну от, ми дійшли до низки нез'ясованих питань. Дозвольте мені самому підійти до фінішу дещо ближче, і я обіцяю поділитися з вами всім, що знаю.

— Гаразд, ми змушені прийняти ваші умови, — здався інспектор. — Але ж ви радите нам облишити цю справу... Поясніть, заради Бога, чому ми маємо так вчинити?

— З тієї причини, любий містер Мак, що ви навіть не знаєте, що розслідуєте.

— Як це так! Ми розслідуємо вбивство містера Джека Дугласа в Бірлстоунській садибі.

— Так-так, маєте рацію. Але не треба шукати таємничого джентльмена на велосипеді. Запевняю вас, це ні до чого не призведе.

— Тоді порадьте, що нам робити?

— Гаразд, але ви скористаєтеся моєю порадою?

— Зізнаюся, я завжди вважав, що за вашими обхідними промовами щось та й ховається. Я зроблю все, що ви запропонуєте.

— А ви, містере Мейсон?

Провінційний детектив безпорадно поглянув спочатку на одного, потім на іншого — методи Голмса були для нього новинкою.

— Ну, якщо це годиться для інспектора, то й для мене також, — нарешті видихнув він.

— Тоді я пропоную вам обом здійснити маленьку прогулянку околицями. Мені казали, що вигляд із Бірлстоунської височини просто чудовий. Поснідати можете в готелі... Увечері втомлені, але задоволені...

— Ваші жарти переходять усі межі! — обурився Мак-Дональд.

— Ну гаразд, чиніть, що хочете, — заспокоїв його Голмс, ласкаво поплескавши по плечу. — Робіть, що заманеться, й ідіть, куди забажаєте, але неодмінно чекайте мене тут до вечора, містере Мак.

— Це звучить раціональніше.

— Я дам вам чудову пораду, але не буду на ній наполягати. Тільки з'явітьися сюди обов'язково. Можливо, ви будете мені потрібні. А тепер попрошу написати записку містерові Беркеру.

— Якого змісту?

— Я продиктую, якщо дозволите. Готові? «Дорогий сер, вважаю за доцільне осушити рів навколо садиби в сподіванні, що ми можемо знайти там...»

— Шкода праці, — зауважив інспектор, — я його досліджував.

— Я це знаю. Однак продовжуйте, будь ласка, писати.

— Згода.

— «...в сподіванні, що ми зможемо знайти там щось важливе для нашого розслідування. Я звелів, щоб робітники з'явилися на роботу завтра вдосвіта».

— Не може бути!

— «...про що й вважав за свій обов'язок повідомити вам заздалегідь». Тепер підпишіться й пошліть свою людину, щоб вручити йому це особисто десь близько четвертої. О четвертій ми знову зберемося тут, а до того часу кожен може робити все, що йому заманеться.

Ми зібралися, коли вже наближався вечір. Голмс був серйозний, мене переповнювала цікавість, детективи, вочевидь, відчували себе ображеними й були схильні поставитися критично до всіх висновків мого приятеля.

— А тепер, джентльмени, — сказав він, — попрошу вас одягнутися тепліше. На вулиці холодно, а я не знаю, скільки часу забере наша експедиція. Нам треба опинитися на місці до того, як зовсім стемніє.

Загорнувшись за порадою Голмса у теплий одяг, ми рушили вздовж зовнішнього боку огорожі парку. Через перший пролом у ній ми пролізли крізь віковічні дерева, що оточували старовинний будинок, і під захистом сутінків безшумно прокрадалися слідом за моїм знаменитим товаришем. Так ми досягнули густих кущів, які росли навпроти підйомного мосту. Міст був опущений. Голмс засів за стіною з гілок, ми, природно, також.

— Що тепер буде? — спитав Мак-Дональд.

— Наберімося терпіння й не розмовлятимемо голосно, — запропонував Голмс.

— Навіщо ми взагалі сюди прийшли? Знаєте, я вважаю, що ви могли б бути з нами відвертішими.

Шерлок Голмс усміхнувся.

— Ватсон запевняє, що я певним чином актор. У мені живуть інстинкти, які вимагають добротної режисерської постановки сцен. Запевняю, містере Мак, наш фах став би зовсім нудним, якби ми іноді не збагачували його драматичними вчинками, які надавали би блиску результатам, здобутим важкою працею. Зараз ситуація змушує вас хвилюватися, відчувати напругу мисливця, котрий сховався в засідці. Нічого цього не було б, якби я не згадав про чіткий розклад потягів... Тож децицію терпіння, містере Мак, і все повернеться на свої місця.

Заклик до терпіння був виправданим, бо чекання виявилося тривалим. Фасад старого будинку повільно темнішав. Холодний вогкий туман, що здіймався з боку рову, пронизував нас до кісток. У фатальній кімнаті старого будинку світилося. Усі інші приміщення були занурені у пільму.

— Чи довго ще чекати? — спитав нарешті інспектор. — І чого саме ми чекаємо?

— Я й сам не знаю, скільки часу нам доведеться чатувати, — суворо озвався Голмс. — Звісно, було б зручніше, якби злочинці завжди діяли згідно з нашими бажаннями. Що ж стоується... Але погляньте! Ось той, на кого ми чекали!

Кущі, які приховували нас, росли навпроти освітленого вікна не більш ніж футів сто від нього. Петлі рипнули, величезна рама відчинилася. Ми розгледіли нечіткий контур голови та плечей чоловіка, котрий, либонь, пильно вдивлявся у темряву. Нарешті він нахилився, і серед глибокої тиші ми почули легкий плюскіт. Здавалося, чоловік у вікні щось закинув у воду, яка наповнює рів, і раптом витягнув якийсь предмет із глибини, як рибалка рибу. Цей предмет зник у проймі вікна.

— Час! — вигукнув Голмс. — Діймо, друзі!

Ми миттю схопилися й кинулися за ним, хоч і з зусиллями через змерзлі ноги. А Голмс, охоплений одним із тих раптових припливів енергії, які перетворювали його на найдіяльнішу особу в світі, шпарко перебіг міст і різко задзеленчав біля входу в старий будинок. Заскрипіли засуви, на порозі відчинених дверей з'явився здивований Емс. Не звертаючи на нього уваги, Голмс кинувся до тієї кімнати, у вікні якої з'являвся силует чоловіка. Ми побігли слідом за ним.

Перед нами стояв сторопільий Сесіл Беркер.

— Що це все це означає, чорт забирай? — гнівно спитав він. — Чого ви хочете?

Голмс хутко озирнувся й одразу ж кинувся до скрученого мотузкою та кинутого під стіл мокрого згортка.

— Ми прийшли за цим, містере Беркер. Нам потрібен пакунок, утоплений за допомогою гімнастичної гіри й витягнутий вами з рову.

Беркер здивовано витріщився на Шерлока.

- Звідки ви про нього знаєте?
- Нічого дивного, я сам його там утопив.
- Ви?!

— Точніше було б сказати «знову втопив», — виправився Голмс. — Гадаю, ви пам'ятаєте, Мак-Дональдє, до чого мене здивувала відсутність однієї гирі. Я звертав на це вашу увагу, але вам було ніколи займатися такими «дурницями», як ви вважали. В іншому випадку ви, звісно, зробили би певні цінні висновки. Коли поблизу є вода й бракує однієї з парних важких гир, то не так важко здогадатися, яким чином нею скористалися. У будь-якому разі варто було перевірити цю гіпотезу. Отже, завдяки Емсу, котрий впустив мене в кімнату, і руків'я парасольки доктора Ватсона минулої ночі я виловив цей згорток й оглянув його. Залишалося дізнатися, хто кинув його у воду. Цього ми досягнули, повідомивши, що рів буде висушений. Ми, четверо свідків, бачили, хто скористався темрявою, а тому, містере Беркер, мені здається, настала ваша черга розповідати.

Голмс поклав мокрий згорток на стіл, розв'язав мотузку, що обплутала його, витягнув ізсередини гімнастичну гирю, а слідом — пару черевиків. Указавши на них, він пробурмотів: «Як бачите, американські» й опустив їх на підлогу. Потім виклав на стіл ніж у піхвах, набір білизни, пару шкарпеток, сірий твідовий костюм і короткий брунатний плащ.

— Зверніть особливу увагу на плащ, — застеріг Голмс. — Як бачите, у ньому є внутрішня кишеня, що йде під підкладку: там цілком може поміститися спляяна рушниця. На комірі бирка кравця: «Ніл, пошиття верхнього одягу. Вермісса, США». Я недаремно провів годину в місцевій бібліотеці й доповнив свою освіту, дізнавшись, що Вермісса — квітуче містечко у Сполучених Штатах, у долині, відомій вугільними та залізородними копальнями. Пригадую, містере Беркер, ви казали, що перша дружина Дугласа — уродженка однієї з вугільних областей?

Неважко припустити також, що букви «Д. В.» на картці, кинутій біля трупа, означали «Долина Вермісси» і що ця долина, яка посилає вбивць, можливо, і є Долиною страху, про яку вже не раз згадували. Все тепер нам зрозуміло, і черга містера Беркера пояснити все самому.

Гнів, здивування, страх, нерішучість по черзі з'являлися на обличчі Беркера. Нарешті він спробував сховатися за їдкою іронією.

— Ви вже знаєте стільки, містере Голмс, — з посмішкою кинув він, — що, може, вам краще самому це зробити.

— Без сумніву, я міг би ще дещо додати, містере Беркер, але нам цікавіше послухати вас.

— Гадаєте? Але я маю право сказати лише одне: якщо тут і прихована таємниця, то вона належить не мені, а я не маю звички видавати чужі таємниці.

Цієї миті до кімнати ввійшла місіс Дуглас, котра стояла, виявляється, біля напівпрочинених дверей.

— Облиште, Сесіле, — звеліла вона, — ви зробили для нас досить.

— Більш ніж достатньо, — шанобливо докинув Голмс. — Глибоко співчуваю вам, місіс Дуглас, і прошу покласти на наш здоровий глузд та нашу порядність. Цілком можливо, що я вчинив неправильно, коли не виконав вашого побажання, яке передав мені доктор Ватсон. Однак у той час у мене ще були причини припускати, що ви причетні до злочину. Тепер я переконаний у зворотному. Проте ще залишилося багато нез'ясованого, і я порадив би вам умовити непохитного містера Беркера все докладно розповісти.

Тут місіс Дуглас зойкнула, а всі ми були вражені, побачивши чоловіка, котрий наче виступив зі стіни й тепер наближався до нас із темного кута. Місіс Дуглас обернулася й обійняла його, а Беркер потиснув простягнуту руку.

— Так буде краще, Джеку, — видихнула місіс Дуглас, — я впевнена, що так краще.

— Атож, містере Дуглас, — підтвердив Голмс, — набагато краще.

Чоловік стояв і вивчав нас. Він мружився, мабуть, від світла. Обличчя в нього було примітне: відважні сірі очі, густі підстрижені сивіючі вуса, вольове підборіддя, що виступало вперед, різко окреслений рот. Дуглас обвів усіх нас поглядом і, на мій превеликий подив, підійшов до мене, простягаючи зв'язку паперів.

— Я чув про вас, — повідомив він.

Вимова в чоловіка була не повністю англійська, але й не суто американська, загалом м'яка та приємна.

— Ви письменник, — продовжував він. — Але присягаюся, докторе Ватсон, що ще ніколи через ваші руки не проходили такі історії. Викладіть їх як забажаєте. Я лише вручаю вам факти. Два дні я провів під замком і, користуючись слабким денним світлом, який проникав у сховок, накидав свої спогади. Це історія Долини страху.

— Долина страху — це минуле, містере Дуглас, — спокійно зауважив Шерлок, — а нам тепер хочеться почути про сьогодні.

— Почуєте, сер, — пообіцяв Дуглас. — Дозвольте мені закурити?

Голмс простягнув йому сигару.

— Дякую, містере Голмс. Наскільки я знаю, ви самі курець і зрозумієте, що означало для мене не курити два дні, маючи під рукою все необхідне, але остерігаючись, аби запах диму не видав мене, — чоловік притулився до каміна й запалив сигару. — Я багато чув про вас, містере Голмс, не підозрюючи, що мені доведеться зустрітися з вами. Обіцяю, раніше, ніж ви ознайомитеся ось із цим, — він кивнув головою в бік паперів, — скажете, що я повідомив вам і щось нове.

Мак-Дональд похмуро поглянув на Дугласа.

— Я здивований, — сказав він нарешті. — Якщо ви — містер Дуглас із Бірлстоунської садиби, то причин чиєї ж смерті ми дошукувалися ці два дні? І звідки ви тепер вистрибнули, як чортик із табакерки?

— Ах, містере Мак, — зауважив із докором Голмс. — Ви не захотіли перечитати опис притулку короля Карла! У ті дні люди часто ховалися в хитрі сховки, а вони, послуживши одного разу, можуть знадобитися й іншого. Я був переконаний, що ми знайдемо містера Дугласа під цим дахом.

— Скільки ж часу ви морочили нам голову таким чином, містере Голмс? — сердито поцікавився інспектор. — Чи довго ви надавали нам можливість витратити сили й час на зовсім безглузді, як вам було відомо, розшуки?

— Жодної зайвої години, любий містере Мак. Тільки минулої ночі в мене з'явилися нові міркування, й, оскільки їх можна було довести лише сьогодні ввечері, я запропонував вам і вашому колезі вдень відпочити. Скажіть, будь ласка, що іще я міг зробити? Побачивши одяг, який я витягнув із ями, я відразу зрозумів, що мрець — не містер Дуглас і ми, найімовірніше, знайшли тіло велосипедиста з Танбридж-Вельса. Іншого висновку я зробити не зміг. Тому мені слід було з'ясувати, де міг ховатися містер Дуглас, і я вирішив, що, швидше за все, він за допомогою дружини та приятеля ховається в будинку, який мав такі незвичні зручності, а пізніше мав намір утекти.

— Ви мали рацію, — схвально мовив Дуглас. — Мені хотілося вислизнути від вашого британського правосуддя, бо я не знав, яке покарання воно мені призначить. Водночас мені здавалося, що таким чином я змушу злісних псів, котрі мене переслідують, утратити слід. Знайте, я не зробив нічого, що змусило б мене соромитися, нічого, що не готовий був би

повторити знову. Втім, ви самі переконаєтеся в цьому, коли я закінчу свою розповідь. Почну не з самого початку. Усе викладено тут, — Дуглас вказав на зошит, — і ви визнаєте цю оповідку дуже дивною. У загальних рисах справа зводиться до наступного. На землі живуть люди, котрі мають вагомі причини мене ненавидіти. Вони віддали б свій останній долар за те, щоб я опинився в їхніх руках. Поки живий я і живі вони, на цьому світі для мене немає безпечного закутка. Вони витіснили мене з Чикаго до Каліфорнії. Потім фактично вигнали з Америки. Лише коли я оселився в тихому англійському графстві після весілля, мені почало здаватися, що останні роки мого життя минуть спокійно. Я не пояснював дружині, що й до чого. Навіщо їй було знати про все це? Адже вона не мала б ні хвилини спокою! Проте жінка, здається, щось запідозрила. Ймовірно, я час від часу обмовлявся, але до вчорашнього дня вона не знала всіх обставин справи. Дружина дізналася їх після того, як ви, джентльмени, поговорили з нею. Вона сказала вам усе, що знала, і Беркер також. Адже в ніч тих незабутніх подій нам залишалось мало часу для пояснень. Тепер дружина знає мою історію, і, слово честі, я вчинив би розумніше, раніше розповівши їй про небезпеку. Мені, люба, — він узяв кохану за руку, — було важко згадувати минуле, я хотів учинити як краще.

Джентльмени, напередодні фатальних подій я був у Танбридж-Вельсі й випадково побачив на вулиці одного чоловіка. Тільки мигцем, але не міг не впізнати свого смертельного ворога, котрий переслідував мене, немов голодний вовк дику козу. Мені стало ясно, що біда близько. Я повернувся додому й приготувався зустріти її, знаючи, що мені доведеться захищатися власними силами. Колись про мої успіхи ходила слава по всіх Сполучених Штатах, і я був упевнений, що щастя, як і раніше, всміхнеться мені.

Весь день я був як на голках, не виходив у парк і вчинив правильно: зловмисник пустив би в мене заряд шроту раніше, ніж я би встиг його зауважити. Коли міст підняли, я прогнав думку про біду, не припускаючи, що він міг залізти в будинок і сховатися, вичікуючи мене. Але коли я робив звичайний вечірній обхід будинку, як завжди, у халаті, то, увійшовши в свою кімнату, відчув небезпеку. Мабуть, людина, котра не раз піддавала загрозам своє життя, має щось на кшталт шостого чуття, яке й подає йому сигнали. Чому я гостро усвідомлював наближення нещастя, точно не можу сказати. Але наступної ж миті я помітив за фіранкою носачи черевиків. Побачивши джерело своїх інстинктивних побоювань, я кинувся за молотком, який раніше залишив на каміні. Тієї ж миті ворог стрибнув на мене. Блиснув ніж, але я відбив лезо молотком. Зброя випала з рук мого супротивника. Тоді нападник витягнув з-під плаща рушницю. Клацнув курок, але я встиг схопити ствол руками й підняти догори. Ми відчайдушно боролися. Мій опонент ні на секунду не послаблював натиску, однак якоїсь миті приклад опинився ближче до мене. Не знаю, можливо, я смикнув за гачок, може, ми обоє потягнули за нього. Так чи інакше два набої вцілили йому в обличчя, і, глянувши вниз, я побачив те, що залишилося від Теда Болдвіна. Я впізнав цього чоловіка в місті, упізнав також, коли він накинувся на мене, але, побачивши, наскільки спотворений труп, навіть його власна мати не сказала б, хто перед нею. Я звик до страшних видовищ, але й мені стало незатишно.

Прибіг Беркер. Я почув кроки дружини, але вчасно зупинив її. То було видовище не для жінок. Пообіцявши незабаром прийти в її кімнату, я почав пояснювати все Беркеру, але він сам усе зрозумів із першого погляду. Нам залишалось лише чекати слуг. Ніхто не з'явився, і ми збагнули, що пострілу не було чутно, що все, що сталося, знаємо тільки ми. Тоді в мене

й народилася ідея, яка здалася нам обом блискучою. Рукав Теда закатався, виявивши знак ложі. Погляньте!

Дуглас підгорнув свій власний рукав і показав брунатний трикутник у колі, такий самий, що ми бачили на руді убитого.

— Саме тавро навело мене на думку видати вбитого за себе. Ми були приблизно однакові на зріст та поставу, його волосся було схоже на моє, а від обличчя нічого не залишилося. Ми з Беркером зняли з Теда ось цей костюм, накинули на нього мій халат і поклали труп у тій позі, в якій ви його знайшли. Зв'язавши речі Болдвіна у вузлик, я уклав туди ж єдиний тягар, що опинився під рукою. Все викинули з вікна. Картку, яку він мав намір покласти на мій труп, я залишив біля нього. Ми вдягли мої персні на його пальці, але коли справа дійшла до обручки...

Він витягнув свою м'язисту руку.

— Самі бачите, що я нічого не міг удіяти. З дня весілля ця обручка не покидала свого місця, і зняти її було неможливо. Та мені й не хотілося розлучатися з нею. Ми вирішили віддати цю подробицю на милість долі. Зате я приніс шматочок пластиру й наклеїв його на вцілілу частину обличчя вбитого в тому ж місці, де, як ви бачите, він наклеєний у мене. Лише в цьому випадку, містере Голмс, ви припустилися помилки: знявши пластир, ви не побачили б порізу. Ось як усе склалося. Якби я заचाївся на якийсь час, а потім поїхав кудись, де пізніше до мене приєдналася б дружина, залишок наших днів, імовірно, пройшов би спокійно. Побачивши в газетах, що Болдвін мене вбив, ці чортяки дали б мені спокій. Я сховався б, а Беркер зробив би все інше. Ви й самі можете здогадатися, про що саме він подбав насамперед. Мій приятель відчинив вікно й зробив кривавий відбиток на підвіконні з метою показати, яким шляхом утік вбивця. Це була смілива думка. Потім Сесіл подзвонив. Далі ви знаєте. Тепер, джентльмени, робіть, що

вважаєте за потрібне, однак повірте, що я сказав усю правду. Дозвольте лише поставити вам одне запитання: як вчинить зі мною англійське правосуддя?

Запанувала мовчанка. Її порушив Шерлок Голмс:

— Загалом англійські закони справедливі, й покарання буде не важчим за ваш вчинок. Але, скажіть, звідки Болдвін дізнався, що ви живете тут, і як заліз у приміщення, де зручніше сховатися?

— Я й сам цього не можу збагнути.

Обличчя Голмса було серйозне та бліде.

— Боюся, що справу ще далеко не завершено, — заявив він. — На вашому шляху можуть зустрітися небезпеки, гірші за англійські закони або навіть за ваших американських ворогів. Я передбачаю для вас нещастя, містере Дуглас, і раджу стеретися.

Частина II
ПРИБИРАЧІ

А тепер я змушений попросити читача на якийсь час покинути Сассекс і перенестися років так на двадцять назад та на кілька тисяч миль на захід. Перед ним розгорнеться така незвична історія, що, можливо, важко буде навіть повірити в її достовірність. Та це не початок якоїсь нової оповідки. Після опису того, що відбулося в той час і в тих місцях, розкривши таємницю минулого, ми знову зустрінемося в квартирі на Бейкер-стріт, де завершиться й ця пригода, як і багато інших дотепер.

Розділ I
ТОЙ ЧОЛОВІК

Це сталося 4 лютого 1875 року. Була сувора зима, густий сніг вкривав ущелини Джилмертонських гір. Вечірній потяг повільно повз залізничною колією, що сполучає безліч гірничих і заводських селищ. Він підіймався крутим схилом, що веде від Стегвілля, розташованого на низовині, до містечка Вермісса, що розмістилося в горішньому краї долини. Дорога

була одноколісною, на кожній запасній гідці стояли вервечки платформ із вугіллям і залізною рудою. Стояли, немов німі докази прихованих під землею незліченних багатств долини, які привабляли до неї безліч людей різних національностей, що помітно пожвавило цей сумний закуток Сполучених Штатів. Навряд чи першопрохідці, котрі перетнули її, уявляли собі, що найпрекрасніші прерії та розкішні пасовища нічого не варті порівняно з цією похмурою місциною, заповненою чорними скелями та хащами лісу. Над майже непрохідним бором, що заповлонив схили гір, здіймалися вкриті вічними снігами шпилі.

Долиною, що звивається між зубчастих скель, повз маленький потяг. У вагонах, що вміщали всього по двадцять або тридцять людей, щойно запалили лампи. Вони тьмяно та заледве освітлювали пасажирів, переважно робітників, котрі поверталися додому після трудового дня. Судячи з їхніх закіптюжених облич, це були здебільшого гірники. Майже всі вони курили й іноді перекидалися слівцем-другим.

В одному з вагонів сиділи двоє чоловіків у поліційних одностроях, які привертати до себе обережну увагу не лише копачів, але й кількох жінок-робітниць, котрі також перебували у потязі, і двох-трьох літніх чоловіків, у котрих неважко було впізнати місцевих дрібних крамарів. У кутку, віддалік від усіх, сидів чоловік. На вигляд йому було близько тридцяти років, він був середнього зросту та мав доволі свіжий колір обличчя. Проникливі сірі очі виблискували крізь окуляри та доброзичливо поглядали на сусідів. Ці погляди дозволяли зробити висновок про товариський характер. Не надто уважний спостерігач припустив би навіть, що це якийсь простак. Однак пильніша увага дозволяла вгадати в контурі його підборіддя та суворій складці губ, що під зовнішньою щирістю темночубого чоловіка була прихована неабияка сила. Кілька разів він намагався поговорити з найближчим сусідом-гірником,

але, отримавши короткі непривітні відповіді, замовк і похмуро втупився у краєвид за вікном. Купи шлаку нагромаджувалися з обидвох боків залізничної колії, за ними здіймалися башти над вугільними штольнями. Групи жалюгідних дерев'яних хиж із погано освітленими вікнами тулилися одна до одної. На численних платформах юрмилися закіптюжені жителі: долина Вермісси не вабила до себе нероб, тут тривала жорстока боротьба за існування. На обличчі молодого пасажира, котрий оглядав із вікна вагона непривабливий краєвид, з'явилося змішане почуття огиди та цікавості. Неодноразово, діставши довгого аркуша, він знову й знову пробігав його очима та дописував щось збоку. Зрештою чоловік витягнув із сумки револьвер і переклав його в таємну кишеню. Хоча незнайомиць зробив це майже блискавично, чолов'яга, котрий сидів на сусідній лавці, встиг усе помітити.

— Он як, друзяко, ви, вочевидь, готові до всього?

Юнак усміхнувся, дещо знітившись.

— Атож, там, звідки я їду, іноді без зброї ніяк.

— А звідки ви їдете?

— З Чикаго.

— Уперше тут?

— Так.

— Зброя, мабуть, і тут зайвою не буде.

— Чому ви в цьому так упевнені? — жваво перепитав парубок, явно зацікавившись.

— Хіба ви не чули, що в нас тут сталося?

— Аж ніяк.

— А я був упевнений, що про нас усюди говорять. Не засмучуйтеся, скоро почувете. Але що змусило вас сюди приїхати?

— Я чув, що тут можна легко знайти роботу.

— Ви член Робітничої спілки?

— Аякже.

— Тоді, мабуть, роботу отримаєте. У вас тут є друзі?

— Ні, але я їх знайду.

— Яким чином?

— Я належу до ордену масонів. Майже в кожному місті є ложа, а де є ложа, там і друзі.

Слова співрозмовника одразу ж справили сильне враження на робітника. Він підозріло озирнувся на тих пасажирів, котрі сиділи поряд. Після цього піднявся, сів поруч і простягнув свою руку. Вони обмінялися рукоштованнями.

— Вірю, але ніколи не зайве пересвідчитися.

Правою рукою він торкнувся своєї правої брови. Незнайомиць одразу підніс ліву руку до лівої брови.

— Темні ночі неприємні, — промовив гасло гірник.

— Ага, для мандрівних іноземців, — відповів йому юнак.

— Цього досить. Я брат Сканлен, триста сорок перша ложа, долина Верміссі. Радий вітати вас у наших краях.

— Дякую. Я брат Джек Мак-Мурдо, двадцять дев'ята ложа, Чикаго. І також радий зустрічі з братом.

— В окрузі наших багато. Ніде в країні орден так не процвітає, як у долині Верміссі. Але такі юнаки, як ви, нам дуже потрібні. Одного не розумію: чому здоровань із Робітничої спілки не знайшов собі місця в Чикаго?

— У мене було багато нагод добре заробити, — відповів Мак-Мурдо.

— То чому ж поїхали з Чикаго?

Мак-Мурдо вказав у бік правоохоронців і невимушено посміхнувся.

— Ці двоє джентльменів, імовірно, із задоволенням перебрали б естафету щодо мене від своїх чиказьких колег.

Сканлен співчутливо кивнув, скося зиркнувши на полісменів.

— Мали великі неприємності?

— Ще б пак.

— В'язниця?

— Ще не час говорити про такі речі, — відповів Мак-Мурдо, ніби шкодуючи, що вже сказав більше, ніж хотів. — Були вагомі причини поїхати з Чикаго, вдовольніться цим. Крім того, хто ви такий, щоб ставити запитання?

Сірі очі Мак-Мурдо роздратовано блиснули за скельцями окулярів.

— Не гнівайтесь, я не хотів вас образити. І впевнений, що наші хлопці поставляться до вас добре, що б ви там не нарobili. Куди зараз прямуєте?

— У Верміссу.

— Це третя зупинка звідси. Де маєте намір оселитися? Мак-Мурдо витягнув аркуш паперу й прочитав адресу:

— Джейкоб Шефтер, вулиця Шерідана... Мені рекомендував його знайомий у Чикаго.

— Я живу в Латці Гобсона, тому цієї адреси не знаю. До речі, ми якраз під'їжджаємо до Латки Гобсона, і на прощання хочу дати вам одну пораду. Якщо зіткнетеся з труднощами у Верміссі, прямуйте в Будинок профспілки та спитайте Мак-Гінті. Він магістр верміської ложі, й у Верміссі все робиться, як того хоче Чорний Джек Мак-Гінті. Може, ще зустрінемося в ложі. Бувайте.

Сканлен подався до виходу, і Мак-Мурдо знову залишився наодинці зі своїми думками. Уже стемніло, і червоні відблиски горнів миготіли в темряві.

— Мені здається, що пекло має виглядати саме так, — промовив чийсь голос.

Мак-Мурдо озирнувся й побачив, що один із полісменів підвівся та вдивляється у вікно.

— Можливо, — кивнув другий констебль. — І навряд чи чорти в пеклі живуть гірше за місцевих... Гадаю, ви нещодавно тут, хлопче?

— А вам що до цього? — похмуро відрубав Мак-Мурдо.

— Та нічого. Просто я порадив би вам обережніше вибирати собі тут друзів. І аж ніяк не квапився б приятелювати зі Сканленом чи з кимось із його зграї, нічого не знаючи про них.

— Яке вам діло, хто мої друзі? — прогримів Джек так гучно, що всі пасажери обернулися до нього. — Хіба я питаю у вас поради?

Розлютившись, він широко посміхнувся, наче собака оцирилася. Миролюбних правоохоронців приголомшила така ворожість.

— Не ображайтеся на нас, — доброзичливо сказав один із них. — Ми хочемо вам добра, адже ви новачок у долині Верміссі.

— Авжеж, цю долину я не знаю, але добре знаю таких, як ви, і вам подібних, — з холодним сказом випалив Мак-Мурдо.

Полісмен усміхнувся.

— Може статися, що й особисто з нами вам доведеться познайомитися ближче. Ви видаєтеся справжнім шибайголовою.

— Я вас не боюся. Моє ім'я Джек Мак-Мурдо. А якщо буду вам потрібен, шукайте мене у Верміссі, на вулиці Шерідана у Шефтера. Бачите, я не маю наміру від вас ховатися.

Така безстрашна заява викликала явне захоплення у пасажирів. Полісмени стенули плечима та почали розмовляти один із одним. За кілька хвилин потяг підійшов до кепсько освітленого вокзалу, і пасажери поспішили покинути вагони. Вермісса була головною станцією на всій лінії.

Мак-Мурдо підняв свою торбу й вже було рушив у темряву, коли один із шахтарів підійшов до нього.

— Браво, товаришу, ви вмієте балакати з цими індивідами, — повагом сказав він. — Було приємно вас слухати. Передайте вашу сумку й ходімо разом. Мені якраз іти повз будинок Шефтера.

Вони разом спустилися з платформи.

— На добраніч, друже, — пролунали побажання з натовпу гірників.

Відчайдушний Мак-Мурдо завоював симпатії, навіть ще не ступивши на землю Вермісси. Околиці міста справляли непрезентабельне враження, та сама Вермісса виявилася ще гнітючішою. Долина мала хоча б якусь похмуру велич: поряд із горами, цими могутніми творіннями природи, опинилися результати копіткої діяльності людини — глибокі штольні на тлі величезних горнів і клубів диму. Місто ж утілювало в собі огидні злидні. Сніг на вулиці, який невпинно місили череви́ками та колесами підвод, перетворився на брудну напіврідку кашу. Газові ліхтарі заледве освітлювали непоказні ряди дерев'яних споруд із напівзруйнованими верандами. Лише в центрі міста цю картину дещо прикрашали яскраво освітлені вітрини крамниць і шинків, вікна гральних домів і кубел.

— Цей будинок вам доведеться часто навідувати, — кинув провідник Джеку, вказуючи на один із барів, що на вигляд нагадував заїзд. — Тут порядкує Джек Мак-Гінті.

— Що він за чоловік? — поцікавився Мак-Мурдо.

— Невже ви про нього не чули?

— Я ж ніколи не бував у вашому місті.

— Ну, я думав, що його ім'я всі знають. Воно часто з'являється в газетах.

— У зв'язку з чим?

— У зв'язку з різними гучними справами, — невизначено відповів шахтар, притишивши голос.

— Якими саме?

— Ну й дивак ви, містере! Адже лише про певного штибу справи й можна почути в нас — про справи прибирачів.

— Пригадую, я щось читав про них. Це зграя вбивць, чи не так?

— Тихіше, якщо жити хочете, — злякано прошепотів шахтар, озирнувшись навколо. Потім він зупинився й здивовано зиркнув на свого супутника. — Якщо розмовлятимете про таке на вулиці, то вам недовго залишиться жити. Дехто подався на той світ і через менше...

— Я тільки повторюю те, що читав про них у часописах.

— Але я можу запевнити, що ви читали неправду. Вбивають тут частенько. Тільки ніколи не вимовляйте імені Мак-Гінті у зв'язку зі злочинами — розплата буде швидкою та жорстокою... А ось і будинок, який вам потрібен. Його господар, старий Джейкоб Шефтер, дуже добропорядна та шанована людина.

— Дякую, — сказав Мак-Мурдо на прощання.

Він підійшов до будинку й загнув у двері. Коли вони відчинилися, на порозі виявилася молода й дуже вродлива дівчина, схожа на шведку: білява, з величезними темними очима, які різко контрастували з кольором її кіс. Юнка поглянула на незнайомця з подивом і цікавістю. Мак-Мурдо подумав, що ніколи не бачив гарнішої дівчини. Вона здавалася особливо вражаючою в оточенні сумної та потворної реальності, немов чарівна квітка, що виросла на чорних горах шлаку. Парубок мовчки застиг і тільки витріщався на неї. Мовчання порушила дівчина.

— Я вирішила, що це прийшов батько, — сказала вона з приємним легким акцентом. — Хочете його бачити? Він у місті й має повернутися з хвилини на хвилину.

Мак-Мурдо продовжував зачаровано витріщатися на неї, не приховуючи свого захоплення. Під поглядом юнака дівчина опустила очі.

— Нічого, міс, — нарешті вичавив із себе Джек. — Я нікуди не поспішаю. Мені рекомендували ваш дім, і тепер я впевнений, що він мені сподобається.

— Ви блискавично робите висновки, — з усмішкою зронила дівчина.

— Ну, тільки сліпий відповів би інакше.

Юнка засміялася.

— Заходьте, містере, — запросила вона. — Мое ім'я Етті, я донька містера Шефтера. Моя мама померла, тому господарством займаюся я. Погрійтеся біля печі та зачекайте на батька... Та ось і він сам.

Доріжкою підходив кремезний чоловік. Після знайомства Мак-Мурдо коротко виклав свою справу. Ім'я Джекового знайомця, який дав йому адресу Шефтера, останній знав. Старий одразу погодився прийняти приїжджого. Мак-Мурдо не торгувався й охоче погодився на всі умови. За дванадцять доларів на тиждень господар надавав йому кімнату й харчі.

Таким чином Мак-Мурдо, котрий утік із Чикаго, оселився під дахом у Шефтера. Це стало першим кроком у довгій низці темних подій, що відбулися в тих далеких краях.

Розділ 2

МАГІСТР ЛОЖІ

За тиждень Мак-Мурдо вже став помітною постаттю в будинку Шефтера. У цих мебльованих кімнатах жили ще десятеро мешканців — літні працівники з копалень і продавці з крамниць. Коли всі збиралися вечорами, Джек першим починав жартувати. Він виявився також чудовим оповідачем, дуже гарно співав і взагалі, здавалося, був просто створений

для товариства — від нього наче віяло якоюсь магичною силою, здатною викликати пожвавлення й навіть веселощі у товаристві. Але іноді він впадав, як і тоді в залізничному вагоні, у нестримний гнів, що змушувало всіх у будинку ставитися до нього з ще більшою повагою й навіть із острахом. Він не приховував своєї зневаги до закону та до його служителів.

Мак-Мурдо, не криючись, захоплювався чарівною міс Етті й казав, що вона підкорила його з першого ж погляду. Мало не наступного дня Джек зізнався їй у коханні й потім постійно нагадував про свої почуття, не звертаючи уваги на її відповіді, якими та намагалася позбавити його надії.

— У вас уже хтось є? — домагався він. — Що ж, тим гірше для нього. Нехай стережеться, бо я не маю наміру втрачати своє щастя через будь-кого. Кажіть «ні», скільки вам заманеться, Етті, але настане день, коли ви скажете «так». Я ще достатньо молодий, аби зачекати.

Для Етті він становив справжню небезпеку. Розповіді юнака захоплювали, а поведінка зачаровувала. Він був оточений ореолом таємничості, що зазвичай спочатку збуджує в жінці цікавість, а потім і кохання. Особливо захоплюючими були описи далекого гарного озера Мічиган із його низькими пагорбами та зеленими луками. Звідси, із цієї похмурої, запорошеної снігом долини, воно здавалося особливо прекрасним. Розповідав Мак-Мурдо і про протоку, і про мічиганські лісові табори; про Баффало та Чикаго, де він працював на заводі. При цьому вчувався натяк на щось романтичне, на події такі дивні, що й згадувати про них відкрито було не можна. Із жалем Джек зітхнув, що йому довелося відмовитися від колишніх знайомств, покинути все буденне та закінчити свої поневіряння в цій безрадській долині. Етті неодмінно слухала його, затамувавши подих, і в її величезних очах читалися співчуття та співпереживання.

Як людина освічена, Мак-Мурдо хутко отримав тимчасове місце в одній конторі, де йому доручили вести звітність. У конторі він був залучений більшу частину дня й тому не знайшов часу навідати керівника місцевої масонської ложі. Але йому незабаром нагадали про цей недогляд. Якось увечері в кімнаті Джека з'явився його знайомий із потяга Мік Сканлен. Здавалося, він був радий зустрітися з Мак-Мурдо. Випивши віскі, Мік пояснив мету свого візиту.

— Я запам'ятав вашу адресу, Мак-Мурдо, — повідомив він, — і зважився вас навідати. Знаєте, мене дивує, що ви досі не ходили до магістра. Що завадило вам це зробити?

— Я шукав роботу й був надто зайнятий.

— Однаково треба було знайти час для такого візиту. Боже милий, та ви вчинили майже божевільно, не побувавши в Будинку спілки першого ж ранку після приїзду! Якщо ви образите його...

Мак-Мурдо здивувався.

— Я вже більше двох років належу до ордену, Сканлене, але ніколи не чув про таку суворість.

— У Чикаго, можливо, все інакше.

— Хіба тут не таке саме товариство?

— Ви так вважаєте? — Сканлен пильно поглянув на Джека.

— Я що, помиляюся?

— Через місяць ви самі мені про це скажете. До речі, я чув, що після того як я вийшов із вагона, ви балакали з полісменами?

— Господи, а як ви про це дізналися?

— У нас швидко розповсюджується інформація як про лихе, так і про хороше.

— Авжеж, я виклав цим собакам, що про них думаю.

— Упевнений, друзяко, що ви припадете до душі нашому Мак-Гінті.

— А що, йому також не подобається поліція?

Сканлен зареготав.

— Він її обожнює! Але стережіться, щоб разом із поліцією він не зненавидів і вас, якщо не відвідаєте його. Тому негайно вирушайте до його бару, — сказав гість на прощання й пішов.

Можливо, Мак-Мурдо й не надав би особливого значення цій пораді, але інша зустріч того ж вечора змусила його все ж таки податися до Мак-Гінті.

Чи помітив старий Шефтер із самого початку ту увагу, якою наділив Етті його новий мешканець, чи залицяння Джека стало в останні дні надто наполегливим, але разі, незабаром після відходу Сканлена він закликав юнака до свого покою.

— Мені здається, — сказав він із порога, — що вам сподобалася моя Етті. Це правда, я не помиляюся?

— Не помиляєтеся, — підтвердив Джек.

— Ну, то маю вам сказати, що ви спізналися.

— Вона мені казала.

— А прізвище її обранця знаєте?

— Я питав, але вона відмовилася його назвати.

— Бо не хотіла вас лякати.

— Лякати? — Мак-Мурдо аж весь скипів.

— Атож, друже. Бо зовсім не соромно боятися Теда Болдвіна.

— Та хто він такий, чорт забирай?

— Він ватажок Прибирачів.

— Знову ті Прибирачі! Про них тільки й говорять тут, причому завжди пошепки. Чого ви всі боїтеся? Хто ж ці Прибирачі?

Шефтер стихив голос, як і всі тут, хто вимушено торкався цієї теми:

— Прибирачі — старовинний масонський орден.

— Але я також масон!

— Ви? Знаючи це, я б ніколи не впустив вас до себе в будинок.

— Чому ж ви так не любите орден? Він ставить перед собою мету милосердя та добра.

— Можливо, деінде й так, але не в нас.

— А тут?

— Це згряя вбивць.

Мак-Мурдо недовіриливо зареготав.

— Є докази?

— Докази? А хіба вам мало п'ятдесяти вбивств? Судячи з усього, ви навіть не чули про Мілмена, Ван-Шорста, сім'ю Піклсонів, старого містера Ейме, маленького Біллі Джеймса та безліч інших. Докази! У долині не бракуватиме нікого, чи чоловіка, чи жінки, хто не мав би доказів!

— Це звичні плітки, — заперечив Мак-Мурдо.

— Проживши в нашому місті довше, ви зміните свою думку. Втім, я забув, що ви також один із них. Тому прошу вас знайти собі інше приміщення, містере. Досить із нас залицьяльника Етті, котрого ми не наважуємося вигнати. А вже серед своїх мешканців я таких терпіти не буду. Наступну ніч маєте провести вже під іншим дахом.

Мак-Мурдо не лише позбавляли кімнати, але й віддаляли від дівчини, котру він щиро покохав. Вийшовши від старого, він застав Етті у вітальні й розповів їй усе.

— Я не так уже й засмутився б, якби йшлося лише про кімнату, — скривився він, — але ж, Етті, хоча я й знаю вас усього тиждень, але жити без вас не можу!

— Замовкніть, містере Мак-Мурдо, — зупинила його Етті. — Адже я вам казала, що ви спізналися. На вашому шляху стоїть інший. Щоправда, я не обіцяла вийти за нього, але й стати нареченою когось іще тепер уже не можу.

— А якби я опинився тут раніше? Тоді міг би сподіватися? Етті затулила обличчя руками.

— Бог свідок, я б цього хотіла... — прошепотіла вона, заливаючись слізьми.

Мак-Мурдо опустився перед дівчиною на коліна.

— Невже непевними обіцянками ви згубите своє й моє щастя? Прислухайтеся до серця: воно правдивіше за слова, сказані в хвилину, коли ви самі не знали, що говорите. Скажіть, що згодні стати моєю дружиною, і ми разом подамося назустріч своїй долі.

— А ми поїдемо звідси?

— Ні, залишимося тут, любя, — і руки парубка на мить обійняли дівчину.

— Але, Джеку, нам залишатися тут не можна. Заберіть мене звідси, будь ласка.

На мить обличчя Мак-Мурдо висловило сумнів, але майже відразу ж стало жорстким, немов граніт.

— Ні, я не боягуз і боротимуся за вас проти всіх на світі.

— Але чому б нам не поїхати?

— Я не можу цього зробити, Етті.

— Чому ж?

— Я ніколи не зможу дивитися людям у вічі, якщо знатиму, що мене вигнали хоча б звідкілясь. Крім того, чого ж нам боятися? Хіба ми не вільні люди у вільній країні? Якщо кохаємо одне одного, хто наважиться стати між нами?

— Ви не знаєте, Джеку... Ви пробули тут занадто короткий час, не знаєте цього Болдвіна, Мак-Гінті та Прибирачі загалом.

— Не знаю й не боюся їх, — відповів Мак-Мурдо. — Мені доводилося зустрічатися з різними людьми, і я ніколи нікого не боявся, навпаки, все закінчувалося тим, що навколишні почали боятися мене. Але скажіть, Етті, якщо Прибирачі, як

каже ваш батько, чинили в долині Вермісси одне бивство за іншим і якщо всі знають їхні імена, то чому не віддали злочинців під суд?

— Ніхто не наважиться виступити проти них свідками. Будь-хто з них не прожив би й місяця. До того ж завжди знайдеться хтось зі зграї, хто під присягою засвідчить, що під час скоєння злочину обвинувачуваний буцімто був десь на протилежному боці долини.

— Я, правда, чув дещо й раніше про Прибирачів, але вважав усе це вигадками. Можливо, Етті, у них є вагомі причини так чинити. Може, їх переслідують і вони не можуть захиститися іншим чином?

— О, Джеку, замовкніть! Саме такі слова я чую від того іншого...

— Від Болдвіна?

— Атож, і тому зневажаю його. Джеку, тепер можу сказати вам правду: я всім серцем ненавиджу його й водночас смертельно боюся. Боюся за себе й особливо за батька. Якби я сказала Болдвіну правду, на нас неминуче звалилася б страшна біда. Тому мені довелося звільнитися від нього хоча б непевною обіцянкою. Іншого виходу не було. Якби ви тільки погодилися втекти зі мною, Джеку! Ми взяли б на себе турботу про батька й зажили б спокійно десь далеко.

Обличчя Мак-Мурдо знову віддзеркалило внутрішню боротьбу й згодом скам'яніло.

— Нічого лихого не станеться ні з вами, Етті, ні з вашим батьком. А щодо тих страшних людей... Настане час, і ви зрозумієте, що я не кращий із найгіршого з них.

— Ні, Джеку, я в це не вірю й завжди довірятиму вам. Мак-Мурдо гірко засміявся.

— Як же мало ви про мене знаєте! Ви, із вашої невинною душею, навіть не підозрюєте, що в мені відбувається...

У цю мить двері різко розчахнулися, і в кімнату розв'язно, з виглядом господаря, увійшов гарний парубок, приблизно одного віку з Мак-Мурдо, схожий на нього зростом і поставою. З-під крилатого капелюха, якого він і не подумав зняти, виднілося обличчя з лютими владними очиськами й орлиним носом. Збентежена та перелякана Етті негайно схопилася з крісла.

— Рада бачити вас, містере Болдвін, — сказала вона. — Будь ласка, сідайте.

Упершись руками в боки, прибулець залишився стояти, витріщившись на Джека.

— Хто це? — коротко кинув він.

— Мій приятель, наш новий мешканець. Містере Мак-Мурдо, дозвольте відрекомендувати вам містера Болдвіна.

Парубки похмуру вклонилися один одному.

— Гадаю, міс Етті повідомила вам про наші плани? — поцікавився прибулець.

— Наскільки я зрозумів, вас із нею нічого не пов'язує.

— Справді? Ну, тепер можете дізнатися й інше. Інформую, що ця дівчина — моя наречена. Тож вам краще зараз десь пройтися й не плутатися тут під ногами... Тим більше що вечір гарний, — додав Болдвін із насмішкою в голосі.

— Дякую, але мені не хочеться надвір.

— Ні? — очі юнака спалахнули гнівом. — Може, вам хочеться побитися, містере?

— Дуже, — відгукнувся Мак-Мурдо, підводячись. — Ви не могли сказати мені нічого приємнішого.

— Заради Бога, Джеку, заради Бога, — задихаючись, промовила розгублена Етті. — О, Джеку, він учинить щось жахливе!

— Ага, то він для вас уже «Джек»? — загарчав Болдвін. — Справа дійшла до імен?

— Ах, Тедє, будьте розсудливі! Якщо ви колись мене кохали, будьте великодушні!

— Мені здається, Етті, якщо ви залишите нас удвох, ми швидко все залагодимо, — спокійно сказав Мак-Мурдо. — Або, може, вам, містере Болдвін, заманеться пройтися зі мною вулицею? Чудова погода, а за першим рогом є зручний пустир.

— Я покараю вас, навіть не забруднивши рук, — кинув Джеку його ворог. — Незабаром ви ще пошкодуєте, що увійшли в цю оселю.

— Мені здається, зараз дуже вдалий час, — погодився Мак-Мурдо.

— Я сам оберу час. Погляньте, — він закасов рукав і показав на руді дивний знак: випалене коло з трикутником усередині. — Ви знаєте, що це означає?

— Не знаю й знати не хочу.

— То я обіцяю вам, що дізнаєтеся, не встигнувши зістаритись. Можливо, міс Етті розкаже вам щось про це тавро. А ви, Етті, приповзете до мене на колінах. Чуєте? На колінах! І тоді я скажу вам, у чому полягатиме ваше покарання. Ви посіяли, і я подбаю, щоб зібрали врожай.

Він із ненавистю поглянув на них обох, раптово обернувся на підборах, і наступної ж миті зовнішні двері з гуркотом захряснулися за ним.

Кілька секунд Джек та Етті стояли мовчки, потім вона обійняла його.

— О, Джеку, які ж ви були сміливі! Але байдуже, вам треба втікати звідси. І негайно! Ви нічого не зможете вдіяти проти людей, за котрими стоїть Мак-Гінті й уся сила ложі.

Джек вивільнився з обіймів Етті, поцілував і посадив у крісло.

— Стривайте, не варто аж так турбуватися про мене. Я також масон. Може, і не кращий за решту, а тому не

приймайте мене за святого. Можливо, дізнавшись правду, ви зненавидите й мене.

— Зненавидіти вас, Джеку! Що ви таке кажете? Чому я маю думати про вас погано тільки тому, що ви належите до ложі? Але якщо ви масон, Джеку, чому ж не спробували заслужити прихильність цього Мак-Гінті? Покваптеся зробити це! Поспілкуйтеся з ним раніше за Болдвіна.

— Я й сам подумав про це ж, — погодився Мак-Мурдо, — і піду негайно. Скажіть вашому батькові, що сьогодні мені ще доведеться переночувати у вашому будинку, але завтра я знайду собі нове житло.

Бар Мак-Гінті, як завжди, був переповнений. Власник користувався популярністю насамперед тому, що неодмінно вдягав маску веселуна. Крім того, багатьох приводив сюди й страх — ніхто не ризикнув би знехтувати його прихильністю. Причому не лише в місті, а й у всій долині.

Крім таємничої влади, якою володів Мак-Гінті як керівник ложі, він мав владу й офіційну як муніципальний радник й інспектор доріг. Усі знали, завдяки чому він отримав ці посади. Громадські роботи в місті були запущені, а от податки стягували величезні. Завдяки непоодиноким похибкам у звітах, на які всі остерігалися звертати увагу, діаманти в шпильках власника бару рік за роком ставали все більшими, а золоті ланцюжки на жилетці — усе важчими.

Мак-Мурдо увійшов до зали й опинився в густому натовпі, що насичував повітря тютюновим димом й алкогольними випарами. Приміщення освітлювало багато ламп, що відбивалися в розставлених уздовж стін величезних дзеркалах у важких позолочених рамах. За шинквасом посилено працювали офіціанти в жилетках і без краваток. У глибині, спершись на шинквас, стояв високий і гладкий чоловік, у роті якого постійно стирчала сигара. Голову велетня прикрашало густе волосся,

що спускалося до коміра, а обличчя заросло бородою аж до вилиць. Воно було смагляве, як у жителя півдня. Однак найпомітнішою його ознакою були дивні незмигні чорні очі; відсутність у них природного блиску надавала всьому обличчю затаєно-зловісного виразу. Однак усе інше в цьому чоловікові цілком відповідало масці задушевного веселуна. У першу мить кожен сказав би, що Мак-Гінті порядний, чесний підприємець із відкритим серцем. І тільки коли його темні мляві очі починали свердлити чоловіка, той внутрішньо сіпався, відчувши, що за ними ховається ціла безодня зла, поєданого з силою та хитрістю.

Джек здаля розглядав власника бару, а потім із властивою йому відвагою взявся ліктями пробивати собі шлях до нього. Просочившись крізь юрбу підлабузників, котрі тіснилися біля шинквасу, він зупинився перед ним, не відвівши очей від пронизливого погляду.

— Якого дідька, я не зустрічав вас раніше, — неприязно виголосив керівник ложі Верміси.

— Я не так давно тут, містере Мак-Гінті.

— І недостатньо давно, щоб не знати, як слід мене назвати.

— Це радник Мак-Гінті, — сказав хтось із присутніх.

— Даруйте, раднику. Я не знайомий із місцевими звичаями, але мені порадили вас побачити.

— Ну що ж, дивіться. І що думаєте про мене?

— Важко так одразу відповісти. Скажу лише, що коли ваше серце таке саме велике та прекрасне, як обличчя, то нічого іншого й бажати годі.

— У вас добре підвішений язик! Отже, ви схвалюєте мою зовнішність?

— Звісно, сер, — підтвердив Мак-Мурдо.

— І вам порадили зайти до мене?

— Атож.

— Хто ж це зробив?

— Брат Сканлен... А тепер я хочу випити за ваше здоров'я, раднику, і за наше подальше знайомство.

Джек підніс до губ подану йому склянку й осушив її, підкреслено відставивши мізинця. Мак-Гінті, котрий наглядав за відвідувачем, звів густі чорні брови.

— То он воно що? — видихнув він. — Либонь, мені доведеться познайомитися з вами ближче, містере...

— Мак-Мурдо.

— Ми тут не довіряємо словам, містере Мак-Мурдо. Будьте ласкаві йти за мною.

Вони зайшли в маленьку кімнатку. Мак-Гінті замкнув за собою двері та сів на одну з діжок, які заповнювали кімнату, мовчки поглядаючи на Джека.

Мак-Мурдо оглянув усе не бентежачись. Одну руку він опустив у кишеню піджака, іншою підкручував свій каштановий вус. Несподівано Мак-Гінті витягнув з-за пояса револьвер.

— Ось що я маю вам сказати. Якщо побачу, що ви починаєте з нами якусь гру, то вам недовго доведеться її провадити.

— Дивний прийом ви мені приготували, — відповів Мак-Мурдо виклично. — Особливо для магістра ложі новоприбулому братові.

— Цей факт іще потрібно довести, — відповів Мак-Гінті. — А якщо не доведете, то вам не допоможе навіть нечистий. Де вас посвятили?

— У двадцять дев'ятій ложі в Чикаго.

— Коли?

— Двадцять четвертого червня тисяча вісімсот сімдесят другого року.

— Хто був магістром?

— Джеймс Скотт.

— Хто керує вашим краєм?

— Бартолом'ю Вілсон.

— Гм, відповідаєте достатньо впевнено. Що тут робите?

— Працюю, як ви, але поки що менше за вас.

— Ви так само меткі на руку, як і на відповіді?

— Люди, котрі знали мене, можуть це підтвердити.

— Ну що ж, можливо, ми випробуємо вас швидше, ніж гадаєте. Ви чули щось про нашу ложу?

— Чув, що у ваше братство може вступити лише мужня людина.

— Правильно, містере Мак-Мурдо. Чому ви поїхали з Чикаго?

— Повісьте мене раніше, ніж я вам це скажу.

Очі Мак-Гінті широко вирячилися. Він не звик до таких відповідей, і слова Джека неабияк здивували його.

— Чому ж не хочете довіритися мені?

— Тому що брат не може брехати братові.

— Отже, правда такого ґатунку, що про неї навіть не варто згадувати?

— Саме так.

— Тоді не чекайте, щоб я як магістр увів до ложі людину, за минуле котрої не можу відповідати.

На обличчі Мак-Мурдо були помітні вагання. Потім він вийняв із кишені зім'яту газетну вирізку.

— Маєте рацію, раднику, — м'яко зауважив Мак-Мурдо. — Я знаю, що без страху можу віддати себе у ваші руки. Прочитайте ці нотатки в газеті.

Це було повідомлення про вбивство в ресторані «Озеро» на базарній вулиці Чикаго першого дня нового, 1874 року. Там застрелили якогось Джонаса Пінта. Мак-Гінті швидко пробіг вирізку очима.

— Ваша робота? — спитав він, повертаючи її Мак-Мурдо. Той кивнув.

— Чому ж ви його застрелили?

— Я, бачте, допомагав дядькові Семові виробляти долари. Може, мої монетки й не були такої чистої проби, як його, але були на них дуже схожі й обходилися дешевше. Цей Пінт кидав їх...

— Що він робив?

— Пускав в обіг. Але якось вирішив мене шантажувати та почав погрожувати доносом. Я не піддався на погрози, убив його й подався сюди.

— Чому саме сюди?

— У часописах писали, що люди тут не надто перебірливі. Мак-Гінті засміявся.

— Спочатку ви стали фальшивомонетником, потім убивцею й вирішили, що тут вас охоче приймуть?

— Десь так.

— Мабуть, ви далеко підете. Скажіть, а ви ще не розучилися виробляти долари?

Мак-Мурдо вийняв із кишені кілька монет.

— Вони вийшли не з державного монетного двору, — кинув він недбало.

— Невже? — величезною волохатою лапою Мак-Гінті підніс фальшиві долари до світла. — Не бачу жодної різниці. Здається, ви зможете стати корисним братом. Сміливості вам, здається, не бракує, ви навіть не моргнули, коли я навів на вас револьвер.

— Та ж не я був у небезпеці.

— А хто ж?

— Ви, раднику, — з кишені свого піджака Мак-Мурдо витягнув револьвер, знятий із запобіжника. — Я весь час цілювся у вас і гадаю, що мій постріл випередив би ваш.

Фарба гніву залила обличчя керівника ложі, але він несподівано вибухнув реготом:

— Давно мені не доводилося зустрічати такого парубка! Упевнений, що ложа пишатиметься вами. Хай йому грець! — раптово крикнув він у відповідь на стукіт у двері. — Що вам треба? Невже не можу порозмовляти наодинці з джентльменом, аби хтось цьому не завадив?

Увійшов зніяковілий чоловічок і пробурмотів:

— Даруйте, раднику, але містер Тед Болдвін хоче негайно переговорити з вами.

Вибачення його було марним, бо обличчя Болдвіна визирало з-за плеча чоловічка. Він виштовхав його за поріг, увійшов у кімнатку та замкнув за собою двері.

— Отже, — сказав Болдвін, кидаючи лютий погляд на Мак-Мурдо, — ви прийшли сюди раніше за мене. Раднику, мені треба сказати вам кілька слів про цього чоловіка.

— Що ж, ви можете сказати їх при мені, — зронив Мак-Мурдо.

— Скажу, коли і як схочу!

— Тихіше, — зупинив його Мак-Гінті, підводячись із діжки. — Це в жодні ворота не лізе, Болдвіне, ми не можемо так нечемно зустрічати нового брата. Простягніть йому руку та покладіть усьому край.

— Ніколи! — злісно вигукнув Болдвін.

— Помиріть нас, раднику, — попросив Мак-Мурдо.

— У чому причина сварки? — невдоволено спитав Мак-Гінті.

— Юна дівчина.

— Вона має право вибору.

— Невже?! — заверещав Болдвін.

— Між двома братами ложі — так, — підтвердив Мак-Гінті.

— Це ваше рішення?

— Авжеж, Теде Болдвіне, — сказав Мак-Гінті й кинув на нього недобрый погляд. — Будете його оскаржувати?

— Певна річ. Ви відштовхнете людину, котра допомагала вам цілих п'ять років, заради хлопця, який щойно приперся сюди. Так не буде. Джеку Мак-Гінті, ви не довічний магістр, і на майбутніх виборах...

Радник стрибнув на нього, мов тигр. Дужі руки стиснули шию Болдвіна та повалили його на одну з діжок. Справа закінчилася би погано, якби не втрутився Мак-Мурдо.

— Обережніше, раднику, будь ласка, обережніше, — сказав він, відтягуючи власника бару від його жертви.

Пальці магістра розімкнулися. Приборканий Болдвін, хапаючи ротом повітря, впав на діжку.

— Ви давно напрошувалися на це, Теде Болдвіне. Вам, мабуть, сниться, як мене відсторонять і ви займете моє місце? Але поки що я стою на чолі ложі, затирили? І нікому не дозволю порядкувати замість мене й перечити мені!

— Я проти вас нічого не маю, — бурмотів Болдвін, розтираючи шию.

— У такому разі, — сказав Мак-Гінті, намагаючись здаватися добрим і веселим, — ми всі друзі, і справа вирішилася.

Він узяв із полиці пляшку шампанського та відкоркував її.

— Підніmemo тост ложі на примирення. Після нього, як ви знаєте, не може залишитися прихованої ворожнечі. Ну, тепер ліву руку на мою праву. Питаю вас, Теде Болдвіне: у чому образа, сер?

— Хмари важкі нависли, — відповів той.

— Але вони розсіються навіки.

— Присягаюся!

Вони випили вина, така сама церемонія повторилася з Джеком.

— Ну ось, усе з'ясувалося, — зауважив Мак-Гінті, потираючи руки. — Якщо ворожнеча не вщухне, ложа з вами попрощається. Брат Болдвін це знає, і ви, Мак-Мурдо, також знатимете, що я слів на вітер не кидаю. Тому й не думайте каламутити тут воду.

— Присягаюся, що не шукаю сварки, — відповів Мак-Мурдо, простягаючи руку Болдвіну.

Останньому довелося потиснути простягнуту руку: погляд керівника ложі був спрямований на нього. Однак похмуре обличчя свідчило, що слова Джека не справили на нього жодного враження. Мак-Гінті поплескав обох по плечу.

— Ой мені вже ці дівчатка! — сказав він. — Тільки подумати, що одна й та ж красуня стала між двома моїми хлопцями. Це підступи нечистого. Ну, нехай красуня сама й вирішує. Такі речі, слава Богу, не входять до кола обов'язків магістра. Нам і без жінок клопотів не бракує. Брате Мак-Мурдо, вас введуть у ложу. Тут у нас свої порядки, несхожі на чиказькі. Збори братства відбудуться ввечері суботи.

Розділ 3

ЛОЖА 341 ВЕРМІССИ

Наступного дня Мак-Мурдо переселився з обійстя старого Джейкоба Шефтера в мебльовані кімнати вдови Мак-Намари, збудовані на краю містечка. Його знайомий Сканлен незабаром також перебрався до Вермісси й теж розмістився там. У старенької інших мешканців не було. Вона не докучала двом друзям, і вони могли поводитися в будинку на власний розсуд. Шефтер трохи зм'як і дозволив Джеку приходити до

нього обідати, тож побачення з Етті не припинилися. Вони щораз більше зближувалися.

У новому помешканні Мак-Мурдо почувався в цілковитій безпеці. Він витягнув свої інструменти для виготовлення фальшивих грошей і, взявши слово честі не розголошувати таємницю, навіть показував їх декотрим братам із ложі. При цьому кожен Прибирач отримував по кілька монет його карбу. Вони були зроблені так майстерно, що пускати їх в обіг можна було без жодного страху. Товариші Джека дивувалися, навіщо він береться за будь-яку роботу, але Мак-Мурдо пояснював усім, що, живучи не з праці, знову приверне до себе увагу поліції.

Незабаром у нього й справді сталася сутичка з одним полісменом, але з того йому вийшло більше добра, ніж зла. Після першого знайомства з керівником ложі Мак-Мурдо майже щовечора заходив до Будинку спілки. Сміливі промови й тут додали юнаку загальних симпатій. Випадок, що стався, ще більше їх зміцнив.

Якось увечері, о годині, коли в барі зазвичай юрмилася купа народу, у двері, що відчинилися, увійшов чоловік у синьому поліційному однострої. Усі замовкли, і багато хто зацікавлено витріщився на прибульця. Тільки Мак-Гінті залишався спокійним і не виявив якогось здивування, коли інспектор підійшов до його шинквасу.

— Дайте чистого віскі. Зимна ніченька, — зронив правоохоронець. — Здається, ми ще не знайомі з вами, раднику?

— Ви новий капітан? — запитанням відповів йому Мак-Гінті.

— Еге ж. Ми сподіваємося, що ви, раднику, й інші видатні громадяни допоможуть нам підтримувати закон і лад у місті. Я капітан Мервін.

— Нам і без вас було незле, капітане, — холодно пробурмотів Мак-Гінті. — Нам було досить і своїх полісменів.

— Ну, не будемо сваритися, — примирливо зауважив інспектор. — Усі ми виконуємо свої обов'язки, як їх розуміємо... У нас лишень різні погляди.

Він допив віскі, обернувся, щоб піти, і в цю мить побачив похмуре обличчя Мак-Мурдо, котрий стояв неподалік.

— Ого! — видихнув Мервін, оглядаючи того з ніг до голови. — Старий знайомиць!

Мак-Мурдо виявив помітне невдоволення.

— Ніколи не приятелював із жодним клятим фараоном!

— Знайомиць — не завжди приятель, — з широкою посмішкою відрубав правоохоронець. — Ви Джек Мак-Мурдо з Чикаго, чи не так? Заперечувати ж не станете?

Джек стенив плечима.

— І не подумаю. Чи не вважаєте ви, що я соромлюся свого імені?

— Могли б і посоромитися.

— Якого дідька, що хочете цим сказати? — підвищив голос Мак-Мурдо, стиснувши кулаки.

— Тільки те, що до приїзду в цю вугільну яму я служив у Чикаго. Тамтешніх молодців знаю всіх до останнього.

— Невже ви той самий Мервін із Чиказького центрального управління?

— Той самий, і ми не забули там покійного Джонса Пінто.

— Я його не вбивав!..

— Он як! У будь-якому разі, його смерть виявилася вам дуже на руку, інакше вам було б непереливки за ті кружальця. А тепер прямих свідків проти вас не залишилося. Тож можете повертатися в Чикаго.

— Мені й тут добре.

— Усе ж, чоловіче, я б на вашому місці подякував мені за таку звістку.

— Дякую, — буркнув Мак-Мурдо.

— Дивіться, тільки не здумайте знову взятися за старе. Я вас попереджаю. А тепер бажаю всім на добраніч.

Він вийшов із бару, створивши ореол нового героя. Про подвиги Мак-Мурдо в Чикаго давно вже перешіптувалися, але при розпитах він відповідав лише невизначеною посмішкою. Тепер чутки отримали офіційне підтвердження. Відвідувачі бару оточили Джека та гаряче тиснули йому руку, навперебій пригосаючи віскі. Джек міг не п'яніючи випити дуже багато, але цього вечора, якби з ним не було Сканлена, він навряд чи щасливо дістався б до ліжка.

У суботу ввечері Мак-Мурдо ввели в ложу. Йому здавалося, що він, уже посвячений у члени братства, увійде в ложу Вермісси без додаткових церемоній, але в долині існували свої власні обряди.

У самій Верміссі налічувалося близько шістдесят членів братства, проте це була лише частина організації: в інших містечках долини існувало ще кілька лож. У разі необхідності вони зверталися один до одного по допомогу.

Ложа зібралася у великій кімнаті будинку Мак-Гінті, зумисне відведеної для таких зібрань. У покої стояло два довгастих столи. Прибирачі зібралися біля одного з них, інший був заставлений пляшками та склянками, і багато братів дивилися туди голодними очима. На чільному місці сидів Мак-Гінті, пласка чорна оксамитова шапка прикривала його чорне сплутане волосся, на грудях висів клапоть малинової матерії. Праворуч і ліворуч від нього розмістилися прикрашені шаликами або перев'язами брати вищих ступенів. Між ними був і Тед Болдвін. Його гарне, але жорстоке обличчя було дуже зосередженим. Решта були майже всі людьми поважного віку. До

пересічних членів ложі належали здебільшого хлопці років вісімнадцяти-двадцяти. Дивлячись на них, важко було повірити, що це члени небезпечної зграї вбивць, котрі щиро пишаються своїми кривавими справами.

Жертвами Прибирачів один за одним ставали люди, небажані для ложі або небезпечні для неї. До цього числа потрапляли всі, хто відмовлявся робити «добровільні» пожертви в касу ложі, або ті, хто намагався викрити її діяльність. Прибирачі починали з шантажу, а якщо він не давав результату, то без найменших вагань закінчували підпалами й убивствами. Колись вони діяли обережно, намагаючись триматися таємниці, але, вочевидь, безсилля поліції незабаром розв'язало їм руки. До того ж бандити швидко залякали всю долину. Ніхто не наважувався свідчити проти них, а якщо справа все ж доходила до суду, то завжди виявлялося достатньо свідків захисту. Повна каса дозволяла не зважати на витрати в цих випадках. Десять років тривала діяльність ложі, і за ці десять років жодного її члена так і не засудили. Єдина небезпека для Прибирачів могла виходити лише від самої жертви. Як би приховано вони не готувалися до «операції» і як би несподівано не напали, той, хто захищається, міг у відчай завдати їм кривди або хоча б когось поранити. Що часом і ставалося.

Прийшовши в ложу, Мак-Мурдо вже знав, що йому призначать якесь випробування, але ніхто не повідомив, у чому воно полягає. Двоє братів урочисто відвели Джека в сусідню кімнату. Через дощані перегородки до нього долинали відгомін голосів. Чоловік кілька разів почув своє ім'я і зрозумів, що обговорюється його кандидатура. Нарешті двері відчинилися, і до Мак-Мурдо підійшов незнайомець із зеленим, помережаним золотом шаликом через плече.

— Магістр наказав засукати вам рукав, зав'язати очі та ввести в залу зборів, — мовив він і разом із іншими двома

братами зняв із Мак-Мурдо піджака, закасав до ліктя правий рукав сорочки, стягнув мотузкою руки вище ліктя й, нарешті, вдягнув на голову ошелешеного юнака чорний каптур. Потім його повели.

Джеку здавалося, що він просувається у повній темряві, йому було задушно, і голос Мак-Гінті, що озвався до нього, пролунав глухо.

— Джеку Мак-Мурдо, — сказав голос, — чи ви вже належите до старовинного ордену масонів?

Мак-Мурдо вклонився на знак підтвердження.

— Ваша ложа в Чикаго номер двадцять дев'ять?

Новий уклін.

— Темні ночі неприємні.

— Авжеж, для мандрівних іноземців.

— Хмари важкі.

— Бо знаходить буря.

— Чи задоволені ви, брати? — спитав магістр.

Йому ствердно відповів гул голосів.

— За вашими відповідями, брате, ми бачимо, що ви справді належите до братства. Однак у нашій ложі ухвалений спеціальний ритуал. Чи готові ви до випробування?

— Готовий.

— Чи тверде у вас серце?

— Тверде.

— На доказ зробіть крок уперед.

Тієї ж миті Мак-Мурдо відчув тиск на очі та збагнув, що їх торкнулися два вістря. Здавалося, якщо він рушить уперед, то попрощається з очима. Однак він змусив себе зробити крок і враз перестав відчувати тиск. Знову почувся гомін схвалення.

— У нього тверде серце, — сказав голос. — Чи здатні ви терпіти біль?

— Не гірше за інших.

— Тоді спробуйте.

Мак-Мурдо ледь утримався від зойку: пекучий, болісний біль пронизав його руку. Він ледь не знепритомнів, але міцно стиснув кулаки й закусив губу, щоб стримати навіть найлегший стогін.

— Я міг би стерпіти й більше, — повідомив він.

Почулися захоплені голоси, чийсь руки поплескали його по спині. Потім із посвяченого зняли каптур. Якийсь час Джек стояв без руху, мружачись від світла й намагаючись усміхнутися.

— Останнє слово, Мак-Мурдо, — зазначив Мак-Гінті. — Ви вже присягнули зберігати таємницю й не порушувати вірності. Чи знаєте ви також, що кара за ламання присяги — раптова смерть?

— Авжеж.

— І ви будете коритися владі магістра за будь-яких обставин?

— Буду.

— Отже, від імені сто сорок першої ложі Вермісси даю вам повне право та привілеї братства. Поставте вино на стіл, брате Сканлен, і вип'ємо за здоров'я нашого гідного брата.

Мак-Мурдо принесли його піджак, але, перш ніж одягнути його, парубок зиркнув на свою праву руку. На передпліччі червоніло глибоке, випалене залізом тавро: коло, а в ньому трикутник. Двоє-трьох його сусідів показали йому такі ж знаки.

— Нас усіх таврували, — сказав один із них, — але не всі так хоробро витерпіли це, як ви.

— О, дрібниці, — відповів Мак-Мурдо. Він зневажливо всміхнувся, хоча рука його палала.

Коли випили за нового члена ложі, почалося обговорення поточних справ. Мак-Мурдо нашорошив вуха.

— Першим пунктом у моєму списку, — заявив Мак-Гінті, — зазначено читання листа магістра Віндла з Джилмертонської ложі номер двісті сорок дев'ять. Ось що він пише: *«Шановні джентльмени, необхідно завершити одну справу з Ендрю Ре з фірми «Ре і Стерміш», якій належать вугільні копальні неподалік. Ваша ложа зобов'язана нам допомогти: ви користувалися послугами двох наших братів минулої осені під час справи з одним полісменом. Якщо ви надішлете двох здібних людей, вони будуть підпорядковані скарбнику Гілгінсу, адресу котрого ви знаєте. Він повідомить, де й коли діяти. Ваш Д. В. Віндл»*. Віндл ніколи не відмовлявся нам прислати одного-двох хлопців, — додав Мак-Гінті, — і ми також не можемо йому відмовити.

Він окинув кімнату своїми тьманими очима.

— Хто зголоситься добровільно на справу?

Багато хто підняв руку. Магістр подивився на них і схвально всміхнувся.

— Ви підходите, Тигре Кормак. Якщо будете діяти так само добре, як минулого разу, то будете не зайвим. Ви також, Вілсоне?

— Але я не маю револьвера, — сказав Вілсон, зовсім ще юнак.

— Ваше перша справа, чи не так? Що ж, треба й вам колись отримати хрещення кров'ю. Чудовий початок для вас. А револьвер, звісно, ви отримуєте, коли прийдете сюди в понеділок.

— А нагороду отримаємо? — спитав Кормак, кремезний смаглявий юнак із обвітраним обличчям. Тигр було, либонь, його прізвисько, що свідчило про особливу кровожерливість.

— Не турбуйтеся про це. У скриньці обов'язково знайдеться кілька срібняків для вас.

— А що зробив той чоловік? — поцікавився Вілсон.

— Вам краще не ставити такі запитання. Його засудили там, на місці. За що — не наша справа, маємо лише допомогти їм, як вони допомогли би нам. Наступного тижня до нас прийдуть два брати з Джилмертонської ложі, щоб попрацювати в наших краях.

— Хто саме?

— І такі запитання краще не ставити. Нічого не знаючи, ви нічого не зможете засвідчити, якщо дійде до допиту в поліційному відділку. Отже, не заподієте шкоди ні іншим, ні собі. Знаю одне: ці брати завдання виконують чисто.

— Давно вже час зайнятися справою, — зауважив Тед Болдвін. — А то тут люди зовсім знахабніли. Дійшло до того, що минулого тижня десятник Блейкер навіть вигнав трьох наших хлопців зі свого будинку. Його треба провчити, і він сповна отримає заслужене.

— Що він отримає? — пошепки запитав Мак-Мурдо свого сусіда.

— Порцію свинцю, — реготнув той. — Що скажете про наші порядки, брате?

— Вони мені до душі, — відповів Мак-Мурдо. — Тут у вас найкраще місце для відчайдуха.

Кілька Прибирачів, котрі сиділи поруч, почули ці слова й заплодували.

— Що відбувається? — спитав магістр із протилежного кінця столу.

— Новий брат, сер, каже, що наші порядки йому до смаку. Мак-Мурдо піднявся з місця.

— Вельмишановний магістре, я хотів би сказати, що коли вам знадобиться помічник, вважатиму за честь допомогти ложі.

Йому знову заплодували. Дехто зі старших визнав, що нова зірка підіймається на горизонті занадто швидко.

— Я хотів би зауважити, — сказав секретар Гарвей, сивий чоловік із обличчям шуліки, котрий сидів поруч із головою, — що братові Мак-Мурдо варто було б зачекати, поки магістр сам вважатиме за потрібне послати його на справу.

— Не турбуйтеся, ваша черга настане, брате, і дуже скоро, — заспокоїв голова. — У будь-якому разі ми взяли до уваги вашу ревність. Якщо хочете, можете взяти участь у маленькій справі вже сьогодні вночі.

— З радістю.

— Тоді можете сьогодні попрацювати.

Мак-Гінті знову зазирнув до списку.

— Тепер переходимо до наступного пункту. Вислухаймо звіт скарбника. Що в нашій касі? Необхідно надати допомогу вдові Джима Карнавея. Він загинув на службі в ложі, і ми зобов'язані подбати про його родину.

— Джима застрелили минулого місяця, коли брати збиралися прибрати Честера Вілкса, — повідомив Мак-Мурдо його сусід.

— Із касою все гаразд, — відзвітував скарбник, тримаючи перед собою бухгалтерську книгу. — Останнім часом всі фірми були щедрі. «Макс Ліндер і Ко» заплатили п'ятсот, брати Волкери прислали сотню, але я особисто повернув їй і зажадав збільшити вп'ятеро. Якщо я не отримаю грошей до середини, їхній млин неодмінно поламається. Нам довелося спалити їхню греблю торік, аби змусити схаменутися. Також «Західна вугільна компанія» надіслала свій щорічний внесок. У касі достатньо грошей, і ми зможемо виконати всі наші зобов'язання.

— А як справи з Арчі Свіндоном? — поцікавився хтось.

— Він усе продав і виїхав. Старий біс залишив нам записку, в якій повідомив, що радше підмітатиме вулиці в Нью-Йорку, ніж залишиться великим власником копалень під владою шантажистів. Він розумно вчинив, що втік раніше, ніж запис-

ка потрапила в наші руки. Гадаю, що в долині він більше не з'явиться.

Старигань із поголеним обличчям і великим чистим чолом підвівся з протилежного від місця голови кінця столу.

— Скарбнику, — почав він, — дозвольте спитати, хто купив власність чоловіка, котрого ми вигнали з цієї місцини?

— Брате Морріс, її, певна річ, купила «Джилмертонська залізнична компанія».

— А хто купив копальні «Тодмена та Лі», які продавали торік?

— Та сама компанія, брате Морріс.

— Хто купив прокатний завод Манса та Шумана, а також компанію «Ван Дегер та Етвуд»?

— Їх усіх купила «Джилмертонська компанія».

— Не думаю, брате Морріс, — зауважив Мак-Гінті, — щоб нам було важливо знати, хто купив ці ділянки та заводи, якщо нові власники не можуть вивезти їх із округи.

— Високоповажний магістре, боюся, що це має для нас неабияке значення. Ось уже десять років ми витісняємо звідси дрібних підприємців. А замість них з'являються великі компанії. Директори їхні живуть у Нью-Йорку або у Філадельфії й анітрохи не бояться наших погроз. Ми можемо, звісно, тягнути гроші з їхніх місцевих представників і навіть виганяти непокірних. Але на місця останніх обов'язково прийдуть нові. При цьому це викличе невдоволення власників великих компаній. Боюся, вони не забажають ділитися з нами своїми прибутками та вирішать об'єднатися проти нас. Тут уже вони не пошкодують грошей, аби відправити на шибеницю тих, кого захочуть.

Морріс сів. Збори припинили. Підвівся Мак-Гінті.

— Ви вічно каркаєте, брате Морріс. Поки учасники ложі згуртовані, їм не страшний ніхто у Штатах. Хіба ми не дово-

дили цього в судах? А щодо великих компаній, мені здається, вони мають бути нам удачні. Вважаю, що вони вирішать, що краще платити нам, ніж із нами боротися. Однак, брати, — Мак-Гінті скинув із себе оксамитову шапку й клопоть тканини, — ложа закінчила розгляд чергових справ. Правда, у нас залишається ще одна маленька справа: настав час для закуски та співів.

Дивна людська природа! Залу наповнювали люди, звиклі до вбивства, котрі не відчували співчуття ні до ридаючої вдови, ні до безпорадних діточок. Але мелодії знайомих пісень змусили декого навіть пустити сльозу. У Мак-Мурдо був чудовий тенор, він також узяв участь в імпровізованому концерті, виконавши «Я сиджу на тині, Мері» і «На мілинах алландських вод». Першого ж вечора новий брат став одним із найпопулярніших Прибирачів. Пляшки з віскі кілька разів обійшли по колу, обличчя присутніх розпашілися. У цей час керівник ложі знову звернувся до них:

— Хлопці, у місті живе чоловік, котрого настав час приборкати. Маю на увазі Джеймса Стейнджера, редактора «Вісника». Ви читали, що він знову написав про нас? — Мак-Гінті висмикнув із кишені газету. — Стаття називається «Закон і порядок». Слухайте: *«У долині панує кривавий терор. Після перших убивств минуло дванадцять років, і з того часу злочини не припиняються. Те, до чого ми тепер дійшли, викликає жах у всьому цивілізованому світі. Хіба заради цього наша батьківщина приймає до себе іммігрантів? Терор і беззаконня звили собі гніздо в тіні священного зоряного прапора свободи. Імена злочинців відомі, їхня організація діє відкрито. Чи довго ми будемо ще терпіти? Невже нам вічно жити...»* Ну, я прочитав достатньо цієї гидоти, — завершив Мак-Гінті, відкинувши газету. — А тепер питаю, як маємо вчинити з цим мерзотником?

— Смерть йому! — вигукнуло кілька голосів.

— Я проти, — піднявся з крісла Морріс. — Повторюю, брати, наша рука занадто міцно тисне на долину, і настане час, коли люди проти нас об'єднаються. Джеймс Стейнджер — старий. Його поважають у місті й в усій околиці. Якщо його вбити, вся долина збунтується, і нас самих можуть знищити.

— А скажіть, будь ласка, яким чином вони зможуть це зробити? — заперечив Мак-Гінті. — Руками поліції? Та одна половина правоохоронців отримує у нас платню, а інша — нас боїться. Або, може, за допомогою судів і суддів? Га?

— Існує ще закон Лінча... — додав було Морріс.

У залі загаласували.

— Варто мені захотіти, — сказав Мак-Гінті, — і я зберу двісті людей, котрі очистять усе місто.

Раптом, посиливши голос і грізно насупивши чорні густі брови, він промовив:

— Дивіться, брате Морріс, я стежу за вами вже не перший день. Вам бракує відваги, і ви намагаєтеся позбавити мужності інших. Кепсько доведеться вам, якщо ваше власне ім'я з'явиться в моїх списках.

Морріс зблід і опустився у крісло. Тремтячою рукою він підняв склянку, але перш ніж озватися, зробив кілька ковтків.

— Даруйте, вельмишановний магістре і всі брати, якщо я бовкнув щось не те. Ви всі знаєте, що я боюся лише, щоб із ложею не сталося чого лихого. Саме цей страх і змусив мене промовити необережні слова. Але ж я більше довіряю вашим думкам, високоповажний магістре, ніж своїм власним! І я обіцяю... обіцяю більше ніколи...

Він знітився. Почувши ці смиренні слова, Мак-Гінті, мабуть, вдовольнився, у будь-якому разі перестав супитися.

— Дуже добре, брате Морріс. Мені й самому було би сумно, якби нам довелося вас провчити. Поки ж я займаю своє місце, маємо зберігати єдність як у словах, так і в справах. А тепер, хлоп-

ці, — продовжив він, — ось що я вам скажу: якщо ми покараємо Стейнджера як годиться, то, можливо, і справді накликаємо на себе неприємності. Газетярі тримаються один за одного, і всі часописи в штаті здійняли б галас, закликаючи до поліції та війська. Але прочити його таки треба. Візьмете це на себе, брате Болдвін?

— З радістю, — відповів той.

— Скількох братів візьмете з собою?

— Шістьох. Двоє залишаться чатувати біля дверей. Чи підете ви, Гоєре, ви, Менселе, ви, Сканлене, обоє брати Вілбі...

— Я пообіцяв новому братові, що він також піде, — докинув голова.

Тед поглянув на Мак-Мурдо, і його погляд свідчив, що він нічого не забув і не вибачив.

— Нехай іде, якщо схоче, — похмуро відповів Болдвін. — І чим швидше ми займемося справою, тим краще.

Ложа почала розходитися — гамірно, із захмелілим гомоном. У барі залишалося ще достатньо відвідувачів, і декотрі брати до них приєдналися. Маленький загін, який отримав завдання, відділився й рушив найглухішими вулицями, щоб не привертати до себе уваги. Тріщав сильний мороз, в ясному небі висів молодик. Прибирачі зібралися біля яскраво освітленої будівлі із золотою вивіскою над головним входом «Вісник Верміссі». З будівлі чувся тріскіт друкарської машинки.

— Гей, ви, — гукнув Болдвін Мак-Мурдо, — стійте внизу біля дверей і наглядajte, щоб шлях для відступу був вільний. З вами може залишитися Артур Вілбі. Решта — за мною. Не бійтеся нікого: дюжина свідків підтвердить, що цієї миті ми перебували в Будинку спілки.

Наближалася північ, останні поодинокі перехожі зникли у своїх домівках. Відчинивши двері редакції, Болдвін і його супутники побігли сходами. Мак-Мурдо й Вілбі залишилися внизу. Через півхвилини згори почулися вигуки, прохання про

допомогу, тупіт, стукіт звалених меблів. Потім на майданчик вибіг сивочолий чоловік. Але його наздогнали, окуляри нещасного злетіли й дзвінко розбилися біля ніг Джека. Старигань упав, одразу шестеро київ загупали по його спині. Він корчився, стогнав, його довгі худі ноги та руки тремтіли під ударами. Нарешті він затих. Усі, крім Болдвіна, відступили, але той, із обличчям, спотвореним злістю, продовжував бити нещасного по голові. Мак-Мурдо вибіг сходами та вхопив Болдвіна за руку.

— Ви його вб'єте, — сказав він. — Годі!

Болдвін оскаженіло зиркнув на нього та відсмикнув руку.

— Хто ви такий, щоб втручатися? Геть! — він знову здійняв палицю, але Мак-Мурдо вихопив револьвер.

— Ви там обережніше, — сказав він. — Не раджу підіймати на мене руку, інакше справа скінчиться погано. А щодо нього, то хіба магістр не заборонив убивати цього чоловіка?

— Він має рацію, — сказав один зі зграї.

— Втікайте! — закричав знизу Вілбі.

На першому поверсі, у друкарні, здійснювся галас. Кілька робітників і метранпаж вискочили на нижній майданчик. Прибирачі облишили нерухомого стариганя та кинулися вниз. Дехто побіг назад у бар, інші, серед яких був і Мак-Мурдо, знову розсипалися темними вуличками та кружними шляхами подалися додому.

Розділ 4

ДОЛИНА СТРАХУ

Наступного ранку Мак-Мурдо передусім згадав про свій вступ у ложу. Воно й не дивно: рука в нього розпухла — запальний процес, дуже боліла голова. Пізно поснідавши, він

узявся за лист одному приятелеві. Принесли свіжий «Вісник». Внизу була надрукована замітка під заголовком «Злочин у редакції “Вісника”». Вона коротко повідомляла про вечірній напад і закінчувалася словами: «Справу передали поліції, проте навряд чи можна сподіватися, що розслідування призведе до якихось результатів. Численним друзям Стейнджера повідомляємо, що, хоча його й жорстоко побили, чоловік отримав кілька ушкоджень голови, життя його поза небезпекою».

Мак-Мурдо відклав газету, його рука легко тремтіла. Мабуть, забагато хильнув учора. Він розкурював люльку, коли в двері кімнати постукала й увійшла господиня. Вона передала йому записку, щойно принесену хлопчиком-кур'єром. Мак-Мурдо відразу пошукав підпис, але його не було. Текст був такий: *«Маю побалакати з вами, але не у вас удома. Можемо зустрітися біля флаштока на Млиновому пагорбі. Якщо прийдете туди зараз, повідомлю щось важливе і для вас, і для мене».*

Мак-Мурдо двічі перечитав ці рядки, але вони нічого не повідомили йому про можливого автора. Поміркувавши, він усе ж вирішив піти на зустріч.

Млиновим пагорбом називали невеликий запущений парк у центрі міста. Улітку там вешталися нероби, взимку ж він був порожній, і було це дуже непривабливе місце. З вершини пагорба, на якому й був розбитий парк, відкривався вигляд не лише на містечко, а й на звивисту долину, що простягалася донизу, вкриту чорним від кіптяви та вугільного пилу снігом, і на порослі лісом гори. Мак-Мурдо пішов угору доріжкою, обсаженою з обох боків ялинками, і нарешті дістався до закритої корчми посеред парку. Поруч із корчмою виднівся порожній флашток, а під ним стояв чоловік у плащі з піднятим коміром і в низько насунутому капелюсі.

Він обернувся на відгомін кроків, і Мак-Мурдо з подивом упізнав Морріса. Замість привітання вони обмінялися сигналами ложі.

— Я мав порадитися з вами, містере Мак-Мурдо, — сказав Морріс невпевнено. — Дякую, що прийняли моє запрошення.

— Чому ви не підписалися?

— Треба бути обережним, зараз не знаєш, кому можна довіряти, а кому — ні.

— Братам по ложі слід довіряти.

— Ну, не завжди, — у запалі заперечив Морріс. — Усе, що ми говоримо, і навіть усе, що думаємо, передають містеру Мак-Гінті.

— Послухайте, — невдоволено зауважив Мак-Мурдо, — ви ж знаєте, що я тільки вчора присягнув на вірність магістру. Хочете, щоб я зламав присягу?

— Кепські ж у нас справи, якщо вільні громадяни не сміють висловлювати свої думки, розмовляючи віч-на-віч.

Мак-Мурдо, котрий пильно спостерігав за співрозмовником, здавалося, пом'якшав.

— Як ви знаєте, я тут не так давно, тож погано засвоїв ваші звичаї. Не мені починати, містере Морріс... Якщо вам потрібно щось сказати, то слухаю вас.

— Щоб передати все містерові Мак-Гінті?

— Розслабтеся. Особисто я залишуся вірним ложі, кажу вам це прямо. Але не видаю те, що має залишитися таємницею. Але врахуйте: ні в чому, що суперечить інтересам ложі, не чекайте від мене допомоги.

— Можливо, я віддам у ваші руки своє життя, будучи відвертим. Але ви все ж новачок. Отже, совість ваша ще не настільки зашкарубла, як у інших. Ось чому мені захотілося побалакати з вами.

— Що ж ви хочете мені повідомити?

— Якщо ви мене зрадите, нехай ляже на вас моє прокляття.

— Я сказав, що не буду!

— Тоді відповідайте: коли ви стали членом ложі в Чикаго, склали обітницю вірності та милосердя, вам спало на думку, що це приведе вас на кримінальний шлях?

— Дивлячись, що таке кримінал.

— Дивлячись що... — вигукнув Морріс розгнівано. — Мало ви бачили наших справ, якщо можете назвати їх якимось інакше. Ну, а минулої ночі, коли старого чоловіка, котрий міг бути вашим батьком, побили мало не до смерті. Що це було, скажіть?

— Дехто сказав би, що війна, — спокійно відповів Мак-Мурдо, — а на війні — як на війні: всі хочуть поквитатися як можуть.

— Ви все ж не відповіли на моє запитання: чи думали ви про щось таке, коли вступали в ложу Чикаго?

— Мушу зізнатися, що ні.

— Так було й зі мною, коли я вступив в орден у Філадельфії. На жаль, справи мої там були кепські, й однієї клятої години я почув про Верміссу. Приїхав сюди, щоб залагодити їх. Господи, як подумаю... Зі мною приїхали дружина та трое дітей. На базарній площі я відкрив крамницю, і все було успішно. Потім вступив у місцеву ложу — так само, як ви вчора. Й одразу ж опинився у владі лиходія та заплутався в сітях злочинів. Що мені залишалось робити? Не можу звідси поїхати, адже всі кошти я вклав у магазин. Якщо відмовлюся від братства, накладу головою, й один Бог знає, як учинять із моєю дружиною та дітьми. Це жахіття!

Морріс затулив обличчя руками. Мак-Мурдо стенив плечима:

— Ви занадто жалісливі для всіх цих справ.

— У мені ще не вмерла совість, але вони перетворили мене на злочинця. Особливо запам'ятався один випадок. Якось мені дали доручення. Якби я відмовився, мене спіткала б смерть... Спогад про те, що трапилося, вічно переслідуватиме мене. Миль за двадцять від містечка стояв відокремлений будинок, он там, біля гір... Мені наказали чатувати двері, доручити відповідальнішу роботу вони не наважилися. Решта увійшли в кімнату, і коли знову з'явилися з дверей, їхні руки були по лікті в крові... Ми вже збиралися йти, коли позаду нас у будинку залемтувала дитина. Я мало не зомлів від жаху, але мені треба було всміхатися, інакше наступного разу вони вийшли б із закривавленими руками з мого будинку, а мій маленький Фред ридав би так само... За наказом я став катом... Я віруючий католик, але священник не захотів навіть спілкуватися зі мною, дізнавшись, що я Прибирач... Мене відлучили від церкви... Мені ясно, що ви котитеся тією самою доріжкою, і я питаю вас: ви готові стати холоднокровним убивцею?.. Або ми все ж можемо якимось чином зупинити все це?

— Що ж ви хочете робити? — різко спитав Мак-Мурдо. — Не донести ж?

— Боронь, Боже, — замахав руками Морріс. — Одна думка про це вартувала б мені життя.

— Ну, що ж, — сказав Мак-Мурдо, — особисто мені ви здаєтеся просто слабхарактерною людиною. До того ж ви надаєте всьому цьому занадто багато значення.

— Занадто багато!!! Поживіть тут довше, тоді зрозумієте! Подивіться в долину, яку тінь кидають на неї клуби диму? Повірте, тінь злочинів — куди похмуріша. Ми живемо у Долині страху. Від заходу сонця до ранкової зорі серця мирних жителів тремтять від переляку. Скоро, чоловіче, ви самі в цьому переконаєтеся.

— Поживемо — побачимо, — безтурботно кинув Мак-Мурдо. — Прийде час, і я скажу вам, що думаю з цього приводу. А тепер мені ясно лише одне: ви не годитеся для життя в долині й чим швидше продасте свою крамницю за будь-яку ціну та заберетеся звідси, тим краще. Я не забуду, що ви сказали. Сподіваюся, ви мали гарні наміри. Прощайте.

— Стривайте, — зупинив його Морріс. — Нас могли помітити разом, і хтозна, чи не забажають дізнатися, про що ми розмовляли.

— З вашого боку завбачливо подумати про це.

— Скажімо, я пропонував вам місце у моїй крамниці.

— А я відмовився. Ну що ж, домовилися. Бувайте, брате Морріс, і бажаю, щоб у майбутньому вам жилося легше.

Того ж вечора Мак-Мурдо в задумі сидів у своїй вітальні біля грубки й кури́в. Несподівано двері відчинилися й у кімнату ввійшов магістр ложі. Він сів навпроти парубка й кілька секунд мовчки витріщався на нього. Мак-Мурдо витримав цей погляд цілком спокійно. Нарешті Мак-Гінті озвався:

— Я рідко ходжу в гості, брате Мак-Мурдо, адже клієнти забирають у мене занадто багато часу. Проте вирішив навідати вас.

— Я цим пишаюся, — відповів Мак-Мурдо й підвівся, щоб дістати пляшку віскі з буфета. — Не чекав такої честі.

— Ну, як рука?

Мак-Мурдо скривився.

— Дається взнаки, але нічого: варто перетерпіти.

— Авжеж, — підтвердив Мак-Гінті, — варто для людей, відданих ложі та готових працювати для неї. Про що ви балакали з братом Морісом на Млиновому пагорбі?

Запитання пролунало несподівано, але у Мак-Мурдо була напоготові відповідь.

— Морріс — хороший хлопець. Йому здалося, що я в скруті, і, бажаючи мені допомогти, він запропонував мені місце у своїй крамниці.

— І ви відмовилися?

— Ну, звісно. Я можу, не виходячи з кімнати, отримати за чотири години більше, ніж він дав би мені за місяць.

— Це правда. Але на вашому місці я не став би часто зустрічатися з Морісом.

— Чому?

— Бо я раджу це вам. Для всіх виявилось б цілком достатньо мого слова.

— Можливо, але не для мене, — сміливо заперечив Мак-Мурдо.

Очі смаглявого велетня гнівно спалахнули, проте наступної миті вираз його обличчя змінився, і він гомерично зареготав нещирим сміхом.

— Я завжди казав, що ви крапчаста карта в грі. Ну, якщо вам потрібні пояснення, будь ласка, я їх вам дам. Хіба Морріс не відгукувався погано про ложу?

— Ні.

— А про мене?

— Також ні.

— Отже, він вам просто не довіряє. У душі ж він невірний брат. Ми це знаємо й чекаємо тільки нагоди покарати його. У нашому загоні немає місця для паршивої вівці. А якщо будете обійматися з невірним чоловіком, підозра в невірності впаде й на вас. Зрозуміли?

— Я не можу заприязнитися з ним, бо цей чоловік мені не подобається, — відповів Мак-Мурдо. — Що ж до моєї невірності, то якби про неї згадали не ви, а хтось інший, йому б не довелося промовити наступну фразу.

— Гаразд, сказано досить, — зауважив Мак-Гінті. — Я прийшов, аби вчасно попередити вас, що й зробив.

— Але як ви дізналися про моє побачення з Морісом? Мак-Гінті засміявся.

— Я вимушений знати все, що відбувається в місті, — сказав він, — і раджу пам'ятати, що я знаю все. Ну, мені час, лише додаю, що...

Але він не встиг закінчити прощальну фразу, як відчинилися двері, й насторожені обличчя трьох полісменів зазирнули всередину. Мак-Мурдо схопився й дістав револьвер, проте відразу ж сховав його до кишені, побачивши спрямовані на себе стволи гвинтівок. Четвертий чоловік, також в однострої, увійшов до покою, і Мак-Мурдо впізнав у ньому капітана Мервіна з Чикаго. Капітан підійшов ближче та похитав головою.

— Я так і думав, що нам іще доведеться зустрітися. Одягайтеся й ходімо.

— Вам доведеться за це відповісти! — прогримів Мак-Гінті. — Як ви можете вдиратися в приватну оселю й ображати порядних людей?

— Це вас не стосується, раднику, — відповів Мервін. — Ми прийшли не за вами, а ось за цим юнаком, і ви зобов'язані допомагати поліції виконувати її обов'язок.

— Він мій приятель, і я відповідаю за нього.

— Дивіться, містере Мак-Гінті, щоб вам не довелося відповідати за власні справи. Ну, а цей Мак-Мурдо був негідником ще до приїзду в Верміссу, негідником він залишився й досі... Ну ж бо, подайте сюди револьвер, чоловіче.

— Ось він, — із холодним серцем відрубав Мак-Мурдо. — Якби ми були з вами віч-на-віч, капітане Мервін, ви б розмовляли інакше.

— Де ордер про арешт? — поцікавився Мак-Гінті. — Правду кажу, поки в поліції служать такі джентльмени, як ви, у Верміссі все буде зле. Ви нас образили та відповісте за це.

— Ви виконуйте ваш обов'язок, як ви його розумієте, раднику, — не злякався Мервін, — а ми виконуватимемо свій.

— У чому ж мене звинувачують? — спитав Мак-Мурдо.

— У тому, що ви брали участь у нападі на редактора Стейнджера в приміщенні «Вісника». Можете радіти, що вас не звинувачують у вбивстві.

Мак-Гінті брутално зареготав.

— Якщо справа в цьому, то раджу вам облишити його: Мак-Мурдо був у Будинку спілки та до півночі грав у покер. Дванадцять свідків підтвердять мої слова.

— Усе з'ясується на суді. А наразі ходімо, Мак-Мурдо. Відійдіть, містере Мак-Гінті, убік: під час виконання своїх службових обов'язків я опору не дозволю.

У голосі капітана прозвучала така рішучість, що Мак-Мурдо та Мак-Гінті залишалося лише скоритися. На прощання магістр устиг шепнути кілька слів арештанту.

— А як же?.. — він указав великим пальцем через плече, і Мак-Мурдо збагнув, що він має на увазі фальшиві долари.

— Усе гаразд, — пошепки відповів Мак-Мурдо: у нього був сховок під підлогою в спальні.

— До побачення, — голосно сказав Мак-Гінті, стискаючи йому руку. — Я переговорю з адвокатом Рейлі й усі витрати візьму на себе. Можете бути певними: вас скоро звільнять.

Капітан підозріло поглянув на них.

— Ви двоє, — звернувся він до полісменів, — вартуйте арештанта та стріляйте, якщо надумає втекти. А я обшукаю будинок.

Але обшук нічого не дав, і Мак-Мурдо відвели в поліцію. Стемніло, дув різкий вітер, тому людей на вулицях було мало. Але зустрічалися перехожі, підбадьорені темрявою та присутністю поліції, котрі обсіпали заарештованого обра́зами.

— Судити клятого Прибирача! — крикнув хтось. — Лінчувати його!

Після короткого допиту Мак-Мурдо помістили в загальну камеру. Там він побачив Болдвіна й інших учасників нападу. Але довга рука ложі дотяглася й сюди.

Уночі якийсь полісмен увійшов у камеру з оберемком соломи та вийняв з неї дві пляшки віскі, харчі та колоду карт. Арештанти цієї ночі не нудьгували.

Уранці стало ясно, що їм справді немає чого боятися. З одного боку, свідки нападу, метранпаж й інші працівники, визнали, що освітлення було слабке, а вони хвилювалися й тому не можуть тепер переконливо засвідчити особи нападників. До того ж спритний адвокат, запрошений Мак-Гінті, зовсім їх заплутав. Потерпілий, котрий дав свідчення в лікарні, пам'ятав лише, що першим його ударив чоловік із вусами. Стейнджер, правда, додав, що переконаний у причетності до нападу Прибирачів, бо з усіх навколишніх жителів лише вони його ненавидять і він неодноразово отримував від них листи з погрозами. Але з іншого боку, шестеро громадян, зокрема й муніципальний радник Мак-Гінті, заявили, що всі обвинувачені в момент нападу грали в карти у Будинку спілки та розійшлися дуже пізно. У результаті звинувачених відпустили, сказавши їм кілька слів, схожих на вибачення, а капітану Мервіну й усій поліції зробили зауваження за недоречну старанність.

Коли оголосили рішення, у залі пролунали овації. Мак-Мурдо глянув і побачив багато знайомих облич. Брати

ложі всміхалися та махали капелюхами. Інші сиділи, зціпивши зуби та насупивши брови, і мовчки дивилися на виправданих, коли ті виходили з суду. Тільки один робітник із чорною бородою гукнув їм услід:

— Кляті вбивці!.. Ми все ж запхаємо вас до каземату!

Розділ 5

НАЙТЕМНІШИЙ ЧАС

Коли щось і могло збільшити популярність Мак-Мурдо серед Прибирачів, то лише цей арешт і подальше виправдання. Він уже заслужив репутацію веселого хлопця, гордого та запального, нездатного знести образу ні від кого, навіть від самого майстра ложі. Лише дехто зі старших братів, зокрема й Болдвін, явно драгувався такий блискавичній кар'єрі новачка. Але вони трималися обережно, бо Мак-Мурдо так само легко вступав у бійку, як сміявся й жартував.

Зате старий Шефтер тепер узагалі не бажав мати з ним нічого спільного й категорично заборонив з'являтися в нього вдома. Однак любляча Етті не могла відмовитися від Джека, хоча здоровий глузд і їй підказував, до чого призвело б заміжжя з таким чоловіком. Якось уранці, провівши безсонну ніч, дівчина вирішила побачитися з Джеком та вмовити його відмовитися від цих темних справ. Вона подалася до нього та непомітно прослизнула в кімнату, де, як вона знала, жив Мак-Мурдо. Той сидів за столом і щось писав. Кроків Етті він не почув. Раптом її охопив грайливий настрій. Дівчина навшпиньки підкралася до Джека та несподівано поклала руку йому на плече.

Намір Етті налякати його був більш ніж удалим. Джек миттю схопився, наче підкинутий пружиною, і різко обернувся.

Ліва рука його одночасно зім'яла папір, що лежав на столі, а правою він ледь не схопив дівчину за горло. Секунду він витріщався на неї шаленим нерозуміючим поглядом, потім на обличчі зобразилося полегшення, здивування і, нарешті, радість.

— А, це ви, Етті, — сказав Джек, різко витираючи спітніле чоло. — Лиш подумайте: ви прийшли до мене, а я вас так зустрічаю! Ох, Етті, дозвольте мені заспокоїти вас!

І він простягнув до юнки руки. Але та ще перебувала під сильним враженням від побаченого виразу смертельного страху, який у першу мить з'явився на обличчі парубка.

— Чому ви так сильно злякалися мене? О, Джеку, якби ваша совість була чистою, ви не дивилися б на мене так!

— Я думав про інше, і коли ви безгучно підкралися...

— Ні, Джеку, — у дівчини раптом спалахнула підозра. — Дайте мені листа, який писали!

— Етті, я не можу виконати вашого прохання.

— Ви писали іншій жінці! Інакше не стали б ховати від мене листа. Можливо, ви писали своїй дружині? Я навіть не знаю достеменно, чи ви неодружені. Адже вас тут ніхто не знає!

— Я неодружений, Етті. Присягаюся, ви для мене єдина жінка на світі!

— Тоді чому не хочете показати мені листа?

Він поглянув на неї з ніжністю.

— Люба, я присягнув не показувати його, і як не порушив би слова, даного вам, дотримаю обіцянки й іншим. Справа стосується ложі, і це — таємниця навіть від вас. Якщо я злякався дотику вашої руки, невже ви не розумієте, чому? Адже це могла бути й рука ворога.

Парубок пригорнув дівчину до себе, і поцілунки остаточно розігнали її сумніви та страхи.

— Скажіть, а тепер ви знову спокійні? Авжеж?

— Про який спокій ви кажете, Джеку, коли я будь-якого дня можу почути, що вас судять за вбивство? Мак-Мурдо — Прибирач! Ці слова щоразу болем пронизують моє серце.

— Ми намагаємося своїми засобами відстояти належні нам права.

Етті притулилася до нього.

— Покиньте їх, Джеку! Заради мене! Я прийшла просити вас про це. О, Джеку, ви бачите, я благаю на колінах!

Він підняв дівчину, притиснув до грудей і спробував заспокоїти.

— Ну ж бо, Етті, ви й самі не знаєте, чого просите. Чи можу я покинути розпочату справу? Це було б ламанням присяги, зрадою! Якби ви знали обставини, в яких я опинився, то не просили б про це. А потім — хіба ложа так просто відпустить людину, посвячену в її таємниці?

— Я вже все обміркувала, Джеку. У батька є певні заощадження, і йому також набридло це кляте місто. Ми разом утечемо до Філадельфії або Нью-Йорка й сховаємося там.

Джек гірко всміхнувся:

— У ложі довгі руки! Вони легко сягнуть звідси і до Філадельфії, і до Нью-Йорка.

— Ну, тоді поїдемо в Англію або Німеччину, на батьківщину мого батечка. Поїдемо, куди хочете, тільки б опинитися подалі від цієї Долини страху!

Мак-Мурдо згадав про Морріса.

— Ось уже вдруге при мені її так називають. Справді багато хто з вас пригнічений страхом.

— О, Джеку, всі миті нашого життя затьмарені. Може, ви гадаєте, що Болдвін усе пробачив? Він тільки боїться вас, інакше... що було б уже з нами! Якби ви бачили, як він дивиться на мене...

— Зрозумійте, мила, я не можу зараз поїхати. Зате якщо ви мені довіритесь, я сам знайду хороший, чесний вихід із становища.

— З такого становища не може бути чесного виходу.

— З вашої точки зору — так. Але дайте мені шість місяців, і я, не соромлячись нічиїх поглядів, зможу вибратися з долини.

Юнка недовірливо поглянула на нього.

— Шість місяців? Обіцяєте?

— Ну, може, сім або вісім... У будь-якому разі раніше, ніж через рік, ми звідси виберемося.

Більше Етті нічого не досягла. Але й це було вже щось. Віддалений світ трохи розсіяв морок безнадійного майбутнього. Коли Етті повернулася додому, на душі їй було легше, ніж будь-коли за весь час, що вона знала Джека.

Позаяк Мак-Мурдо став повноправним членом ложі та почав отримувати докладнішу інформацію, він незабаром з'ясував, що діяльність Прибирачів аж ніяк не обмежувалася однією долиною, а була набагато ширшою та складнішою. Навіть Мак-Гінті, мабуть, не був обізнаний про все вповні. Брат вищого ступеня, котрого називали крайовим делегатом, жив у Латці Гобсона, відав багатьма окремими ложами та самовладно розпоряджався ними. Мак-Мурдо лише раз бачив його — маленького сивого чоловічка, схожого на пацюка, який не ходив, а ковзав, нишком кидаючи погляди праворуч і ліворуч. Його звали Іванс Потт. Сам магістр сто сорок першої ложі явно відчував до цього чоловіка щось на кшталт шанобливого трепету.

Якось Сканлен, котрий жив в одній оселі з Мак-Мурдо, отримав від Мак-Гінті листа, до якого була додана записка Іванса Потта. Той повідомляв керівнику ложі Вермісси, що надсилає до нього двох бравих хлопців, Ловлера й Ендрюса, яким доведеться попрацювати в околицях міста. Чи не буде

магістр таким люб'язним гарненько сховати їх до того часу, коли настане їм час діяти? І Мак-Гінті попросив Сканлена та Мак-Мурдо прихистити в себе гостей.

Того ж вечора з'явилися Ловлер та Ендрюс, кожен зі своїм дорожнім наплічником. Ловлер, чоловік у літах і замкнутий, у чорному костюмі та м'якому капелюсі, із сивою розпатланою бородою, був схожий на священика. Ендрюс, майже хлопчик, з відкритим обличчям і розбещеними манерами, навпаки, здавався школярем, який безтурботно насолоджується вакаціями. Обоє вони не пили нічого міцного та загалом поводитися вкрай чемно. Утім, вони більш-менш охоче розповідали й про свої минулі доручення. На рахунку Ловлера їх було чотирнадцять, в Ендрюса — три. Лише про те, що їм доведеться зробити, мовчали.

— Нас вибрали тому, що ні я, ні цей хлопчисько не пиячимо, — тільки й сказав Ловлер. — Отже, нічого зайвого не бовкнемо.

— Усі ми працюємо разом, — відповів на це Сканлен.

Усі четверо сиділи за вечерею.

— Слушно, і ми охоче побалакаємо про те, як прибрали Чарлі Вільямса, або Симона Берда, або ще когось.

— Тут у нас живе з півдюжини людей, із котрими я б із задоволенням звів рахунок! — вигукнув у запалі Мак-Мурдо.

— А ви не маєте наміру навідати Джека Нокса з Ірландії? Я з радістю почув би, що він отримав те, що заслужив.

— Ні, нас цікавить не він.

— Може, Герман Штраус?

— І не він.

— Ну, ми не наполягаємо. Таємниця — то таємниця. Просто хотіли б вам допомогти.

Ловлер із посмішкою похитав головою. Від нього нічого не можна було вивідати.

Однак Сканлен і Мак-Мурдо все ж твердо вирішили бути присутніми при «забаві», як вони казали. Коли Мак-Мурдо почув на сходах тихі кроки, то розбудив Сканлена, й обоє миттю вдяглися. Зовнішні двері були відчинені. Ще не розвидніло, але при зрадливому світлі вуличних ліхтарів Мак-Мурдо та його супутник розгледіли два силуети, що хутко віддалялися, й обережно рушили за ними.

Їхній будинок стояв на самому краю міста. Дуже швидко Мак-Мурдо та Сканлен опинилися в полі, неподалік від перехрестя двох сільських доріг. На роздоріжжі Ловлера й Ендрюса чекали ще троє заїжджих братів. Вочевидь, справа була важлива. Брати попрямували до Воронячої гори, де розкинулися копальні великої компанії. Ними завідував енергійний і безстрашний директор, уродженець Нової Англії, який навіть у довгі роки терору зумів підтримувати необхідну дисципліну та лад серед своїх підлеглих.

Світало, чорною стежкою йшли гірники поодиноці та групами.

Мак-Мурдо і Сканлен змішалися з ними, не випускаючи з уваги заїжджих братів. Над землею висів густий туман. Раптом пролунав різкий свисток: це був сигнал, який означав, що хвилин через п'ять-десять почнеться спуск у штольнію.

Коли Сканлен і Мак-Мурдо дійшли до відкритого майданчика біля копальні, там скупчилося близько сотні шахтарів. Чекаючи спуску, вони тупотіли ногами та дмухали собі на руки, щоб якимось зігрітися. Приїжджі брати стояли осторонь. Сканлен і Мак-Мурдо піднялися на купу шлаку віддалік. З машинного відділення вийшов бородатий управитель Мензис і знову засвистів у свисток: почався спуск у штольнію. Цієї миті звідкілясь збоку підійшов директор, високий худорлявий чоловік. Ступивши кілька кроків, він помітив групу мовчазних

і незворушних незнайомців. Вони були в робочому одязі й усі в глибоко насунутих капелюхах.

— Хто ви такі? Якого біса вам треба? — спитав директор, підходячи до гурту.

Замість відповіді молодий Ендрюс ступив уперед і вистрелив йому в живіт. Сотня гірників, що чекали, завмерла, немов паралізована. Директор обома руками затиснув рану, устав і рушив геть хитаючись, але тут вистрелив і другий убивця. Директор упав на бік, смикаючи ногами та хапаючи руками уламки руди. Від вигляду цього з грудей Мензиса вирвався крик люті, і він із ломакою в руках кинувся на вбивць. У нього також вистрелили кілька разів, і нещасний мертвим упав до ніг убивць. Кілька гірників подалося вперед, почувшись голоси співчуття та гніву. Але двоє з прибульців випустили кілька набоїв, кулі просвистіли над головами робітників, і ті негайно відступили. Вбивці одразу ж розчинилися в ранковій імлі. Усе сталося миттєво. Свідки цієї сцени ледь устигли отямитися, як усе було скінчено, і навряд чи хтось із них міг би описати зовнішність людей, котрі щойно на очах цілого натовпу вчинили подвійне вбивство.

Сканлен і Мак-Мурдо рушили додому. Сканлен притих, він уперше бачив «справжню справу», і вона здалося йому не такою кумедною, як йому описували. Мак-Мурдо також ішов мовчки, заглиблений у свої думки.

Цієї ночі в Будинку спілки брати ложі святкували новий успіх. Похмура тінь над долиною згустилася ще більше, жах іще дужче охопив жителів.

І як умілий полководець закріплює результати своєї перемоги, не даючи ворогові зібратися з силами й оговтатися після нещодавньої поразки, так і Мак-Гінті тієї ж ночі задумав нову операцію. Коли п'яні Прибирачі розходилися, він торкнувся

плеча Мак-Мурдо й повів його за собою в ту саму кімнатку, де відбулася їхня перша бесіда.

— Ось що, друже, — сказав він, — маю, нарешті, гідну вас справу. Доручаю її вам.

— Я цим пишаюся, — зрадів Мак-Мурдо.

— Можете взяти із собою Мандерса та Рейлі. Їх уже попередили. Поки ми не розберемося з Честером Вілкоксом, не матимемо спокою, а якщо вам удасться вбити його, то заслужите подяку всіх лож долини.

— Докладу всіх зусиль. Хто він і де його шукати?

Мак-Гінті вийняв із рота наполовину зжовану сигару і, пояснюючи, став водночас накидати грубий план на аркуші з нотатника.

— Він міцний горішок. Поліційний сержант, третій калач, і старих рубців на ньому не злічити. Ми двічі намагалися його вбити, але невдало. Останнього разу ми втратили Джима Карнавея. Тепер спробуйте ви. Ось будинок, бачите, він самотньо стоїть біля дороги на Залізний Дайк. Тож галасу ніхто не почує, хіба випадкові перехожі. Вдень не варто й пробувати. Вілкокс завжди носить при собі зброю і стріляє влучно. Тому головне — заскочити його вночі, зненацька. У будинку, крім нього, живуть троє дітей, дружина та служниця. Якщо будете забагато сперечатися, справі кінець. Гадаю, найкраще буде підкласти вибухівку під вхідні двері та підірвати...

— А що зробив цей чоловік?

— Хіба я не сказав вам, що він застрелив Джима Карнавея?

— А чому застрелив?

— Вам що до цього? Карнавей вештався навколо його будинку, і той його застрелив. Цього достатньо для мене та вас.

— Там дві жінки й діти. Їх також треба знищити?

— Необхідно, інакше не зможете дістатися до нього.

— Але вони ж нікого не застрелили.

— Що за балачки? Ви що, відмовляєтеся від доручення?

— Ні, раднику! Хіба я колись давав привід думати, що схильний до непокори? Розумне доручення чи ні, це вам вирішувати.

— Отже, ви готові все виконати?

— Звісно.

— Коли?

— Ну, зо дві ночі мені потрібні, щоб розвідати місцевість, оглянути будинок і скласти план. А на третю ніч...

— Дуже добре, — втішився Мак-Гінті, тиснучи Джекові руку. — Дійте. Це буде хороший день для нас, коли повідомите, що справу зроблено. Після такого удару вони всі впадуть на коліна.

Будинок Честера Вілкокса стояв самотньо миль за п'ять від Вермісси. Наступної ночі Мак-Мурдо подався на розвідку та повернувся, коли вже розвидніло. Вдень він обговорив план із двома своїми підлеглими, Мандерсом і Рейлі. Це були зовсім молоді хлопці, котрі говорили про майбутнє вбивство, наче йшлося про лови на оленя. Мак-Мурдо ще раз сховався на розвідку. Третьої ночі всі троє зустрілися за містом. Крім зброї, у них була з собою й вибухівка, якою вони поживилися на каменоломнях. Десь близько другої ночі Прибирачі дісталися місця призначення. Дув різкий вітер, і хмари з невеликими прогалинами хутко мчали небом. Мак-Мурдо та його спільники підкралися до будинку безшелесно. Усередині оселі, як і навколо, панувала повна тиша, яку порушував лише свист вітру в деревах. Мак-Мурдо обережно підклав лантух із вибухівкою під поріг будинку, прикріпив ґніт і підпалив його. Прибирачі відбігли на безпечну відстань і сховалися в канаві. Маленький вогник побіг мотузкою, дістався до вибухівки, після чого приголомшливий вибух здійняв у повітря приречену споруду. Завдання було виконане.

Однак уранці з'ясувалося, що операція Мак-Мурдо, так добре продумана та виконана, провалилася. Вілкокс виявився занадто завбачливим. Чи то доля багатьох інших жертв, чи якийсь передчуття змусили його якраз напередодні перебраться з сім'єю в інше, безпечніше житло... Вибух зруйнував порожній будинок.

— Байдуже, — сказав Мак-Мурдо, — він моя жертва, і я дістануся до нього, хоч би й мені довелося чекати цілий рік.

Збори ложі висловили Мак-Мурдо довіру. А через кілька тижнів газети повідомили, що Вілкокса застрелили із засідки.

Ось такими були «подвиги» Прибирачів, котрі перетворили долину Вермісси на Долину страху. У старих часописах можна прочитати й про те, як двох полісменів, Іванса і Гента, застрелили, коли ті намагалися заарештувати двох Прибирачів; як застрелили місіс Лербі, котра сиділа біля ложа свого чоловіка, мало не до смерті побитого за наказом Мак-Гінті; як спершу вбили старшого Дженкінса, а потім і його брата; як понівечили Джеймса Мердока; як підірвали будинок Степгауза, винищивши цілу сім'ю; як жорстока смерть спіткала Стендалса — і все це упродовж однієї зими.

Ця страшна зима закінчилася, але весна, яка знімає кайдани з природи, не принесла полегшення жителям Долини страху.

Розділ 6

НЕБЕЗПЕКА

До весни Мак-Мурдо вже отримав чин диякона братства й став однією з чільних постатей у раді ложі. Його думкою цікавилися, його допомоги просили чи не в кожній новій справі.

Але що популярнішим ставав він серед Прибирачів, тим похмурішими були погляди містян, коли він проходив вулицями Верміси. Чаша їхнього терпіння, здавалося, переповнилася, і страх поступово змінювався відчаєм. До ложі долинали чутки про таємні збори в редакції «Вісника», про те, що жителі вирішили створити загін самооборони та запасуються зброєю. Однак Мак-Гінті та його посіпаки всього цього не боялися. В їхніх рядах налічувалося достатньо людей, пов'язаних круговою порукою, щоб бити на сполох через заляканих до смерті містян. Усе зведеться, як і досі, до порожніх балачок і, можливо, до кількох безрезультатних арештів.

Але якось у травні, коли Мак-Мурдо збирався йти на звичне суботнє засідання ложі, до нього прийшов Морріс, слабкий і боязкий чоловічок.

— Можна мені відверто переговорити з вами, містере Мак-Мурдо? — спитав він.

— Певна річ, — відповів Мак-Мурдо.

— Я не забув, що якось виклав перед вами свої сумніви, і ви не видали мене.

— Було б про що розмовляти! Я ж казав вам тоді, що не зрадник. Але це не означає, що я з вами заодно.

— Я це знаю і все ж лише вам чомусь можу відкрити душу й знати, що ви мене не зрадите.

Гість із хвилину помовчав.

— Тут, — продовжував він далі, притиснувши руку до грудей, — зберігається таємниця, яка мене пече. Мушу нею поділитися... Якщо я мовчатиму, можливо, загинемо ми всі.

Мак-Мурдо пильно поглянув на тремтячого Морріса та налив йому віскі.

— Випийте, — запропонував він. — Це допоможе опанувати себе.

Морріс хильнув, і його щоки трохи порожевіли.

— Можу пояснити все однією фразою: на наш слід натрапив детектив.

Мак-Мурдо здивовано глянув на нього.

— Оце новина! Хіба вся округа не сповнена полісменами та детективами? А яка від них користь?

— Ні, це не місцевий детектив. Тутешніх ми справді знаємо, і боятися їх нічого. Але тут інша річ. Ви чули щось про агенцію Ната Пінкертона?

— Щось таке читав.

— Повірте, якщо люди Пінкертона беруть чийсь слід, то їхні дні злічені. Від них не врятуватися. Це вам не місцева поліція і навіть не федеральна. Їм дуже добре платять, і питання «спіймати чи випустити» для них не існує. У них хватка бульдогів. Тому якщо один із цих пінкертонів за нами стежить, нам кінець.

— Не гарячкуйте! Його можна позбутися.

— Отака ваша перша думка! Те саме скажуть і в ложі. Знову справа скінчиться вбивством!

— Вбивство — дрібниця! Тут це звична річ.

— Звісно, але не мені наводити вбивць на слід... Та після цього я не матиму й хвилини спокою! А тим часом ідеться про наші життя. Заради Бога, скажіть, що мені робити?

І, охоплений муками нерішучості, він почав гойдатися на ослінчику з боку на бік. Схопивши Морріса за плече, Мак-Мурдо добряче трусонув гостя.

— Послухайте, ви не виправите ситуації, завиваючи, як удова на похороні. Назвіть факти. Хто він? Де він? Як ви про нього дізналися?

Морріс підвів голову.

— Пам'ятаєте, я казав, що до приїзду сюди в мене на сході була крамниця? Там залишилися друзі, один із них служить на телеграфі. Учора я отримав від нього листа. Читайте ось у цьому місці.

Мак-Мурдо прочитав наступне: «Як поживають у вас Прибирачі? Ми часто чуємо про них із газет. Строго між нами, я сподіваюся скоро дізнатися про важливі події. Кілька великих компаній, зокрема й залізниця, серйозно взялися за справу. Можете бути впевнені, що вони доберуться до цих хлопців: справу доручили Пінкертону, і зайнявся нею найкращий детектив агенції Бирді Едвардс».

— Тепер прочитайте на звороті, постскриптум.

— «Про все це я дізнався в себе на телеграфі, тому про моє повідомлення не базікайте. Погодьтеся, друже, було б нерозумно, якби через руки чоловіка щодня проходили кодовані послання й він не навчився б їх розшифровувати. Це моя найкраща розвага й моя таємниця».

Якийсь час Мак-Мурдо сидів мовчки.

— Хтось іще знає про цей лист? — спитав він нарешті.

— Що ви! Звісно ж, ніхто.

— Як гадаєте, ваш приятель повідомив про це ще ко-мусь?

— Здається, у нього є двоє-трьох близьких друзів...

— Гм... Шкода, що він не описав зовнішність Бирді Едвардса. Тоді нам було б легко натрапити на його слід.

— Та звідки, Мак-Мурдо, адже він дізнався про детектива із закодованих послань!

Очі Мак-Мурдо блиснули.

— Знаю! Як по-дурному, що я не збагнув одразу! Ми спіймаємо його ще до того, як він устигне нашкодити нам. Ось що, Моррісе, ви згодні віддати справу в мої руки?

— О Господи, певна річ, лише позбавте мене цього.

— Ну, і чудово! Ви будете абсолютно непричетні. Не доведеться навіть згадувати вашого імені. Я все беру на себе, так ніби лист надіслали мені.

— Але що ви задумали?

— Чим менше будете знати, друже Морріс, тим вам буде спокійніше. Нічого не питайте й дайте подіям йти своїм природним шляхом.

Морріс скрушно похитав головою.

— Я відчуваю на собі його кров, — майже простогнав він.

— Самооборона — не вбивство, — похмуро всміхнувся Мак-Мурдо. — На війні — як на війні! Або йому гинути, або нам! Йому не можна дозволити довго залишатися в долині, інакше він і справді наламає дров! О, брате Морріс, боюся, що нам скоро доведеться обрати вас магістром, бо ви, безперечно, врятували ложу.

Мак-Мурдо зареготав.

Але коли Морріс пішов, перш ніж податися на засідання ложі, він розібрав якісь папери й частину з них спалив. Дорогою затримався біля будинку Шефтера. Постукав у віконце, щоб викликати Етті. Обличчя Мак-Мурдо було незвично серйозним та напруженим.

— Що трапилось, Джеку? — спитала Етті. — Милий, вам загрожує біда?

— Наразі ні, люба. Але, можливо, вартувало б зникнути звідси раніше, ніж справа дійде до безвиході.

— Зникнути?

— Адже я колись пообіцяв вам, що настане день, коли поїду. Тепер цей день, либонь, наближається. Сьогодні я отримав звістку, і не дуже приємну. Насувається загроза.

— Поліція?

— Гірше. Пригадуєте, як ви сказали: якщо я поїду, то поїдете зі мною?

— Так, пам'ятаю.

— Тоді вислухайте мене й зробіть усе, що вам скажу, у цьому єдиний порятунок для нас із вами. У цій долині відбудеться цілий ряд подій. Багато хто з нас буде змушений про себе

подбати. Я — у будь-якому випадку. Якщо мені доведеться втікати, удень чи вночі, маєте поїхати зі мною.

— Я поїду слідом за вами, Джеку.

— Ні-ні! Не слідом за мною, а зі мною. Долина Верміссі назавжди замкнеться для мене, і я ніколи більше не зможу суди повернутися. Як можу я залишити вас тут, навіть ненадовго? Поїдете зі мною?

— Авжеж, Джеку.

— Благослови вас, Боже, за вашу довіру. Коли дам вам знати, Етті, ви маєте негайно все покинути та поспішати на вокзал. Я з'явлюся туди за вами.

— Вдень або вночі я прийду на перший ваш поклик, Джеку.

Члени ложі вже зібралися у Мак-Гінті. Гул привітань зустрів Мак-Мурдо, коли він з'явився в залі. Крізь тютюновий дим Мак-Мурдо розгледів чорне волосся магістра, жорстоке, недружнє обличчя Болдвіна, схожого на шуліку секретаря та інших ватажків ложі.

— Ми раді бачити вас, брате, — сказав голова. — Маємо вирішити спірне питання.

— Він має на увазі суперечку Лендела з Іганом, — неголосно пояснив сусід Мак-Мурдо. — Обоє вимагають головної нагороди за вбивство старого Кребба у Стайлстауні, а як ми маємо дізнатися, чия саме куля його вбила?

Мак-Мурдо встав і підняв руку. Запанувала мовчанка.

— Високоповажний магістре, — сказав він урочисто, — прошу слова для дуже важливого повідомлення.

— За правилами ложі в таких випадках відкладається все інше, — погодився голова. — Слухаємо вас, брате Мак-Мурдо. Той вийняв із кишені листа.

— Високоповажний магістре та брати, — заявив він, — сьогодні я отримав лихі вісті. Нам треба негайно обговорити їх і вжити заходів, інакше дочекаємося несподіваного удару, який

знищить нас усіх. Мене поінформували, що кілька найбільших компаній об'єдналися з метою знищити нас. Нині у долині діє детектив Пінкертона Бирді Едвардс. Він збирає докази, які, можливо, накинуть зашморги на шиї багатьох із нас.

— Які маєте докази, брате Мак-Мурдо? — насупився Мак-Гінті.

— Так написано в листі, який потрапив у мої руки. Чий це лист, не важливо. Але запевняю вас своєю честю, що джерело гідне довіри.

— Я чув ім'я Едвардса, містере голово, — зауважив один із старших братів. — Кажуть, це найкращий детектив Пінкертона.

— Чи знає хтось його в обличчя? — поцікавився Мак-Гінті.

— Так, — озвався Мак-Мурдо. — Я знаю його в обличчя. Залою пробіг гул подиву.

— І мені здається, він у наших руках, — з радісною посмішкою продовжував Мак-Мурдо. — Діючи хутко та рішуче, ми можемо попередити небезпеку. Якщо довірите цю справу мені...

— А в чому полягає небезпека? — перепитав Мак-Гінті. — Що він може знати про нас?

— Не всі брати мають вашу твердість, раднику. Серед них можуть знайтися й слабкодухи. Що, коли Едвардсу вдасться когось підкупити? Може, йому це навіть уже вдалося! Існує лише один надійний засіб...

— Не дати йому покинути долину, — підказав Болдвін. — Між нами існували непорозуміння, але зараз я з вами цілком згоден.

— І як ми його знайдемо? — поцікавився Мак-Гінті.

— Високоповажний магістре, про наші плани не слід говорити при всіх. Я не підозрюю нікого з присутніх, але якщо Едвардс щось пронюхає, нам до нього буде не дістатися. Треба

обрати спеціальний комітет. Пропоную ввести в нього вас, містере голово, брата Болдвіна й ще п'ятьох.

Пропозицію Мак-Мурдо прийняли, і комітет одразу обрали. До нього увійшли Мак-Гінті, Болдвін, схожий на шуліку секретар ложі Гарвей, професійний убивця Тигр Кармак, скарбник і двійко братів Вілбі.

Збори ложі цього разу не затягували, вечерея минула без звичайної галасливої пиятики, і незабаром Прибирачі розійшлися.

— Кажіть, Мак-Мурдо, — спонукав магістр, коли в залі залишилися лише члени нового комітету. Мак-Гінті був похмурий, як хмара.

— Я сказав, що знаю Бирді Едвардса, — відповів Мак-Мурдо. — Але тут він, звісно, живе під іншим прізвиськом. Він видає себе за Стіва Вілсона.

— Звідки ви знаєте?

— Я бачив його й навіть спілкувався з ним. Правда, тоді я ще не розумів, що й до чого, і, якби не було листа, навіть не згадав би про цю зустріч. Але тепер я впевнений, що Стів Вілсон і є Едвардсом. Я натрапив на нього у вагоні, коли виїздив у середу. Він називався журналістом і старанно вивідував усе про Прибирачів. Сказав, що пише для «Нью-Йорк прес». Я, зрозуміло, нічого не розповів йому, крім кількох байок. Він їх записав і сказав: «Подумайте, містере, я заплачу добре, якщо тільки мені дадуть матеріал, який підійде для газети».

— А що ви йому розповіли?

— Я ж кажу — різні небилиці.

— Не дуже він великий спритник, якщо в них повірив.

— А хто вам сказав, що повірив? Він міг просто зробити вигляд, що записує. І потім — одні розповідають байки, а інші можуть і правду викласти. У будь-якому разі це хороший підхід до людей.

— Чому ж ви впевнені, що він детектив?

— Зараз поясню. Він вийшов у Латці Гобсона, я також. Потім я зайшов на телеграф. Він саме виходив звідти. Тамтешній телеграфіст — мій знайомий. «Отакої, — бідкався він, — треба брати подвійну плату за такі телеграми». І показує телеграфний бланк, заповнений якоюсь абракадаброю, на кшталт головоломки. Я кажу: «Це шифр». — «Але мені від цього не легше, адже він щодня надсилає таке повідомлення». — «Він журналіст, — припустив я, — і боїться, щоб інші не перехопили його факти». Правду кажучи, я й сам не дуже в це вірив, але нічого підозрілого мені тоді на думку не спало...

— Ви, мабуть, маєте рацію: це він, — кивнув Мак-Гінті.

— Але що робити?

— Чому б просто не вирушити до нього й не вбити цю почвару? — запропонував один із Прибирачів.

— Атож, — підхопив інший, — і чим швидше, тим краще.

— По-перше, ми не знаємо точно, де його шукати, — продовжував Мак-Мурдо. — Хоч він і в Латці Гобсона, але там не один будинок. По-друге, ми не знаємо, що саме він устиг повідомити своїм працедавцям. Не виключено, що він уже дещо рознюхав, але що саме? Це нам не завадило б дізнатися. Тому я маю інший план.

— Який? — уточнив Мак-Гінті.

— Завтра вранці подамся до Латки Гобсона й спробую його знайти. Сподіваюся, це мені вдасться. Не виключено навіть, що телеграфіст знає, де той живе. Коли знайду Едвардса, повідомлю, що я також Прибирач, і за певну винагороду запропоную відкрити таємниці ложі. Можете бути певні, він потрапить на гачок. Ну, а потім я скажу, що навіть маю документи вдома, але, мовляв, якби привів його до себе вдень і хтось нас побачив, це вартувало б життя нам обом. Тому я запропоную йому прийти годині о десятій вечора.

— А що потім?

— Що потім, мені здається, ясно і так. Будинок, де я орендую кімнату, стоїть відокремлено. Крім мене й Сканлена, в оселі немає ні душі. Якщо мені вдасться з ним домовитися, ви всі семеро зберетеся в мене до дев'ятої. Ми його впустимо, і тоді, присягаюся чортом, йому живим від нас не втекти.

— Ну, що ж, будемо сподіватися, що в агенції й справді з'явиться вакансія, — зловісно всміхнувся Мак-Гінті. — Так і вирішимо, Мак-Мурдо. Завтра о дев'ятій збираємося у вас. Нехай тільки двері за ним зачиняться, про все інше подбаємо ми.

Розділ 7

БИРДІ ЕДВАРДС У ПАСТЦІ

Наступного ранку Мак-Мурдо поїхав до Латки Гобсона. За дивним збігом саме цього дня поліція проявила до нього інтерес. Капітан Мервін, той самий, хто знав його в Чикаго й уже заарештовував якомсь у Верміссі, підійшов до парубка на станції. Мак-Мурдо відвернувся та відмовився з ним спілкуватися.

Повернувшись із поїздки, Мак-Мурдо зайшов у бар і шепнув Мак-Гінті:

— Він приїде.

— Дуже добре, — втішився Мак-Гінті.

Він був у жилетці, прикрашеній золотими ланцюжками, а крізь його кудлату бороду проривалися сяючі промені діаманта. Але обличчя радника було похмурим.

— Як гадаєте, багато він знає? — тривожно спитав Мак-Гінті.

Мак-Мурдо стенив плечима.

— Він прожив тут достатньо довго, принаймні тижнів із шість. Грішми його, вочевидь, забезпечили вдосталь, а з їхньою допомогою, самі розумієте, можна домогтися багато.

— У ложі немає зрадників, — із жаром кинув Мак-Гінті. — Всі її члени надійні, як криця. Хоча, втім, є й цей негідник Морріс... Якщо вже хтось і видасть нас, то це він. Я не проти сьогодні ж послати до нього кількох хлопців, аби вони вибили з нього щиросерде зізнання.

— Може, це й розумно, — погодився Мак-Мурдо. — Але, зізнаюся, я симпатизую Моррісу, тож мені буде шкода, якщо з ним щось станеться. Він кілька разів розмовляв зі мною про справи ложі. Можливо, вони й видаються йому іншими, ніж нам із вами, але я все ж упевнений, що він не зрадник.

— Я все ж займуся цим негідником, — наполягав Мак-Гінті. — Я стежив за ним цілий рік...

— Робіть, як знаєте, — відсторонився Мак-Мурдо. — Тільки це доведеться відкласти до завтра: сьогодні в нас є важливіші справи. До того ж, поки ми не покінчимо з цим Едвардсом, треба уникати будь-якого галасу.

— І це правда, — погодився Мак-Гінті. — Ми від самого Бирді Едвардса дізнаємося, хто був його інформатором, хоча б для цього довелося вирізати йому серце. Послухайте, Джеку, а він не відчув пастки?

Мак-Мурдо засміявся.

— Ну, ні! Я добряче зацікавив цього гончака! Гадаю, він був би навіть готовий прийти на збори ложі, аби отримати потрібний матеріал. І до того ж, — тут Мак-Мурдо з усмішкою вийняв із кишені стосик банкнот, — я отримав гроші наперед... Правда, він обіцяв мені ще стільки ж, коли отримає документи. Але й цього досить. Він прийде, раднику. Не пропадати ж грошикам!

— До речі, про які документи мова?

— Немає ніяких документів. Але я наплів йому сім мішків гречаної вовни про постанови, книги, правила та ритуали братства. Він сподівається дізнатися все без винятку, перш ніж покине мій будинок.

— Він не дуже далекий від істини, — похмуро сказав Мак-Гінті. — А чи не спитав він, чому ви не принесли документи з собою?

— Аякже, питав. Але не можу ж я тягати їх із собою, коли мене й так підозрюють — і та, й інша сторона, і ще сьогодні капітан Мервін підходив до мене на станції...

— Авжеж, я чув, — підтвердив Мак-Гінті. — Боюся, вся важкість цієї справи ляже на ваші плечі, Мак-Мурдо. Звісно, ми можемо потім кинути тіло в стару штольню, але ж ніяк не заперечити той факт, що Едвардс жив у Латці Гобсона й що ви сьогодні туди їздили.

Мак-Мурдо стенив плечима.

— Якщо будемо діяти розумно, вбивства не доведуть. За моїм будинком не стежать, і жодна жива душа не знатиме, що він приходив туди. Головне, раднику, поясніть хлопцям подробиці плану. Ви всі прийдете заздалегідь. Він з'явиться о десятій і тричі постукає. Я впущу його та замкну двері. Тоді він наш.

— Легко й просто.

— Атож, але наступний крок вимагає обачності. Бирді Едвардс не слабкодух і добре озброєний. Правда, я одурих його, але він буде, звісно, насторожі. Подумайте, я введу його в кімнату, яка має бути порожньою, а в ній — семеро людей! Стрілянини не уникнути.

— Певна річ.

— Боюся, щоб галас не привернув до нас всю округу.

— Маєте рацію, Мак-Мурдо. Що пропонуєте?

— А ось що. Ви всі зберетеся у великій кімнаті. Я відчиню йому двері, заведу в маленьку кімнату, а сам піду нібито за до-

кументами. Це дасть мені можливість вас попередити. Потім повернуся з якимись фальшивими папірцями, він візьме їх у руки, я наскочу на нього й відберу револьвер. Як тільки почуєте мій голос, накидайтеся щодуху. Чим швидше ви прибудете, тим краще. Він не слабший за мене, і, можливо, мені з ним не впоратися. Звісно, поки ви не наблизитеся, я його зі своїх рук не випущу.

— Гарний план. Ложа буде вам зобов'язана.

— Ну, раднику, я ще недалеко відійшов від новачка, — сказав Мак-Мурдо, але з його обличчя було видно, що комплімент йому сподобався.

Повернувшись додому, Мак-Мурдо вичистив, змастив і зарядив свій револьвер. Потім уважно оглянув кімнату, яка мала стати пасткою. Це було продовгувате приміщення з громіздкою грубкою в кутку. Посередині стояв невеликий стіл. Три стіни були з вікнами без віконниць. Мак-Мурдо уважно оглянув рами. Утім, будинок так далеко відстояв від дороги, що цілісність рам істотного значення не мала.

Коли прийшов Сканлен, Мак-Мурдо розповів йому про плани. Хоча Мік Сканлен уже давно був членом ложі, але боягузтво заважало йому брати діяльну участь у кривавих справах Прибирачів або повстати проти них.

— На вашому місці, Сканлене, — сказав Мак-Мурдо, — я б забрався звідси сьогодні ж увечері.

— Згода, — відповів Сканлен, — скористаюся вашою порадою. Сподіваюся, ложа не засудить мене за це.

Усі семеро членів комітету прийшли майже водночас. На перший погляд, вони мало відрізнялися від поважних, шанованих громадян, але серед них не було чоловіка, на совісті якого налічувалося б менше дюжини вбивств.

Мак-Мурдо поставив на стіл пляшку дешевого віскі, й усі вони хильнули по чарці. Кармак торкнувся рукою печі — вона була розпечена, адже ночами ставало холодніше.

— Оце добре, — зауважив він, злісно всміхнувшись.

— Ще б пак, — погодився Болдвін. — Якщо притиснемо чоловіка до неї, буде неважко вивідати в нього все, що потрібно.

— Не сумнівайтесь, ми все дізнаємося, — заспокоїв їх Мак-Мурдо.

Він був спокійнішим за всіх, хоча й мав зіграти найважчу роль.

— Ви молодець, Мак-Мурдо, — похвалив Мак-Гінті. — Ми всі вискочимо, як тільки ви гукнете. Шкода тільки, що вікна тут без віконниць.

Мак-Мурдо старанно засмикнув щільні фіранки.

— Нічого, нікому не спаде на гадку суди зазирнути. Однак готуйтеся. Час наближається.

— А раптом він не прийде? Раптом відчув небезпеку? — метушився секретар.

— Не хвилюйтеся, прийде, — запевнив Мак-Мурдо. — Він так само жадає прийти, як ви — його побачити. Цить! Слухайте.

Усі застигли, як воскові фігури. У декого в руках залишилися підняті склянки. Почулися три гучних удари в двері.

— Мовчати! — шепнув Мак-Мурдо й вийшов із кімнати.

Убивці чекали, напружено дослухаючись і рахуючи кроки свого спільника. Ось він відімкнув зовнішні двері; пролунали кілька слів, імовірно, привітання. Почулися чужі кроки й невиразний звук незнайомого голосу. Потім грюкнули двері та ключ, брязнувши, обернувся в замок. Жертва потрапила в пастку. Тигр Кармак видав якийсь звук, схожий на вдоволений сміх, але Мак-Гінті затиснув йому рота рукою. З сусідньої кімнати долинали звуки розмови. Нарешті двері відчинилися й з'явився Мак-Мурдо, притискаючи пальця до вуст. Він підійшов до столу, зупинився і якимось дивним поглядом

обвів усіх присутніх. У ньому відбулася помітна зміна. Очі за окулярами пашіли хвилюванням, обличчя було напружене й здавалося висіченим із граніту.

— Ну, — тихо спитав Мак-Гінті, стримуючи терпець. — Він прийшов? Бирді Едвардс тут?

— Авжеж, — повільно вимовив Мак-Мурдо. — Бирді Едвардс тут. Бирді Едвардс — це я.

На мить запанувала мертва тиша. Семеро вбивць від несподіванки навіть не одразу усвідомили те, що сказав Мак-Мурдо. Раптом гучно задзвеніло розбите скло, й усі вікна разом наїжачилися рушничними стволами. Мак-Гінті заревів, немов поранений ведмідь, і кинувся до напівпрочинених дверей. Але там його зустріло дуло револьвера. За дверима стояв капітан Мервін. Мак-Гінті відступив.

— У кімнаті безпечніше, раднику, — сказав чоловік, котрого вони знали як Мак-Мурдо. — Якщо ви, Болдвіне, не кинете револьвер... Так, добре. Слухайте мене. Будинок оточений. Тут сорок солдатів. Судіть самі, чи є сенс опиратися. Чудово... Забирайте зброю, Мервіне.

Обеззброєні Прибирачі у похмурому заціпенінні стояли біля столу.

— Послухайте мене на прощання, — продовжував Едвардс. — Бо, ймовірно, ми не зустрінемося до суду. Я хочу дати вам поживу для роздумів — у вас буде час подумати. Я Бирді Едвардс із агенції Пінкертона. Мені доручили викрити вашу зграю. Це була небезпечна гра. Тепер усе скінчено: я виграв.

Прибирачі вийшли із заціпеніння, очі їхні були звернені до Едвардса, у них палала ненависть і загроза.

— Комусь здається, що гра ще не закінчена? Можливо. Та в будь-якому разі багатьом із вас брати участь у ній більше не доведеться. Крім вас, заарештували ще шістдесятюх. Зізнаюся: коли мені запропонували цю справу, я спершу не повірив

у її реальність і думав, що це газетна вигадка. Дізнавшись, що Прибирачі пов'язані з масонами, я поїхав до Чикаго й вступив у братство. Однак тільки прибувши до Вермісси, я збагнув, що правда страшніша за якісь там газетні публікації. Між іншим, я нікого не вбивав у Чикаго, а долари, які ви від мене отримували, — справжні. Ви до цього не додумалися так само, як і не розгадали моїх вчинків, скоєних у вас на очах. Я почав із того, що врятував старого Стейнджера, якого ледь не вбив Болдвін; я попередив Честера Вілкокса, і коли підірвав його будинок, він і його родина вже були в безпеці. Багатьох злочинів мені не вдалося зупинити. Але згадайте, як часто ваші майбутні жертви поверталися додому не тою дорогою або не виявлялися на місці, коли ви вирушали до них додому, або сиділи під замком, коли ви чекали їх на вулиці! Зізнаюся, це справа моїх рук. А щодо злочинів, які я сам пропонував ложі, то це завжди були тільки такі, яким я сам міг вчасно запобігти.

— Клятий зраднику, — прошипів Мак-Гінті.

— Називайте мене, як вам подобається, Джеку Мак-Гінті. Ви б краще подумали, як люди називають вас. Подумайте, це корисно перед смертю... Ну, Мервіне, годі, не буду більше вас затримувати...

Того ж вечора Етті Шефтер отримала запечатану записку, а на світанку вона разом із своїм приятелем увійшла у вагон потяга. Етті та її наречений назавжди покинули Долину страху. Десять днів по тому вони одружилися в Чикаго, і старий Джейкоб Шефтер був присутній на шлюбній церемонії.

Прибирачів судили в столиці штату. У них виявилось чимало покровителів, але їхні зусилля ні до чого не призвели. Не допомогли й гроші, вичавлені колись ложею з жителів Вермісси. Точним і повним свідченням чоловіка, який знав усі подробиці життя «братів», усі таємниці їхньої організації та їхніх злочинів, не могли протистояти жодні докази чи

виверти захисників. Мак-Гінті перед стратою рюмсаив і просив про помилування. Вісьмох головних посіпак магістра стратили разом із ним, близько п'ятдесяти людей опинилися у в'язниці.

Однак гра ще не закінчилася, як і передбачав Едвардс. Тед Болдвін, брати Вілбі та ще кілька членів зграї уникли шибениці. На десять років вони потрапили за ґрати, а коли термін їхнього ув'язнення скінчився, настав край мирному життю Едвардса. Колишні Прибирачі присягнули помститися йому. Після двох невдалих замахів Едвардс був змушений покинути Чикаго: важко було сумніватися в тому, що третій їм удасться. Змінивши прізвище, він перебрався до Каліфорнії. Тоді померла його дружина. Під ім'ям Дугласа він працював у загубленому каньйоні й там разом зі своїм компаньйоном, англійцем Беркером, збагатів. Нарешті, дізнавшись, що вбивці знову потрапили на його слід, він утік до Англії...

ЕПІЛОГ

Поліція провела розслідування, й справу Джека Дугласа передали до вищої інстанції. Його виправдали як людину, котра діяла з метою самозахисту. «У будь-якому разі вивезіть його з Англії, — написав Голмс дружині Дугласа. — Тут задіяні сили небезпечніші, ніж ті, від яких він утік із Америки».

Минуло два місяці. Ми вже почали забувати про бірлстоунську історію, зайняті іншими справами, але одного ранку в нашій поштовій скриньці виявили загадкову записку. «Боже мій, містере Голмс! Боже мій!» — промовляло дивне послання. Ми не знайшли ні адреси, ні підпису. Дивний лист мене

насмівши, але Голмс поставився до незрозумілого послання з надзвичайною серйозністю.

— Дії нечистого, Ватсоне, — зауважив він і довго сидів із похмурим обличчям.

Пізно ввечері наша домовласниця, місіс Гадсон, постукала та повідомила, що якийсь джентльмен хоче негайно бачити містера Голмса у нагальній справі. Слідом за нею моментально увійшов Сесіл Беркер, змарнілий і блідий.

— Я отримав лихі вісті, жахливі вісті, містере Голмс, — сказав він.

— Я цього й боявся, — відповів Голмс.

— Бідний Дуглас! Кажуть, що його прізвище Едвардс, але для мене він назавжди залишиться Дугласом із каньйону Беніто. Три тижні тому він і його дружина подалися до Південної Африки пароплавом «Пальміра». Вчора ввечері він прибув до Капштадта, а сьогодні вранці я отримав цю телеграму. «Джек упав за борт і загинув під час шторму неподалік від острова Святої Єлени. Нікого з очевидців події немає. Айві Дуглас».

— Ага! Ось як це сталося, — у задумі протягнув Голмс. — Ну, звісно, сцену добре обставили.

— Я також так думаю. Ці пекельні Прибирачі, кляте гніздо мстивих негідників...

— Ні, любий сер, — зауважив Голмс. — У цьому випадку діяла майстерніша рука. Ви більше не почувете про спіяліні рушниці або незграбні револьвери. Художника впізнають за стилем. Це робота Моріарті. Витоки злочину ведуть до Лондона, а не в Америку.

— Але в ім'я чого?

— Моріарті не визнає поразок. Він не міг стерпіти думки, що його потужна машина не спрацювала.

— Господи, але який стосунок має він до тієї американської історії?

— Можу лише сказати, що перша звістка прийшла до нас від одного з його помічників. Американцям, мабуть, порадили звернутися до нього по допомогу. Спочатку він удовольнився тим, що знайшов їхню жертву та розробив план убивства. Але, дізнавшись про невдачу, зайнявся справою особисто. Пригадуєте, я попереджав Дугласа в Бірлстоуні, що майбутня небезпека страшніша за минулу? Чи не мав я рації?

У пориві безсилої люті Беркер ударив себе кулаком по голові.

— І ви хочете сказати, що ми маємо спокійно сидіти? Що ніхто не може впоратися з цим демоном?

— О, ні, — відповів Голмс, і його очі ніби задивилися кудись удалечінь. — Я не кажу, що його не можна перемогти. Але дайте мені час, дайте мені час!..

Ми замовкли, а очі знаменитого детектива, здавалося, усе ще намагалися проникнути поглядом крізь густу завісу майбутнього.

ВЕЛЬМОЖНИЙ
КЛІЄНТ

— Тепер це нікому не нашкодить, — зауважив містер Шерлок Голмс, коли, ось уже вкотре за багато років, я попросив у нього дозволу опублікувати цю оповідь. Так, нарешті, я отримав дозвіл викласти на папері історію, яка у цьому випадку стала вершиною кар'єри мого приятеля.

Ми з Голмсом полюбляли турецькі лазні. Саме там, у приємній млоті, у клубах тютюнового диму, я бачив його менш одержимим і більш людяним, ніж деінде. 3 вересня 1902 року — того дня, з якого починається моя історія, — ми лежали з ним на диванах у затишній кімнатці, розташованій на горішньому поверху закладу на Нортумберленд-авеню. Я спитав свого товариша, чим він тепер займається, а замість відповіді він витягнув свою довгу нервову руку з простирадла, що огорнуло його, і дістав із внутрішньої кишені плаща, що висів поруч, якийсь конверт.

— Можливо, це всього лише беззмістовне зверхне дивацтво, — зауважив він, передаючи послання мені, — а можливо, і питання життя та смерті. Я знаю не більше за те, що повідомили в цьому листі.

Лист відправили з Карлтон-клубу, дата — вечір учорашнього дня. Ось що я прочитав:

«Сер Джеймс Демері засвідчує свою повагу містерові Шерлоку Голмсу й наполегливо просить прийняти його завтра о пів на п'яту. Сер Джеймс також хоче переказати, що справа, в якій він прагне порадитися з містером Голмсом, вельми делікатна та дуже важлива, тому вірить, що містер Голмс знайде можливість зустрітися з ним і повідомити про своє рішення телефоном у Карлтон-клуб».

— Чи потрібно казати, що я погодився, Ватсоне, — зронив Голмс, коли я повернув йому записку. — Ви знаєте про цього Демері хоча б щось?

— Тільки те, що його ім'я добре відоме у вищому світі.

— До цього я мало що можу додати. Певною мірою він має репутацію людини, здатної залагодити делікатну справу, коли потрібно уникнути розголосу. Ви, можливо, пам'ятаєте його перемовини з сером Джорджем Левісом з приводу Гаммерфордського заповіту. За його плечима — вагомий життєвий досвід, і до того ж природна схильність до дипломатії. Ось чому я впевнений, що чуття мене не обманює і йому справді потрібна наша допомога.

— Наша?

— Ну, якщо ви будете так люб'язні, Ватсоне...

— Вважатиму за честь.

— У такому разі чекаю вас о пів на п'яту, а поки що ми можемо викинути цю історію з голови.

У той час я мешкав у квартирі на вулиці Королеви Анни, але з'явився на Бейкер-стрит у призначений час. Рівно о пів на п'яту нам доповіли про прихід полковника сера Джеймса Демері. Навряд чи варто описувати цього чоловіка. Великодушність, чесність і щирість, властиві його характеру, широке, чисто виголене обличчя та приємний мелодійний голос за-

пам'яталися багатьом із тих, кому доводилося його знати. Його сірі ірландські очі сяяли щирістю, а добра усмішка вигравала на жвавих вустах. Блискучий циліндр, темний піджак, кожна деталь — від шпильки з перлиною в чорній шовковій краватці до блідо-лілових шкарпеток і лакованих черевиків — свідчила про прискіпливу охайність, якою він завжди вирізнявся. Високий владний аристократ заповнив усю нашу маленьку кімнатку.

— Певна річ, я був готовий зустріти тут і доктора Ватсона, — чемно вклонився він, — його участь може виявитися вельми доречною, містере Голмс, адже ми маємо справу з людиною, здатною на будь-який злочин, яку практично ніщо не здатне зупинити. Я би сказав, що це найнебезпечніша особа в Європі.

— У мене було кілька супротивників, цілком гідних такого лестивого звання, — всміхнувся Голмс. — Ви не курите? У такому разі прошу мені вибачити, що запалю люльку. Якщо особа, про яку ви згадали, небезпечніша, ніж покійний професор Моріарті або ще живий полковник Себастьян Моран, то зустріч справді не обіцяє нічого приємного. Я можу дізнатися ім'я?

— Ви колись чули про барона Грюнера?

— Маєте на увазі австрійського вбивцю?

Полковник Демері сплеснув руками й усміхнувся.

— Від вас нічого не сховається, містере Голмс! Чудово! Отже, ви вже склали про нього думку як про вбивцю.

— Стежити за злочинністю на континенті — мій фах. Той, кому доводилося читати про те, що трапилося в Празі, не може сумніватися у провині цього чоловіка. Його врятував суто юридичний казус і підозріла смерть свідка. Я настільки впевнений, що це він убив свою дружину під час так званого

нешасного випадку на перевалі Шплюген*, ніби бачив усе на власні очі. Мені також відомо, що він переїхав до Англії, і я передчував, що рано чи пізно мені доведеться з ним зіштовхнутися. То що ж накоїв барон Грюнер цього разу? Чи це не продовження тієї давньої трагедії?

— Ні, містере Голмс, справа набагато серйозніша. Адже важливіше запобігти злочиніві, ніж вершити правосуддя. Справді жакливо усвідомлювати власне безсилля, коли у вас на очах створюють огидний задум і вам цілком зрозуміло, чим усе закінчиться. Чи може людина потрапити в більш скрутне становище?

— Ймовірно, ні.

— Отже, ви не відмовитеся допомогти моєму клієнтові, інтереси якого я представляю?

— А я й не збагнув, що ви лише посередник. Хто ж головна дійова особа?

— Благаю вас, містере Голмс, не питайте. Я пообіцяв, що добре ім'я цієї людини жодним чином не буде згадане. Його наміри надзвичайно чесні та шляхетні, однак він вважає за краще залишатися в тіні. Мені немає потреби казати, що вам гарантується винагорода й що ви будете повністю незалежні у своїх діях. Сподіваюся, що справжнє ім'я клієнта для вас не таке вже й важливе.

— Мені дуже шкода, — сказав Голмс, — але я звик, щоб таємниця вкривала лише один бік справи. Мати її з обох сторін — занадто складне завдання. Боюся, сер Джеймс, що нічим не зможу вам допомогти.

Наш відвідувач дуже збентежився. Його широке жваве обличчя затьмарила тінь тривоги та розчарування.

— Ви навряд чи усвідомлюєте наслідки вашої відмови, містере Голмс, — сказав він. — Я опинився перед серйозною

* Перевал Шплюген в Альпах сполучає Швейцарію й Італію.

дилемою. Не маю жодних сумнівів, що ви вважали б за честь узятися за цю справу, якби я виклав вам усі факти. Але я дав слово честі. Чи можу я принаймні розповісти вам усе, що мені дозволили?

— Звісно, але за умови, що мені не доведеться брати на себе якісь зобов'язання.

— Ви, без сумніву, чули про генерала де Мервіля?

— Маєте на увазі героя Гайбера*? Авжеж, я чув про нього.

— У нього є донька Віолетта, молода, вродлива, освічена леді, чудова з будь-якого погляду. Саме її, цю приємну, безневинну дівчину, ми мусимо врятувати від кігтів диявола.

— Барон Грюнер має на неї якийсь вплив?

— Найсильніший із усіх на світі — кохання. Він, як ви, вочевидь, чули, дуже привабливий чоловік. У нього вишукані манери, приємний голос і якийсь романтичний, таємничий вигляд, який украй полюбляють жінки. Кажуть, що жодна жінка не здатна встояти перед ним, і він уповні з цього користає.

— Але як йому вдалося познайомитися з такою леді, котра займає таке високе становище, як міс Віолетта де Мервіль?

— Це сталося під час мандрівки Середземним морем. На яхті зібралося добірне товариство. Певна річ, організатори цієї мандрівки нічого не знали про справжню репутацію барона Грюнера, поки не стало надто пізно. Негідник зблизився з леді й повністю завоював її серце. Чи можна висловити її по-

* Перевал Гайбер у північно-східній частині Афганістану — головні ворота в Індію (а тепер — у Пакистан). Йдеться про епізод другої англо-афганської війни (1878—1880).

чуття, сказавши, що вона кохає його? Та вона його обожнює, просто ним одержима. Не хоче слухати про нього жодного лихого слова. Зробили все, щоб урятувати її від цього шаленства, але марно. Іншими словами, за місяць міс де Мервіль планує вийти за нього заміж. Позаяк вона досягла повноліття та має залізну волю, важко сказати, як можна втримати її від цього вчинку.

— Чи знає вона про те, що трапалося в Австрії?

— Хитрий біс розповів їй про всі публічні скандали свого минулого, але завжди виставляв себе невинною жертвою. Вона вірить йому беззастережно й не хоче слухати інших.

— Он воно як. Однак ви ненавмисно видали ім'я вашого клієнта. Не сумніваюся, що це генерал де Мервіль.

Наш відвідувач засовався на стільці.

— Я міг би збрехати вам, містере Голмс, але це не так. Де Мервіль — убитий горем батько. Дужий військовик зовсім занепав під впливом цієї історії. Він утратив самовладання, яке ніколи не покидало його на полях баталій, і перетворився на слабкого розбитого стариганя, котрий не здатен протистояти такому блискучому та дужому супернику, як той австрієць. Мій клієнт — один із тих, хто добре знав генерала й багато років був його приятелем, а також проявляв батьківську турботу про його доньку ще з того часу, як вона була дитиною. Він не може дивитися, як ця трагедія наближається до свого завершення, не намагаючись її зупинити. Це не справа Скотленд-Ярду, тому він порадив звернутися до вас, але, як я вже казав, за умови, що сам він не буде причетний до цієї справи. Не сумніваюся, містере Голмс, що з вашими видатними здібностями ви зможете легко вистежити мого клієнта через мене, але просив би вас не викривати його особистість, бо це справа честі.

Голмс задоволено посміхнувся.

— Мабуть, це я зможу пообіцяти, — сказав він. — До того ж, сер Джеймс, мушу зізнатися, що ваша справа зацікавила мене, і я спробую в ній розібратися. Як можна підтримувати з вами зв'язок?

— Через Карлтон-клуб. Але в разі необхідності в мене є й приватний телефон — ХХ.31.

Голмс записав номер і, все ще всміхаючись, сів, поклавши на коліна розгорнутий нотатник.

— Будьте люб'язні, яка теперішня адреса барона?

— Вернон-лодж, неподалік від Кінгстона. Це великий будинок. Барон повернув якісь сумнівні махінації, завдяки яким розбагатів, що, звісно, робить його іще небезпечнішим суперником.

— Він зараз удома?

— Атож.

— Що іще можете про нього розповісти, окрім того, що вже згадали?

— У нього вишукані смаки. Знається на конях. Якийсь час грав у поло в Герлінгемі, але потім, після гучної празької справи, змушений був звідти піти. Колекціонує книжки та картини. У його характері є неабияка частка зарозумілості. Я вважаю його визнаним авторитетом у галузі китайської кераміки. Барон навіть написав дослідження з цього питання.

— Чудовий набір, — зауважив Голмс. — Усі великі злочинці — люди непересічні. Мій старий приятель Чарлі Піс віртуозно грав на скрипці, а Вейнрайт був талановитим актором. Я міг би пригадати й багатьох інших. Отже, сер Джеймс, передайте своєму клієнтові, що я починаю гру проти барона Ірюнера. Це все, що можу вам пообіцяти. У мене є певні власні джерела інформації, тому сподіваюся, що ми знайдемо інформаторів, за допомогою яких зможемо розплутати цю справу.

Коли наш гість пішов, Голмс так довго сидів, занурений у свої думки, що, здавалося, зовсім забув про мою присутність. Нарешті він раптово отямився й спитав:

— То що, Ватсоне, ви про це думаете?

— Ймовірно, вам було би краще побачитися із самою леді.

— Мій любий друже, якщо старий бідний батько не може зворушити доньку, то яким чином це вдасться мені, чужій для неї особі? І все ж, у вашій пораді щось є. Ми скористаємося нею, якщо всі інші спроби зазнають невдачі. Вважаю, що за справу треба братися інакше, і я сподіваюся, що тут нам допоможе Шінвел Джонсон.

Досі мені не доводилося згадувати у своїх спогадах про Шінвела Джонсона, адже я рідко розповідаю про справи, пов'язані з останнім періодом кар'єри мого приятеля. На початку століття він став незамінним помічником Голмса. Мушу зізнатися, що свого часу його ім'я згадувалося в переліку небезпечних злочинців, і він навіть відсидів два терміни у в'язниці в Паркгорсті, але, врешті-решт, спокутував свою вину і, зустрівшись із моїм товаришем, став його агентом у лондонському злочинному світі. Джонсон здобував для нього інформацію, яка інколи виявлялася просто безцінною. Якби він був звичайним поліційним «донощиком», то недовго міг би ховати своє справжнє обличчя, але позаяк його діяльність ніколи не була пов'язана із судовими розглядами, його співники так і не змогли зрозуміти, із ким вони мають справу. Маючи за плечима дві судимості, він мав доступ до всіх нічних клубів міста, гральних домів і нічліжок, а спостережливість і меткий розум робили його ідеальним агентом для збору інформації. Саме до цього чоловіка й збирався тепер звернутися Шерлок Голмс.

Моя лікарська практика не давала мені можливості бути поруч із моїм приятелем, коли він робив перші кроки в роз-

слідуванні цієї справи, і тому ми домовилися якось зустрітися з ним у ресторані «У Сімпсона», де, сидячи за маленьким столиком біля вікна та дивлячись на стрімку течію життя на Стренді, Голмс розповів мені про останні події.

— Джонсон уже десь нишпорить, — поінформував він. — Можливо, йому вдасться віднайти щось у нетрях злочинного світу. Якщо в барона Грюнера є свої таємниці, то їх потрібно шукати саме там, у темному корінні зла та насильства.

— Але якщо леді відмовляється вірити тому, що знаємо ми, чому ви вирішили, що якісь нові деталі змусять її змінити своє рішення?

— Хтозна, Ватсоне. Серце та розум жінки — незбагненна загадка для чоловіків. Вони можуть пробачити та виправдати вбивство, але водночас страждатимуть через інші, дрібніші вчинки. Барон Грюнер сказав мені...

— Сказав вам?

— Ах, так, я не посвятив вас у свої плани. Так от, Ватсоне, я люблю вступати у протистояння зі своїми ворогами. Ми зустрілися віч-на-віч, і я побачив, що за людина цей чоловік. Після того як дав інструкції Джонсону, я гукнув кеб і подався до Кінгстона, де знайшов барона у пречудовому гуморі.

— Він вас упізнав?

— Це було неважко, адже я послав йому свою візитну картку. Чудовий суперник, Ватсоне, холодний, як лід, отруйний, як кобра, але водночас на диво м'який і чемний. У нього гарні манери — справжній аристократ злочинного світу, але від його світської ввічливості віє цвинтарним холодом. Я радий, що зіткнувся з такою особою, як барон Адельберт Грюнер.

— Ви сказали, він прихильно вас прийняв?

— Уявіть собі kota, який муркоче та думає, що бачить перед собою мишу. Іноді люб'язність стає небезпечнішою, ніж

непристойне свавілля. Це така риса його характеру. «Я припускав, що рано чи пізно зустрінуся з вами, містере Голмс, — зазначив він. — Вас, звісно ж, пропросив про послугу генерал де Мервіль, аби зруйнувати мій шлюб із його донькою, чи не так?»

Я мовчки погодився.

«Шановний добродію, — продовжував барон, — ви лише зіпсуєте свою бездоганну репутацію. Ця справа вам не до снаги. Навіщо братися за невдячну працю, до того ж небезпечну. Наполегливо прошу, містере Голмс, краще зійдіть з моєї дороги».

«Який збіг, — відповів я, — таку саму пораду я хотів дати й вам. Ваш розум гідний поваги, бароне, і я анітрохи не перестав шанувати його за той недовгий час, що пізнав вас особисто. Поговорімо, як чоловік із чоловіком. Ніхто не збирається завдавати вам неприємностей, копирсаючись у вашому минулому. Пристрасті вляглися, і тепер ваш корабель у тихих водах. Однак якщо продовжуватимете наполягати на цьому шлюбі, то наживете собі легіон ворогів, котрі не залишать вас у спокої доти, доки Англія не видасться вам занадто спекотним місцем. Справа дійсно цього варта? Ви вчините набагато мудріше, залишивши леді в спокої. Адже вам буде неприємно, якщо вона дізнається певні подробиці вашої біографії».

Кінчики вусів під носом барона, схожі на вусики комахи, кумедно засмикалися, поки він слухав мою тираду. Нарешті він тихо засміявся.

«Пробачте мені цю нестриманість, містере Голмс, — сказав він, — але те, як ви намагаєтеся зіграти партію, не маючи на руках жодної карти, — це справді смішно. Не думаю, щоб хтось зміг зробити це краще за вас, але це, однак, дуже зворушливо. Жодної навіть найдрібнішої карти, не кажучи вже про козирі».

«Упевнені?»

«Ще б пак. Дозвольте пояснити вам, що взагалі відбувається, містере Голмс. Мої карти настільки сильні, що я можу запросто розкрити їх перед вами. Мені випало щастя завоювати прихильність міс де Мервіль, незважаючи на те, що я дуже детально розповів їй про всі сумні інциденти мого минулого життя. Я також попередив її, що знайдуться лихі, підступні люди (сподіваюся, ви впізнаєте себе, містере Голмс), котрі приходитимуть до неї й розповідатимуть усе ще раз на свій лад, і пояснив, як у такому разі слід із ними поводитися. Ви колись чули про гіпноз? Що ж, побачите, як він діє. Непересічна людина може оволодіти мистецтвом навіювання й без грубих маніпуляцій або якихось витівок. Моя наречена готова до зустрічі з вами, і вона, без сумніву, прийме вас, адже в усьому погоджується зі своїм батьком, крім одного».

— Здається, мені більше нічого додати, Ватсоне. Я покинув його з такою холодною гідністю, яку тільки зміг на себе напустити, але як тільки торкнувся клямки, він несподівано зупинив мене.

«До речі, містере Голмс, — сказав він, — ви, мабуть, знали Ле Брюна, вашого колегу з Франції?»

«Авжеж, — підтвердив я».

«І чули, що з ним сталося?»

«Його побили апаші* на Монмартрі, і він залишився калікою на все життя».

«Саме так, а всього лише за тиждень до цього він узявся розслідувати мою справу. Який дивний збіг. Не повторюйте його помилок, містере Голмс, удачі вам не бачити. Дехто вже встиг переконатися в цьому, тож лише повторю вам на прощання: йдіть своєю дорогою та не заважайте мені йти своєю. Бувайте!»

* *Апаші* — паризькі вуличні хулігани.

— Ось так, Ватсоне. Тепер ви все знаєте.

— Схоже, що це дуже небезпечний індивід.

— Занадто небезпечний. Я байдужий до його вихвалень, але все ж він належить до тих людей, які роблять набагато більше, ніж розповідають.

— Чи потрібно вам втручатися в цю справу? Яке має значення, одружиться він із тією дівчиною чи ні?

— Я впевнений, що він убив свою останню дружину, а якщо так, то це дуже важливо. Крім того, є ще й наш клієнт! Ні, ні, не будемо обговорювати це. Коли доп'єте каву, ходімо до мене додому. Життєрадісний Шінвел, мабуть, уже чекає нас зі своїм звітом.

Ми справді застали його там. Це був дужий чолов'яга, нетесаний, із буряковим обличчям і хворобливим виглядом. У його зовнішності лише пара живих чорних очей свідчила про верткий розум. Здавалося, він перебував у своїй стихії, а поруч із ним на дивані сиділа його вихованка — тендітна нервова дівчина з блідим застиглим обличчям, на якому життєві негаразди залишили свій одвічний слід. Ще молода, але вже зазнала нещастя та горя протягом цих жахливих років.

— Це міс Кітті Вінтер, — представив відвідувач гостю помахом своєї товстої руки, — що вона знає, ось... ну, загалом вона сама розкаже. Відшукав її одразу, містере Голмс, щойно отримав ваші інструкції.

— Атож, мене знайти зовсім не важко, — підтвердила дівчина. — Майже завжди за адресою: Пекло, Лондон. Так само, як і Поркі Шінвел. Адже так, Поркі, ми ж із тобою давні друзяки. Але, хай йому грець, містере Голмс, декого не завадило б сховати в місцину ще гіршу за нашу, якби була справедливість на світі. Того, за ким полюєте.

Голмс усміхнувся.

— Бачу, що наші наміри збігаються, міс Вінтер.

— Та я готова вмерти, щоб допомогти вам поставити його на місце, — сказала наша гостя з люттю в голосі. На її блідому рiшучому обличчі та в блискучих очах віддзеркалилася така глибока ненависть, на яку буває здатна лише жінка. — Вам немає потреби лізти в моє минуле, містере Голмс, нічого корисного ви там не знайдете. Але такою, якою я стала нині, мене зробив Адельберт Грюнер. Якби я тільки могла дістатися до нього, ах, якби могла відправити його до пекла слідом за його жертвами!

Вона розлючено затрясла кулаками в повітрі.

— Ви знаєте, як просувається справа?

— Поркі Шінвел мені все розповів. Він знайшов ще одну дурненьку й тепер хоче з нею одружитися, ну, а ви прагнете йому завадити. Ви, мабуть, багато що знаєте про цього негідника. Жодна порядна дівчина не піде з ним до шлюбу, якщо вона, звісно, має розум.

— На жаль, вона його втратила, бо пристрасно кохає цього чоловіка. Що б їй про нього не казали, навіть знати нічого не хоче.

— І про вбивство казали?

— Аякже.

— Е-е, то в неї міцні нерви.

— Вона вважає, що його обмовили.

— Та хіба ж не можна пред'явити докази?

— А ви зможете допомогти нам у цьому?

— Допомогти вам? Та якби я прийшла до неї та розповіла, що він зі мною зробив...

— І підете на це?

— Чи піду я? Звісно, так!

— Що ж, варто спробувати. Але майте на увазі, що барон розповів їй майже про всі свої брудні справи й отримав прощення, тому, гадаю, леді не захоче повертатися до цієї розмови.

— Я доведу, що він розповів їй далеко не все, — наполягла міс Вінтер. — Я сама мигцем бачила одне чи два вбивства, і це якщо не брати до уваги те, що наробило стільки галасу. Він якось сказав, що хтось стоїть у нього на шляху, а через місяць спокійно поглянув на мене й повідомив, що той чоловік мрець. Це була не пуста балаканина, ні. Але я майже нічого не помічала, бо шаленіла за ним. Що б він не робив, я в усьому з ним погоджувалася, так само як ця бідна ідіотка. Ось тільки одна річ вразила мене. Якби той брехливий чортяка не виправдовувався та не почав утішати мене, я пішла б від нього тієї ж ночі. Це альбом, брунатна книжка у шкіряній палітурці з замочком і з його позолоченим вензелем на обкладинці. Гадаю, він хильнув зайвого тієї ночі, інакше б не показав мені свій скарб.

— Що це був за альбом?

— Кажу ж вам, містере Голмс, цей чоловік колекціонує жінок, як збирають метеликів і бджалників, та ще й пишається цим. Усі вони, всі ці загублені душі — у цій книжці. Фотографії, імена, кожна подробиця — огидна річ! Жоден чоловік, яким би покидьком він не був, не зміг би додуматися до такого. Ось що це за альбом. Якщо у нього є клепка в голові, він, звісно, забрав його з дому... Але навіщо про це говорити, навряд чи він вам допоможе, та і як ви його дістанете?

— А де ж він?

— Звідки я знаю, де тепер? Адже я пішла від нього понад рік тому. Але знаю, де він його тримав. Адже Адельберт — педант і вкрай акуратний, тож, можливо, книжка все ще там, у його кабінеті, у старому секретері. Ви знаєте його будинок?

— Я був у нього в кабінеті, — сказав Голмс.

— Он як? То ви, бачу, часу даремно не гаєте, містере Голмс, якщо врахувати, що взялися за справу лише сьогодні вранці. Може, любий Адельберт зустрів цього разу гідного

суперника. У холі, де в скляній шафі між вікнами зберігається китайський посуд, за його столом є двері. Вони ведуть у робочий кабінет — маленьку кімнатку, де він тримає свої папери й особисті речі.

— А він не боїться грабіжників?

— Адельберт не боягуз. Найгірший ворог про нього такого не скаже. Але він хитрий. Уночі працює сигналізація, та й що там робити грабіжникам? Хіба що забрати увесь цей цінний посуд.

— Нічого хорошого, — зауважив Шінвел Джонсон з виглядом знавця. — Жоден скупник краденого не зазіхне на товар, який не можна ні переплавити, ні продати.

— Маєте рацію, — погодився Голмс. — Так от, міс Вінтер, я хотів би, щоб ви зайшли до мене завтра о п'ятій годині вечора, а я на той час встигну вигадати, чи не можна нам буде якось побачитися з леді. Дуже вдячний вам за участь. Мої клієнти щедрі...

— Тільки не це, містере Голмс! — вигукнула дівчина. — Я допомагаю не заради грошей. Дозвольте мені втоптати в бруд цього чоловіка, дайте наступити на його мерзенне обличчя, і я навіть віддам за це всі свої заощадження. Ось моя ціна. Завтра й коли завгодно, поки ви йдете його слідом, я буду з вами. Поркі скаже, де мене знайти.

Я зустрівся з Голмсом наступного дня, коли він обідав у тому ж ресторані на Стренді. Він лише стенув плечима, коли я спитав, як минула зустріч, а потім описав події минулого дня. Його розповідь була безпристрасною та сухою, тому я її дещо пом'якшив.

— Домогтися побачення було неважко, — розповідав детектив, — леді насолоджувалася тим, що демонструвала дочірню покірність у розмаїтих дрібницях, намагаючись спокутувати свою провину за той непослух перед своїм батьком у зв'язку

зі шлюбом. Генерал зателефонував і повідомив мені, що все готово до нашого прибуття, і в цей час, як і було домовлено, з'явилася міс Вінтер, так що о пів на шосту кебмен висадив нас на Берклі-сквер, 104, біля будинку, де мешкає старий вояк. Це одна з тих жажливих лондонських будівель, на тлі яких навіть церковна архітектура здається фривольною. Лакей відвів нас до вітальні з жовтими гардинами, де на нас чекала леді: скромна, стримана, така сама непохитна й далека, як вершина засніженої гори.

Не знаю, як вам її описати, Ватсоне. Можливо, вам удасться побачити її до того, як ми закінчимо цю справу, і ви складете про неї власну думку. Вона наділена якоюсь неземною вродою, властивою фанатикам своїх ідеалів, чий розум витає в небесах. Такі обличчя я бачив на картинах середньовічних майстрів. Не можу собі уявити, як цей негідник міг торкатися її своїми мерзенними лаписьками. Він і вона — дві крайнощі: тварюка та чеснота, печерна людина та янгол. На вашій пам'яті ще не було бруднішої справи. Звісно, вона знала, навіть ми прийшли. Барон Грюнер не гаяв часу дарма і встиг отруїти їй свідомість та налаштувати проти нас. Гадаю, прихід міс Вінтер спантеличив її, але, однак, вона не виказала цього й жестом запропонувала нам сісти, як превелебна настоятелька приймає двох прокажених жебраків. Якщо ви схильні до піднесених думок, мій любий Ватсоне, навідайте міс Віолетту де Мервіль.

«Ваше ім'я я добре знаю, містере Голмс, — сказала вона крижаним голосом. — Наскільки я розумію, ви прийшли, щоб обмовити мого нареченого, барона Грюнера. Я погодилася зустрітися з вами лише тому, що про це мене попросив батько, і хочу заздалегідь попередити вас: усе, що ви мені скажете, не матиме жодного значення».

Мені було шкода її, Ватсоне. На мить я уявив собі, що вона моя власна донька. Ви знаєте, я не часто буваю красномовним і звик користуватися головою, а не серцем, але я благав її такими гарячими словами, які тільки міг віднайти у своїй душі. Я змалював їй жахливе становище, коли жінка починає пізнавати характер чоловіка лише після того, як стає його дружиною, коли вона приречена покірно терпіти пестощі скривавлених рук і розпусних губ. Я не щадив її, казав їй про сором, жахіття, душевні страждання, безнадійність такого становища, але всі мої палкі слова не додали їй відтінку кольору її блідим, мов слонова кістка, щокам, і ні найменшого хвилювання не відбилося в її відстороненому погляді. Я згадав, що барон казав мені про гіпноз. Справді, можна було подумати, що ця дівчина жила якоюсь божевільною мрією. В її відповіді все ще не було нічого певного.

«Я терпляче слухала вас, містере Голмс, — зронила вона, — але, як я й казала, вам не вдалося мене переконати. Я усвідомлюю, що мій наречений Адельберт провів бурхливе життя і, траплялося, викликав до себе і запеклу ненависть, і несправедливі клепаки. Ви один із багатьох, хто намагається зганьбити його переді мною. Можливо, ви бажаєте мені добра, хоча гадаю, що ви просто найманий агент, якому байдуже, на кого працювати. У будь-якому разі хочу, щоб ви зрозуміли раз і назавжди: я кохаю його, а він — мене, і думка всього світу означає для мене не більше, ніж щебет птахів за вікном. Якщо його шляхетній душі якоїсь миті й довелося впасти, то, можливо, мене дали йому недаремно, щоб підняти її на справжню, недосяжну висоту. Однак, — тут вона кинула погляд на мою супутницю, — я не зовсім розумію, хто ця молода леді?»

Я вже був готовий відповісти, як раптом міс Вінтер втрутилася в нашу бесіду, наче вихор. Якщо ви колись ба-

чили, як стикаються лід і полум'я, то можете собі уявити цих двох жінок.

«Я скажу вам, хто я така! — вигукнула вона, схопившись зі свого крісла. Вибух гніву скривив її вуста. — Я його остання коханка. Я одна із сотень, кого він спокусив, збездичив і викинув на смітник, і з вами він зробить те саме. Та тільки ваше звалище більше схоже на могилу, що, мабуть, на краще. Кажу вам, нерозумній жінці, якщо вийдете за нього заміж, то він зруйнує ваше життя: розіб'є серце або скрутить карк — одне з двох. Я кажу це не через почуття до вас, мені байдуже, що буде з вами, а з ненависті до нього, з бажання дошкулити йому та зробити з ним те саме, що він учинив зі мною. І не витріщайтеся на мене так, люба, можливо, для вас це скінчиться навіть гірше, ніж для мене».

«Я вважала б за краще не згадувати про такі речі, — холодно відрубала міс де Мервіль. — Хочу, щоб ви знали, що мені відомо про ті три випадки в житті Адельберта, коли він заплутався у своїх стосунках із жінками, але я щиро вірю його щиросердому каюттю».

«Три випадки! — залементувала міс Вінтер. — Дурна! Яка ж вона дурна!»

«Містер Голмс, прошу, завершімо нашу розмову, — озвався крижаний голос. — Я скорилася волі батька та зустрілася з вами, але не змушуйте мене вислуховувати образи цієї особи».

Міс Вінтер рвонула вперед, готова вибухнути прокльонами, і, якби я не схопив її за зап'ястя, вчепилася б у коси доведеної до нерозсудливості леді. Я потягнув дівчину до дверей і з полегшенням зітхнув, посадивши її в кеб, радіючи, що мені вдалося уникнути скандалу. Міс Вінтер аж божеволіла від нестями. Певною мірою і я був розлючений, Ватсоне, бо відчув розчарування від спокійної байдужості та надмірної

пихатості жінки, котру ми намагалися врятувати. Тепер ви знаєте, як просуваються справи, і, вочевидь, я маю продумати наші подальші дії, якщо перший крок виявився невдалим. Підтримуватиму з вами зв'язок, можливо, вам доведеться взяти участь у грі, хоча й не виключено, що в наступному акті вистави перший хід уже буде не за нами.

Так і сталося. Вони завдали свого удару, точніше він, бо я ніколи не зможу повірити, що леді мала до цього якийсь стосунок. Гадаю, і тепер я міг би показати ту бруківку, де стояв у мить, коли мимохідь помітив рекламну афішу, і мою душу охопив жах. Це сталося за два дні після нашої останньої зустрічі, між Гранд-готелем і Чарінг-Кроським вокзалом, де одноногий газетяр виставляв свій товар, на жовтих сторінках якого чорнів зловісний заголовок:

«Замах на життя Шерлока Голмса».

Якийсь час я стояв приголомшений. Те, що сталося потім, переплуталося в моїй пам'яті: і те, як я вхопив газету, і те, як мене намагався зупинити продавець, якому я навіть не заплатив, і те, як я якимось дивом опинився біля дверей аптеки, де нарешті зміг прочитати жахливе повідомлення. У замітці значилося:

«З великим сумом ми дізналися, що містер Шерлок Голмс, відомий приватний детектив, сьогодні вранці став жертвою розбійного нападу, який мав для нього небезпечні наслідки. Ми не знаємо точних подробиць, але інцидент скорше за все стався близько дванадцятої години на Ріджент-стрит біля «Кафе-Рояль». Напад скоїли двоє чоловіків, озброєних киями, і в результаті завданих побоїв містер Голмс отримав поранення, які лікарі оцінюють як украй серйозні. Спочатку його доставили в Чарінг-Кроську лікарню, але пацієнт наполог на перевезенні в його помешкання на Бейкер-стрит. Зловмисники, які напали на містера Голмса, справляли враження дуже при-

стойних джентльменів. Їм удалося сховатися від очей свідків у приміщенні «Кафе-Рояль», звідки вони вийшли через чорний хід на Гласгаус-стріт. Без сумніву, вони належали до того злочинного братства, якому діяльність і винахідливість містера Голмса так часто завдає чимало клопотів».

Чи треба казати, що, зразу ж переглянувши замітку, я вскочив у кеб і помчав на Бейкер-стріт. Там я застав відомого хірурга сера Леслі Оксшотта, чия невелика карета стояла на узбіччі.

— Безпосередньої небезпеки для життя немає, — резюмував він, — дві рвані рани на голові та кілька гематом. Довелося накладити кілька швів. Я ввів морфій і тепер головне — спокій, проте кілька хвилин бесіди йому не зашкодять.

Я нечутно увійшов у затемнену кімнату. Поранений не спав, і в його хрипкому шепотінні я розчув своє ім'я. Фіранка була на три чверті опущена, але випадковий сонячний промінь освітив забинтовану голову Голмса. Темно-червона пляма просочилася крізь білу полотняну пов'язку. Я сів поруч із моїм товаришем і схилив до нього голову.

— Усе гаразд, Ватсоне, — ледь чутно пробурмотів він, — чого ви так... витріщилися? Зі мною не так зле, як здається.

— Дякуйте Всевишньому!

— Як ви знаєте, я трохи фехтую. Боронячись, застосував кілька прийомів, але здолати двох не спромігся.

— Що я можу зробити, Голмсе? Адже цих розбійників нацькував на вас клятий барон. Скажіть лише слово, і я виведу його на чисту воду.

— Любий Ватсоне, ми нічого не зможемо вдіяти, поки поліція не вийде на нього, а вони добре замели сліди, будьте певні. Зачекайте трохи, я маю деякі міркування. Насамперед нам слід наголосити на важкості мого стану. Вони прийдуть до

вас за новинами. Вигадайте щось на кшталт контузії, марення, на ваш смак. Не бійтеся переборщити.

— Але сер Леслі Оксшотт?

— О, про нього не турбуйтеся. Він побачить мене в найгіршому стані. Про це я подбаю.

— Щось іще?

— Авжеж. Скажіть Шінвелу Джонсону, щоб він сховав міс Вінтер. Ті красені тепер полюватимуть за нею. Вони, звісно, про дівчину знають. Якщо наважилися напасти на мене, то, цілком імовірно, з нею можуть обійтися ще гірше. Все це необхідно зробити сьогодні ж увечері.

— Я вирушаю негайно. Щось іще?

— Покладіть на стіл люльку та пантофлю з тютюном. Добре. Заходьте вранці, обговоримо наші плани.

Я зустрівся з Джонсоном того самого вечора та попросив його відвезти міс Вінтер в якесь тихе передмістя, де вона могла б зачaitися, поки не мине небезпека.

Упродовж шести днів усі були переконані, що Голмс перебуває на межі життя та смерті. Зведення були найзагрозливіші, а в часописах знову й знову з'являлися зловісні замітки. Мої постійні візити переконували мене, що насправді все не так уже й серйозно. Міцний організм і воля Голмса творили дива. Часом у мене виникали підозри, що він одужує набагато швидше, ніж мені здається. Дивовижна потаємність була чудовою рисою його характеру, і хоча вона не раз призводила до сумних наслідків, навіть мені, його найближчому колезі, доводилося лише здогадуватися, які думки виникали в його голові. Детектив довів як незаперечну істину, що найнебезпечнішим інтриганом є той, хто плете інтриги на самоті. Я був ближчим до нього, ніж будь-хто інший, але, однак, завжди усвідомлював, що між нами лежить величезна прірва.

На сьомий день зняли шви, але, незважаючи на це, вечірні газети опублікували повідомлення про бешихове запалення. Там також з'явилася й замітка, яку я не міг не показати моєму приятелю. Там було написано, що серед пасажирів пароплава «Руританія» компанії «Кьюнард», який у п'ятницю вирушає з Ліверпуля, перебуватиме барон Адельберт Грюнер, чії фінансові справи змушують його переселитися в Сполучені Штати ще до весілля з панною Віолеттою де Мервіль, єдиною донькою... і таке інше. Голмс вислухав ці новини з холодною увагою та зосередженим виразом обличчя, з чого я зрозумів, що для нього це був потужний удар.

— П'ятниця! — вигукнув він. — Нам залишилося всього три дні. Здається, негідник вирішив оминати небезпеку. Але, клянусь Господом, Ватсоне, йому це не вдасться! Хочу, щоб ви дещо для мене зробили.

— Я тут для того, щоб допомогти вам, Голмсе.

— У такому разі присвятіть наступні двадцять чотири години інтенсивному вивченню китайської кераміки.

Мій приятель нічого мені не пояснив, а я ні про що й не питав. Тривалий досвід навчив мене беззаперечно коритися його волі. Я вийшов із помешкання й попрямував уздовж Бейкер-стрит, не здогадуючись, для чого маю виконувати таке дивне прохання. Нарешті я звернув на Сент-Джеймс-сквер, у Лондонську бібліотеку до свого приятеля Ломакса, який працював там, а звідти подався до себе додому з важким фоліантом під пахвою.

Подейкують, що адвокат, який досягнув такого професіоналізму у своїй справі, що без зусиль може допитати будь-якого свідка, уже за тиждень здатен забути про все. Певна річ, тепер я не назвав би себе експертом з порцелянових виробів, але тоді цілий вечір і всю ніч, а також увесь наступний ранок із незначними перервами для відпочинку я поглинав ін-

формацію та запам'ятовував імена. Я дізнався про автографи знаменитих художників-декораторів і секрети циклічних дат, вивчив фабричні клейма періоду Хун-у, шедеври часів правління Юнле та розписи Тань-іна, пізнав пишність виробів ранньої епохи Сунь і Юань. Увібравши в себе потрібну інформацію, наступного вечора я прийшов до Голмса. Він уже піднявся з ліжка, про що не можна було здогадатися, читаючи офіційні повідомлення, і розсівся у своєму улюбленому кріслі, підперши рукою перев'язану голову.

— Якщо вірити газетам, — сказав я, — ви ледь не помираєте.

— Це саме той ефект, на який я розраховував, — відповів він. — Отже, Ватсоне, ви засвоїли свій урок?

— Принаймні доклав до цього всіх зусиль.

— І можете підтримати змістовну розмову на цю тему?

— Гадаю, так.

— Тоді передайте мені маленьку коробочку, що стоїть на каміні.

Він відкинув кришку та вийняв ізсередини невеличкий предмет, акуратно загорнутий у шматок тканини дивовижного східного шовку. Потім розгорнув її та витягнув на світло маленьку витончену тарілочку рідкісної темно-блакитної барви.

— Із нею треба поводитися дуже обережно. Перед вами автентичний взірець порцеляни періоду династії Мін. На аукціоні «Крісті» ніколи не бачили нічого подібного. Повний набір такого посуду коштував би цілий статок, і, по суті, вельми сумнівно, що такий сервіз можна знайти за межами імператорського палацу в Пекіні. Один вигляд цього блюдця може звести з розуму будь-якого колекціонера.

— Що я маю з ним робити?

Голмс простягнув мені візитівку, на якій було написано: «Доктор Гіл Бартон, Галф-Мун-стрит, 369».

— Це ваше ім'я на сьогоднішній вечір. Ви підете до барона Ірюнера. Я трохи вивчив його звички й гадаю, що о пів на дев'яту він уже буде вільний. У листі заздалегідь попередьте його, що хочете зустрітися й що принесете з собою предмет із абсолютно унікального сервізу епохи династії Мін. Ви назветесь лікарем, тож із легкістю зіграєте цю роль і скажете, що ви колекціонер, до чіїх рук потрапив цей сервіз. Ви чули, що барон цікавиться такими речами, тому не проти продати йому цей експонат.

— За яку ціну?

— Хороше запитання, Ватсоне. Ви, звісно, виглядатимете негарно, якщо не зможете назвати ціну власного товару. Це блюдо дісталось мені від сера Джеймса, а він своєю чергою, наскільки я розумію, взяв його з колекції свого клієнта. Навряд чи буде перебільшенням сказати, що ця річ не має аналогів у світі.

— Я б міг запропонувати провести оцінку в експерта.

— Чудово, Ватсоне, просто блискуче! Сьогодні ви поза конкуренцією. Запропонуйте звернутися до експертів «Крісті» або «Сотбі». Ваша делікатність позбавить вас необхідності призначати ціну самому.

— А якщо він не захоче мене бачити?

— Не турбуйтеся, захоче. Він справжнісінький маніяк, коли йдеться про колекціонування, особливо якщо справа стосується предмета, в якому його вважають визнаним авторитетом. Сідайте, Ватсоне, я продиктую вам листа. Відповіді чекати не потрібно. Ви просто скажете, коли та для чого прийдете.

Лист був складений бездоганно. Короткий і чемний, він міг розпалити цікавість будь-якого знавця. Окружний кур'єр швидко відніс його за призначенням, і того ж вечора, прихопивши коштовну тарілочку та поклавши в кишеню візитівку доктора Гіла Бартонна, я вирушив назустріч пригодам.

Чудовий будинок та охайні газони вказували на те, що барон Грюнер, як і казав сер Джеймс, був людиною неабиякого достатку. Довга звивиста алея, оточена рідкісним чагарником з обох боків, вела до великого майданчика, всипаного галькою та прикрашеного скульптурами. Сам особняк, збудований південноафриканським «золотим королем» у дні свого піднесення, був довгим низьким будинком із башточками по кутах, безглуздими в архітектурному плані, але значними за розмірами. Дворецький, котрий міг бути окрасою навіть житла єпископа, завів мене всередину й передав розкішно вдягнутому лакею. З ним я зайшов до кімнати барона.

Власник будинку стояв перед величезною шафою, розташованою між вікнами, в якій розміщалася частина китайської колекції. Він тримав у руці маленьку коричневу вазу й обернувся до мене, щойно я увійшов.

— Благаю вас, лікарю, сідайте, — сказав барон, — я щойно оглядав свої скарби та розмірковував, чи зможу справді чимось поповнити таку колекцію. Ось екземпляр періоду Тан, датується сьомим століттям. Імовірно, вас зацікавить. Упевнений, що вам не доводилося бачити майстернішої роботи та кращої глазури. Ви принесли з собою блюдце, про яке писали?

Я обережно розгорнув пакет і передав барону. Той сів за стіл, підсунув до себе лампу, бо вже сутеніло, і почав уважно розглядати мій товар. Жовте світло падало на його обличчя, і поки він був захоплений своїм заняттям, я міг спокійно його розгледіти.

Барон був на диво вродливий і мав цілком заслужену репутацію європейського красеня. Він був середнього зросту, елегантний і спритний. Смагляве, майже східне обличчя та великі важкі очі причаровували. Чорне волосся з блискучим відливом було ретельно зачесане. Можна було б замилуватися його правильними рисами, якби не рот. Це був рот убивці —

жорстокий, безжальний, із прямими тонкими губами, схожий на страшну глибоку рану на прекрасному обличчі. Світла смужка шкіри відділяла рот від маленьких вусиків, тож виглядав він, як сигнал небезпеки, що попереджає про смертельну загрозу. Голос барона був на диво приємним, а манери надзвичайно вишукані. Я дав би йому трохи більше за тридцять, хоча насправді, як потім з'ясувалося, йому було сорок два роки.

— Чудово, справді просто чудово! — сказав він нарешті. — І ви кажете, що у вас є сервіз із шести аналогічних предметів. Однак я здивований, що ніколи не чув про такі прекрасні взірці. В Англії мені відомий тільки один зразок, рівний цьому, але його, звісно ж, не продадуть. Чи не буде нескромністю спитати вас, докторе Бартон, яким чином він потрапив у ваші руки?

— Хіба це має значення? — спитав я з дуже безтурботним виглядом. — Ви бачите, що перед вами оригінал, а що стосується його ціни, то я вдовольнюся думкою експерта.

— Дуже загадково, — сказав барон, а його темні очі зблиснули підозрою. — В угодах такого плану зазвичай хочеться дізнатися про все заздалегідь. Не заперечую, що екземпляр автентичний. У цьому не маю жодних сумнівів. Але я змушений взяти до уваги будь-яку можливість, адже згодом може виявитися, що у вас не було прав на продаж.

— Я б міг надати вам відповідні гарантії.

— Звісно, але тоді виникає питання, чого варті ваші гарантії.

— На це вам дадуть відповідь мої банкіри.

— Нехай так, і все ж угода здається мені доволі незвичною.

— Ви можете прийняти мої умови або ні, — сказав я з байдужою інтонацією, — ви перший, до кого я звернувся, бо вважав вас знавцем китайської кераміки, але мені неважко буде знайти й інших покупців.

— Хто вам сказав, що я знавець?

— Знаю, що ви написали книжку на цю тему.

— Ви її читали?

— Ні.

— Ну, мені стає все важче вас зрозуміти. Маючи у своїй колекції такий цінний експонат, ви досі не спромоглися звернутися до книжки, яка пояснила б вам його справжню цінність і значення. Як ви це поясните?

— Я дуже зайнята людина. Мій основний фах — лікар.

— Це не відповідь. Якщо в людини є хобі, вона віддається йому цілком, чим би крім цього не займалася. З вашого листа я збагнув, що ви не дилетант у своєму захопленні.

— Таким себе вважаю.

— Чи можу я поставити вам кілька запитань, аби перевірити ваші знання? Мушу зауважити, докторе Бартон, якщо ви справді лікар, то ваш візит стає все більш і більш підозрілим. Хотів би вас спитати, що ви знаєте про імператора Сему і який він має стосунок до скарбниці Сесоїн неподалік від Нари? Вибачте, невже це викликає у вас незручності? Розкажіть трохи про династію Північна Вей та її місце в історії кераміки.

Я схопився, прикинувшись розлюченим.

— Це обурливо, сер, — сказав я, — я прийшов сюди, щоб зробити вам послугу, а не для того, щоб ви екзаменували мене, як хлопчиська. Можливо, мої знання поступаються вашим, але я, звісно, не збираюся відповідати на запитання, які мені ставлять у такій образливій формі.

Якийсь час барон спокійно витріщався на мене, аж раптом очі його спалахнули, і між зубами блиснула смужка білих зубів.

— То он у чому річ! Ви прийшли шпигувати за мною! Ви — агент Голмса. Усе це спритний виверт, ви просто розіграєте мене. Колега, як я чув, при смерті, тому й послав вас стежити

за мною. Ви пролізли сюди обманом, і, Бог свідок, побачите, що вийти звідси набагато важче, ніж увійти.

Він схопився на ноги, а я відступив назад, приготувавшись оборонятися. Барон практично збожеволів від люті. Можливо, він запідозрив мене з початку зустрічі, а допит лише підтвердив його припущення, і було ясно, що моя хитрість провалилася. Він запустив руку в бічну шухляду столу, намагаючись щось, але в цю мить якийсь звук привернув його увагу, і він завмер, уважно прислухаючись.

— Ага! — закричав барон і кинувся до сусіднього кабінету.

Два кроки відокремлювали мене від відчинених дверей, і я назавжди запам'ятав побачене всередині. Вікно, що виходило в сад, було широко розчахнуте. Поруч із ним, схожий на жахливу примару, із перев'язаною головою, змарнілий і блідий стояв Шерлок Голмс. Наступної миті він перестрибнув через підвіконня, і я почув, як затріщали лаврові кущі. З лютим вереском господар будинку кинувся за ним.

А потім! Усе сталося в якусь мить, але, однак, я розгледів усе достатньо чітко. Це була рука, жіноча рука, що промайнула серед листя. Тієї ж миті барон видав пронизливий крик, який назавжди залишиться в моїй пам'яті. Він схопився за обличчя, заметушився кімнатою, почав стукатися головою об стіни, а потім упав на килим і качався там, скорчившись від болю, тоді як його жахливі зойки розліталися оселею.

— Води! Заради Бога, води! — верещав він.

Я схопив зі столу карафку та кинувся на допомогу. До кімнати вбігли дворецький і кілька лакеїв. Я запам'ятав, що один із них знепритомнів, як тільки я, опустившись на коліна перед потерпілим, повернув до лампи його жахливе обличчя. Сірчана кислота в'їлася в шкіру та скрапувала з вух і підборіддя. Одне око вже побіліло й стало немов скляне, інше було червоне та запалене. Риси обличчя, якими я милувався кілька хвилин

тому, тепер нагадували прекрасну картину, по якій художник провів вологою та брудною губкою. Вони були нечіткі, знебарвлені, нелюдські та страшні.

Як тільки справа набула таких обертів, я кількома словами пояснив, що сталося. Хтось із слуг поліз у вікно, інші побігли до газону, але вже стемніло, й ось-ось мав политися дощ. Серед лементу барона лунали жахливі прокльони: «Це була Кітті Вінтер! — кричав він. — Відьма, клята відьма! Вона заплатить за це! Вона заплатить! Господи! Я не витримаю цих страждань!»

Я промив його обличчя олією, наклав ватяну пов'язку на рани й зробив ін'єкцію морфію. Усі підозри барона щодо мене розсіялися, і він вчепився в мої руки, ніби я був здатний повернути зір його очам, які тепер нагадували очі мертвої риби. Я міг би поспівчувати йому, якби не знав, яке мерзотне життя привело його до фатального кінця. Дотик його гарячих рук викликав огиду, і я з полегшенням зітхнув, коли домашній лікар змінив мене. До цього часу підійшов інспектор поліції, якому я показав свою справжню візитівку, адже інакше вчинити було б нерозумно й безглуздо. Мене або Голмса обов'язково впізнали б у поліційному відділку з першого ж погляду. Тільки після цього я покинув похмурий будинок і за годину опинився на Бейкер-стрит.

Голмс сидів у своєму улюбленому кріслі. Він був дуже блідий і виглядав спустошеним. Окрім його ран, на мого приятеля вплинули й події сьогоднішнього вечора, які вразили його міцні нерви, і він із жахом слухав мою розповідь про те, що сталося з бароном.

— Розплата за гріхи, Ватсоне, — сказав він, — рано чи пізно це мало статися. Лише Бог знає, скільки гріхів було в цього чоловіка, — додав він, узявши зі столу альбом у брунатній палітурці. — Ось та сама книжка, про яку розповідала Кітті Вінтер. Якщо вона не зможе завадити весіллю, то вже ніщо не

зуміє. Але вона свою справу зробить, Ватсоне, будьте певні. Жодна жінка, котра себе поважає, не зможе встояти проти цього.

— Це щоденник його любовних пригод?

— Або щоденник його прагнень. Називайте, як заманеться. Коли міс Вінтер розповіла нам про цей альбом, я збагнув, яка грізна зброя потрапила б у наші руки, якщо ми зуміємо її дістати. Тоді я не сказав нічого, що могло б виказати мої думки, адже знаю, що жінки не вміють зберігати таємниці. Я продумував свій план. Напад на мене дав шанс увести в оману барона. Він вважав, що будь-які заходи проти мене тепер стануть зайвими. Все йшло на краще. Я міг би зачекати й довше, але його намір переїхати в Америку змусив мене діяти. Він нізащо не залишив би такий компрометуючий документ. Тому потрібно було щось зробити — і негайно. Намагатися викрасти альбом уночі — марно. Але можна було спробувати щастя ввечері, якби вдалося відвернути його увагу. Зручний момент настав, коли ви прийшли до нього зі своїм блакитним блюдцем. Я повинен був знати напевне, де ховають книжку, і розумів, що матиму на пошуки всього кілька хвилин, час був обмежений вашим знанням китайської кераміки. Тому я взяв із собою міс Вінтер. Хіба я міг собі уявити, що саме вона так обережно несла в маленькому згортку під плащем! Я думав, що вона лише хотіла мені допомогти, але виявилось, що в неї були власні наміри.

— Барон здогадався, що я прийшов від вас.

— Я остерігався цього з самого початку, однак певний час ви утримували його увагу, і я встиг узяти бажане, хоча мені не вдалося залишитися непоміченим... А, сер Джеймс, дуже радий, що ви прийшли.

Наш високоповажний друг з'явився на запрошення Голмса. З глибокою увагою він вислухав розповідь про те, що сталося.

— Ви зробили диво, справжнє диво, — невпинно повторював він. — Але якщо каліцтво барона настільки серйозне, як описує його доктор Ватсон, тоді можна вважати, що ми досягнули нашої мети завадити весіллю навіть без цієї жахливої книжки.

Голмс похитав головою.

— Такі жінки, як міс де Мервіль, не зупиняються перед подібними перешкодами. Понівеченого мученика вона кохатиме ще більше. Е, ні. Ми маємо зруйнувати моральний ідеал, а не тілесний. Тільки ця книжка зможе повернути її на землю, інших методів немає. Це почерк барона. Вона не залишиться байдужою до того, що тут написано.

Сер Джеймс пішов, прихопивши з собою альбом і коштовне блюдо. Мені також уже слід було піти, і я спустився разом із ним на вулицю. Полковника Демері чекала невелика карета. Він стрибнув у неї, наказав візникові їхати швидко й одразу зник із поля зору. Сер Джеймс повісив свій плащ на дверцята екіпажа для того, щоб прикрити зображення герба та девіз, але я таки побачив їхнє відображення в нашому вікні й аж роззявив рота від подиву. Тієї самої миті я повернувся назад і піднявся сходами до покою Голмса.

— Я дізнався ім'я нашого клієнта! — вигукнув я, згоряючи від нетерпіння. — Даруйте, Голмсе, але ж це...

— Це відданий приятель і благородний джентльмен, — закінчив Голмс, стримуючи мій гарячий порив. — Нехай це буде нашою маленькою таємницею відтепер і назавжди.

Не знаю, яким чином альбом барона потрапив до рук міс де Мервіль. Можливо, сер Джеймс передав його особисто або, що ймовірніше, таке делікатне завдання виконав батько молодій леді, у будь-якому разі результат виявився якнайсприятливішим. За три дні в «Морнінг Пост» з'явилася замітка, де йшлося про те, що весілля барона Грюнера та

міс Віолетти де Мервіль скасоване. Та сама газета помістила перший звіт про слухання справи міс Кітті Вінтер за звинуваченням її у завданні ушкоджень сірчаною кислотою. Стали відомими такі пом'якшувальні обставини, що покарання, наскільки пригадую, було настільки незначним, наскільки це можливо за такі злочини. Шерлоку Голмсу погрозували судовим позовом за крадіжку, але якщо мета шляхетна, а клієнт такий відомий, то навіть суворий англійський закон стає гнучким і гуманним. Цього разу мій приятель unikнув лави підсудних.

ЗМІСТ

ДОЛИНА СТРАХУ	3
Частина I. ТРАГЕДІЯ У БІРЛСТОУНІ	5
Розділ 1. Застереження	5
Розділ 2. Міркування Шерлока Голмса	13
Розділ 3. Бірлстоунська драма	21
Розділ 4. У п'їтьмі	28
Розділ 5. Учасники драми	38
Розділ 6. Просвіт	47
Розділ 7. Розгадка	59
Частина II. ПРИБИРАЧІ	75
Розділ 1. Той чоловік	75
Розділ 2. Магістр ложі	83
Розділ 3. Ложа 341 Вермісси	99
Розділ 4. Долина страху	113
Розділ 5. Найтемніший час	123
Розділ 6. Небезпека	132
Розділ 7. Бирді Едвардс у пастці	141
Епілог	148
ВЕЛЬМОЖНИЙ КЛІЄНТ	151

Літературно-художнє видання

Серія «Істини»

КОНАН ДОЙЛ Артур

ДОЛИНА СТРАХУ

Переклад з англійської

Головний редактор *О. В. Красовицький*

Відповідальна за випуск *Г. С. Таран*

Художній редактор *О. А. Гугалова*

Комп'ютерна верстка: *О. В. Підлісна*

Коректор *А. М. Гопаченко*

Підписано до друку 09.04.18. Формат 70×100^{1/32}.
Умов. друк. арк. 7,74. Облік.-вид. арк. 7,80.
Тираж 2000 прим. Замовлення №

ТОВ «Видавництво Фоліо»
вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5244 від 09.11.2016

Сайт та інтернет-магазин видавництва:
www.folio.com.ua
Електронна адреса:
market@folio.com.ua

Надруковано з готових позитивів
у ТОВ «Видавництво Фоліо»
вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5244 від 09.11.2016

- Дойл А. К.**
Д 62 Долина страху / Артур Конан Дойл; пер. з англ. Є. В. Тарнавського; худож.-оформлювач О. А. Гугалова. — Харків: Фоліо, 2018. — 185 с. — (Істини). ISBN 978-966-03-7836-0 (Істини). ISBN 978-966-03-8187-2.

«Долина страху» — детективна повість відомого англійського письменника Артура Конан Дойла (1859—1930), яка вийшла друком 1915 року. Шерлок Голмс отримує зашифрованого листа, в якому йдеться про підготовку нападу на містера Дугласа. Але вже за п'ять хвилин по тому у будинку на Бейкер-стріт з'являється інспектор Скотленд-Ярду з повідомленням, що містера Дугласа вбито у власному маєтку. Справа здається Голмсу цікавою, і він береться за її розслідування. Після обстеження місця злочину й опитування свідків він доходить висновку, що вбито зовсім не містера Дугласа, а того, хто хотів його вбити...

Також до видання увійшла повість А. К. Дойла «Вельможний клієнт».

УДК 821.111